

Nummerverwisseling bij de militie,

DOOR

L. F. G. P. SCHREUDER,

Referendaris bij het Departement van Binnenlandsche Zaken.

(*Vervolg van N°. 2, bladz. 96.*)

De Heer J. A. K. is, blijkens zijn schrijven in *De Gemeentestem* n°. 2324—5, gekant tegen het, sedert 1875 voor de toepassing van art. 48 op grond van art. 51, 6°., buiten aanmerking laten van den dienst van een als nummerverwisselaar ingelijfd en loteling, wanneer het door dezen getrokken, aan een ander loteling overgegeven nummer evenzeer tot dienst verplichtte. »Die het eerst voor hem den dienst als nummerverwisselaar waarnam» — zegt ZEG. — »blijft evenwel in die positie, d. i., het stamboek blijft hem alleen als zoodanig vermelden. Dientengevolge toont het uittreksel uit het stamboek, bij aanvraag om vrijstelling van zijn broeder of halven broeder over te leggen, een dienst aan, die volgens art. 51, 6°., niet als broederdienst in aanmerking komt. Tot in 1875 was dit anders. De nummerverwisselaar werd (vóór 1875) bij latere inlijving van of voor dengene, voor wien hij was opgetreden, gebracht in de positie van »voor zichzelf dienend loteling». Schrijver schijnt intusschen zelf geen vrede te hebben met den reeds vermelden ministerieelen brief van 23 Juni 1865, waarbij, ondanks de wijziging der positie-omschrijving van den nummerverwisselaar in het stamboek, het voortbestaan der nummerverwisseling bij eventueel ontslag ingevolge art. 46, 58, 165, (171), 173 of 178 aangenomen werd op grond van art. 67, »dat de eenige gevallen zou noemen, waarin nummerverwisseling nietig wordt». Meer consequent ware het z. i. wel geweest, uit den hier — m. i. terecht — aangenomen limitatieve zin van art. 67 af te leiden, dat van dienst als loteling en van recht op vrijstelling van een broeder geen sprake kon zijn, omdat de dienst alleen gold als die van nummerverwisselaar. Verschillen wij ten deze op andere punten van gevoelen, ik verheug mij er in, hier instemming te kunnen betuigen. Maar men veroorlove mij de vraag: moest men het minder consequente bestendigen, toen men tot de ervaring en tot

de overtuiging kwam, dat men, om consequent te zijn, geene verandering meer moest doen brengen in de positie-omschrijving van nummervwisselaars?

Een woord over de bedoelde verandering vinde hier zijne plaats.

Zij kan reden van bestaan hebben gehad onder de werking van art. 21 der wet van 27 April 1820 (*Stbl.* n°. 11), maar zij verloor deze, toen de bepaling van den 2den volzin van dat artikel »De broeder van eenen substituut zal slechts dan vrij zijn, wanneer het nummer, hetwelk tegen een lager is verwisseld, mogt zijn in dienst gesteld» niet in de wet van 1861 overgenomen werd.

Ik heb dan ook vruchteloos gezocht naar een bij de invoering der wet van 1861 uitgevaardigd algemeen voorschrift van de Departementen van Oorlog en van Marine betreffende de ten deze besproken positie-verandering. Ik onderstel, dat de traditie haar eenvoudig heeft doen voortzetten, zonder dat men zich voldoende rekenschap heeft gegeven van de gevolgen, en dat het slechts aan die traditie is toe te schrijven, dat in den ministerieelen brief van 23 Juni 1865 gesproken wordt van de overbrenging van een ingelijfde uit de positie van nummervwisselaar in die van gewoon loteling voor zichzelf dienende, bij het mede dienstplichtig worden van het door hem getrokken, aan een ander overgegeven nummer.

Of in alle provinciën in dergelijk geval, ook indien de nummervwisselaar bij de zeemilitie diende, zulke positie-verandering bevorderd is geworden, zou ik niet durven bevestigen. Zeker is het, dat dit niet plaats had ten aanzien van den zeemilicien-nummervwisselaar, vermeld in het Kon. Besluit van 8 Juni 1877, n°. 10 (VAN MAANEN, 1877, bladz. 294), en dat het in Limburg niet geschied is in de zaak, waarop het Kon. Besluit van 7 Juli 1872, n°. 6 (VAN MAANEN, 1872, bladz. 191), betrekking heeft en waarbij aan een loteling, wiens aanvraag om vrijstelling wegens broederdienst door den militieraad was afgewezen, ontheffing van den werkelijken dienst is verleend op grond, dat sedert het oogenblik, waarop de houder van het door diens als nummervwisselaar ingelijfden broeder getrokken, met een ander verwisseld nummer evenzeer opgeroepen en in dienst gesteld was, die broeder niet meer kon geacht worden als nummervwisselaar te dienen, maar loteling was, voor zichzelf dienende, en dat verzuimd was deze verandering van positie op het stamboek te doen aanteekenen.

Het na te melden Kon. Besluit van 10 Juli 1875, n°. 85 (VAN MAANEN, 1875, bladz. 76), zal, wegens het daarbij aangenomen beginsel, zeker welgevallig zijn geweest aan hen, wie het verwijt van verzuim, in het Kon. Besluit van 1872 opgesloten, getroffen heeft.

Opmerking verdient, dat de zaak, bij het Kon. Besluit van 1875 beslist, de eerste van dien aard is geweest, waarin de Kroon geroepen werd tot rechtspraak, na ingewonnen advies van den Raad van State, Afdeling voor de geschillen van bestuur. Ware dergelijke vraag vroeger aan de beslissing in hooger beroep onderworpen geweest, ik twijfel niet, of het Kon. Besluit

van 1872 zou achterwege gebleven en er zou gebroken zijn met het volgen van eene traditie, die geen grond had in de wet van 1861.

Die Kon. Beslissing van 1875 gaf der Regeering — ministerieele brief van 5 Augustus 1875 — vanzelf aanleiding te bepalen, dat de nummervwisselaar niet meer, wegens het dienstplichtig worden van het door hem getrokken, aan een ander overgegeven nummer, zou worden overgebracht in de positie van loteling; niet, gelijk de Heer K. schrijft, »om hem zoodoende geen recht meer op vrijstelling voor zijn broeder te doen geven», maar — zij 't in sommige gevallen met evenvermeld gevolg — omdat de tot daaraan gebruikelijke verandering in de positie-omschrijving geen steun vond in de wet.

Eene beknopte toelichting. Het Kon. Besluit van 1875, genomen *in overeenstemming* met het advies van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, betrof een loteling, die de toepassing van art. 48 j°. art. 50, 2°, vroeg op grond van den dienst van broeders. Onder dezen was er een, die op 8 Mei 1865 als nummervwisselaar ingelijfd en op 7 Mei 1870, dus na juist vijf jaren dienst, gepasporteerd werd. Het door hem getrokken, aan een ander overgegeven nummer verplichtte den houder evenzeer tot dienst, dien deze deed waarnemen door een nummervwisselaar, ingelijfd op 19 Juni 1865. Tengevolge hiervan werd de op 8 Mei te voren ingelijfde nummervwisselaar in het stamboek overgebracht in de positie van voor zichzelf dienend loteling, niet op het door hem getrokken, maar op het door hem overgenomen nummer (16). Hij had alzoo als nummervwisselaar gediend 1 maand en 11 dagen en, sedert de verandering der omschrijving van zijne positie, 4 jaren, 10 maanden en 19 dagen. Hoe kon nu de beslissing anders luiden, dan tot aanwijzing voor den dienst van den reclamant: bevestiging van de uitspraken en van den militieraad en van Gedeputeerde Staten? Des broeders dienst toch voldeed niet aan den eisch van art. 50, 2°, en zijn ontslag viel ook niet in de termen van art. 50, 4°, 5° of 6°. Had men hem — ik weet niet op grond van welke wetsbepaling dit zou hebben kunnen geschieden —, toen het door hem getrokken nummer den overnemer in de termen van oproeping deed vallen, *als nummervwisselaar* uit den dienst ontslagen en hem *als loteling* opnieuw op eigen nummer voor vijf jaren ingelijfd, dan zou de mogelijkheid zijn geopend, dat met succes later een beroep op zijn volbrachten dienst door broeders werd gedaan. Maar aldus werd niet en kon ook niet worden gehandeld; hij bleef op het door hem overgenomen nummer dienen denzelfden tijd, dien hij zou gediend hebben, indien het door hem getrokken nummer niet evenzeer dienstplichtig geworden ware. En de houder van laatstbedoeld nummer werd geroepen, op dat nummer zelf te dienen of in den dienst te voorzien.

(16) In de omschrijving der feiten in het Kon. Besluit wordt minder juist gezegd, dat de man »later op grond van art. 117 der wet op de N. M., voor zichzelf dienstplichtig geworden is». Niet hij, maar de houder van zijn nummer was op grond van de afkeuring van een ingelijfde dienstplichtig geworden. Hiermede had de nummervwisselaar niets te maken.

Nu is het m. i. niet te weerspreken, dat hij, die in dienst is op het bij verwisseling van een ander overgenomen nummer, dient en, zoolang hij niet op eigen nummer te boek gesteld is, blijft dienen als nummerverwisselaar. Ik zou dit als axioma willen stellen voor de twee lotelingen, die onderling van nummer verwisselden en beiden tot dienst verplicht zijn, ware het niet, dat het, gelijk reeds vroeger door mij aangetoond is, in strijd zou zijn met de wet en hare bedoeling om den loteling, die de toelating als nummerverwisselaar van een mede-loteling verkreeg, insgelijks als nummerverwisselaar te beschouwen en te behandelen, met den voor broeders nadeeligen aankleve van dien.

Nu zou men — gesteld, dat de verandering in de positie-omschrijving terecht ware geschied — tot de onaannemelijke conclusie moeten komen, dat een broeder van den loteling-ex-nummerverwisselaar zich op den dienst van dezen kon beroepen van 19 Juni 1865 tot 7 Mei 1870 (art. 48 j°. art. 50, 1°.), maar aan dien dienst geen aanspraak op vrijstelling meer zou ontleenen na laatstgenoemden dag!

Ook bij den ministerieelen brief van 5 Augustus 1875 wordt dit gevolg niet aannemelijk verklaard en het zou — leest men daar — »op zichzelf reeds noodzakelijk maken, dat niet wierd voortgegaan met de veranderingen op de stamboeken, zooals die tot dusver, in gevallen als hier bedoeld, op voorstel van 's Konings Commissarissen in eenige provinciën plaats hadden».

Nu zegt de Heer J. A. K., dat deze anomalie niet meer kan voorkomen, omdat de militiediensttijd te land thans zeven jaren is en ontslag wegens volbrachten dienst nu altijd verkregen wordt na langer dan vijf jaren dienst. Ik heb bereids opgemerkt, dat dit feit niet tekort doet aan de juistheid van den brief van 1875, en dat overigens de verlenging van den militiediensttijd is een tijdelijke maatregel, zoodat, houdt deze op te gelden, de toestand van 1861 terugkeert, tenzij de wet anders hebbe bepaald.

Doch wat zoeven aan den brief van den Minister Mr. HEEMSKERK van 1875, waaraan geadhaereerd werd door zijn ambtsopvolger Mr. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO bij schrijven van 11 Maart 1879 (VAN MAANEN, 1879, bladz. 467), ontleend is, doet de deur niet dicht; beschouwt men het als een niets of weinig afdoend motief, mij wèl. Maar wat klemmend en ook bij langeren dienst dan vijf jaren klemmend is, vindt men verder in den brief, waar deze laat volgen: »Doch bij de behandeling dezer zaak is mij gebleken, dat die veranderingen op de stamboeken bovendien niet zijn overeen te brengen met het stelsel, bij de wet van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72), wat de vrijstellingen wegens broederdienst betreft, gehuldigd. Blijkens de Memorie van Toelichting, behoorende bij het ontwerp dier wet, is de bedoeling geweest, de vrijstelling te doen vervallen, welke naar art. 21 der wet van 27 April 1820 (*Stbl.* n°. 11) aan de dienst van den nummerverwisselaar kon worden ontleend, wanneer ook de houder van het hem bij de loting te beurt gevallen nummer in dienst was gesteld. Die bedoeling wordt

niet slechts niet weersproken, maar zelfs bevestigd door de verder omtrent de wet tusschen de Regeering en de Tweede Kamer der Staten-Generaal gewisselde stukken en de beraadslagingen in die Kamer over art. 51”.

De Heer J. A. K. meent, dat het aandacht verdient, dat het voorschrift, om in het hier besproken geval geene verandering meer in de stamboeken te doen plaats hebben, niet uitgevaardigd is op grond van de o. a. in den brief van 1865 aan art. 67 gegeven, hierboven vermelde, limitatieve verklaring. »Gewaagd is daarom niet” — schrijft ZEG. in *De Gemeentestem* n°. 2324 — »de onderstelling, dat de Regeering de bovenvermelde verklaring van art. 67 had prijsgegeven. Bij vasthouden toch aan die verklaring ware in art. 67 een zóó afdoende grond om de nieuwe regeling te wettigen, dat iedere andere grond geheel overbodig kon geacht worden. Het is dus wel opmerkelijk, dat gezegde verklaring later in rechterlijk vonnis, in administratieve beslissing en in beroep nog herhaaldelijk wederkeert”, en verder, na den inhoud van den brief van 1875 te hebben medegedeeld: »Al wordt hier ook eene inconsequentie verwijderd en eene onjuiste verklaring van art. 67 der wet op zijde gesteld, toch laat deze regeling de vraag open, of het stamboek, mitsdien het daaraan ter verkrijging van vrijstelling wegens broederdienst ontleende uittreksel, het karakter van den dienst kan vaststellen, zoodanig, dat de beslissing, of die dienst al dan niet als broederdienst in aanmerking komt, daardoor bepaald wordt, — of een regel van militaire administratie, die een gevolg is van verklaring der wet, de verklaring der wet kan beheerschen”.

Ik twijfel, of het, bij een beroep op het stelsel der wet, gebleken uit de geschiedenis harer wording en, zij het niet zonder tegenspraak van anderen, door de meerderheid der Staten-Generaal bekrachtigd, nog noodig was, in den brief van 1875 te spreken van art. 67, dat zoowel door de opvolgende Regeeringen sedert 1861 als door de meerderheid der rechtscollèges, die over het teniet gaan of in stand blijven der nummervisseling in het hier behandeld geval een oordeel hadden uit te spreken, m. i. terecht in limitatieven zin is opgevat. Het teniet gaan van een band tusschen twee lotelingen, gelegd door eene bij notarieele akte geconstateerde overeenkomst en door de wet bindend gemaakt voor en tegenover den Staat (artt. 73, 175—177), is m. i. eene zaak van te groot gewicht, dan dat men er toe zou mogen besluiten zonder uitdrukkelijke wetsbepaling. Te minder vrijheid hiertoe heeft de uitvoerder der wet, wanneer deze bepaalt in welke gevallen die band — de nummervisseling — nietig wordt (art. 67), of voor eene der partijen op publiekrechtelijk gebied geen verder gevolg zal hebben (art. 73), of het verder gevolg afhankelijk maakt van het verlangen van den teleurgestelden loteling (art. 176). Noch art. 73, noch art. 176 beschouw ik als gevallen betreffende, waarin de nummervisseling nietig wordt in den gewonen zin des woords, in dien van art. 67. De wet, in het geval, bedoeld bij art. 73 — dat min juist van »vernietigd” in plaats van »ontbonden”

spreekt — aan den nummerverwisselaar recht gevende op ontslag en de indienststelling bevelende van den loteling, voor wien hij werd ingelijfd, doet niets anders dan uitvoering, voor zooveel het administratief gezag aangaat, verzekeren van het te dien einde door den belanghebbende ter kennis van dat gezag te brengen onherroepelijk rechterlijk vonnis, waarbij de overeenkomst van nummerverwisseling krachtens de artt. 1302 en 1303 Burgerlijk Wetboek wegens wanpraestatie van de zijde van den loteling, voor wien de nummerverwisselaar werd gesteld, is ontbonden. Die uitvoering wordt door het administratief gezag niet ambtshalve, maar alleen op aanvraag van den belanghebbende gedaan. Blijft die aanvraag achterwege, hetzij omdat partijen eene schikking hebben getroffen, hetzij om andere redenen, dan hebben ontslag van den plaatsvervanger of nummerverwisselaar en indienststelling van den vervangen militieplichtige ook niet plaats. Vandaar o. a. het verschil van dit geval met de bij art. 67 bedreigde nietigheid. Een ander verschil is, dat, waar art. 67 van toepassing is, m. i. de loteling den door den nummerverwisselaar reeds volbrachten dienstdienst niet in mindering kan doen strekken van den door hem te vervullen dienstdienst, terwijl in cas van art. 73, de loteling wordt ingelijfd voor slechts den nog onvervulden dienstdienst. Naar mijne meening werd dan ook in de door het Voorschrift van 6 Juli 1883, VIIe Afd., n°. 27 (VAN MAANEN, 1883, bladz. 500), vervangen aanschrijving van het Departement van Oorlog van 30 Maart 1864, n°. 52 P. (VAN MAANEN, 1864, bladz. 23) en sub 23 van de daarbij gevoegde opgaaf van voorbeelden, minder juist art. 67 genoemd onder de wetsbepalingen, welke inlijving medebrengen voor minder dan den gewonen militiedienstdienst, omdat deze voor den laatst ingelijfde gerekend zou moeten worden van den datum van indeeling van den primitief in dienst gestelde. De wet toch verklaart de nummerverwisseling nietig en het motief van die nietigheid moet geacht worden aanwezig te zijn geweest tijdens de toelating sedert het Kon. Besluit van 13 November 1874 (*Stbl.* n°. 138; VAN MAANEN, 1874, bladz. 520), althans zeker in het geval van art. 67, 1°. Het is immers een rechtsregel, dat aan wat van den beginne af nietig was, ook voor een daaropvolgend tijdvak geene rechten of rechtsgevolgen ontleend kunnen worden. Het is overigens in het belang van den loteling, dat de dienstdienst van den ontslagen nummerverwisselaar buiten rekening blijft, omdat, zoo eerstbedoelde persoonlijk in dienst treedt of zijn dienst door een plaatsvervanger doet waarnemen, hij daardoor aan broeders geen recht op vrijstelling ex art. 48 geeft, indien het ontslag geschiedt voordat hij zelf den in art. 50 sub 2°. of 3°. gevorderden dienstdienst heeft vervuld of voordat zijn plaatsvervanger den bij art. 50 sub 2°. vereischten dienstdienst heeft volbracht.

Maar al geeft men toe, dat bij de twee in art. 67 genoemde gevallen van nietigheid der nummerverwisseling, die van de artt. 73 en 176 gevoegd moeten worden, en dat dus, waar men zich op art. 67 beroept, men ook de twee laatstgenoemde artt. had moeten vermelden ter wille van volledigheid,

dan heeft men nog geene vrijheid, dat viertal te vermeerderen met een vijfde geval, door nl. »aan te nemen, dat, zoodra door inlijving van een aan de beurt liggend hooger nummer, dat verwisseld is, de daaraan verbonden vrijdom ophoudt, de nummervervisseling mede eindigt door de feiten" (J. A. K. in *De Gemeentestem* n°. 2324).

Mij komt de onderstelling wel degelijk gewaagd voor, dat de Regeering, door in den brief van 1875 niet te spreken van art. 67, de tot toen daaraan gehechte uitlegging prijsgegeven of deze als onjuist ter zijde gesteld zou hebben. Integendeel, zij werd niet herroepen. En al mocht bij het vasthouden aan die uitlegging in art. 67 een zóó afdoende grond liggen om de regeling van 1875 te wettigen, dat elke andere grond overbodig kon geacht worden, ook dan bewijst dit alleen, dat de steller van den brief herinnering aan art. 67 niet noodig geoordeeld en gemeend heeft de voorkeur te moeten geven aan het tot rechtvaardiging van den maatregel doen uitkomen van het onaannemelijke der practijk en aan de mededeeling van de geschiedenis der wording van de wet op het punt in quaestie. En dat onaannemelijke springt m. i. genoegzaam in het oog, waar de brief van 1875 zegt: »Was door den loteling . . . vrijstelling gevraagd, terwijl zijn oudere" (als nummervervisselaar ingelijfde, in het stamboek later in de positie van voor zichzelf dienende overgebrachte) »broeder nog in dienst was, dan zou die vrijstelling met het oog op art. 50, 1°, der wet niet kunnen zijn geweigerd, daar de broeder, tengevolge van de verandering, op het stamboek als loteling, voor zichzelf dienende, te boek stond. Terwijl nu, naar Zr. Ms. beslissing, de geheel volbrachte dienst geen regt op vrijstelling geeft, zou dat regt desniettemin ontleend kunnen worden aan dienst, slechts voor een gedeelte vervuld".

Het Kon. Besluit van 1875 en, op zijn voetspoor, de Kon. Besluiten van 8 Juni 1877, n°. 10, en 27 Juni 1892, n°. 46 (VAN MAANEN, 1877, bladz. 294; 1892, bladz. 667), pasten de wet toe in overeenstemming met de onweersproken feiten, zooals die ook in het stamboek naar waarheid vermeld waren. En telkens als een in de toekomst te beslissen geval betreffen zou een wegens geëindigden militiediensttijd uit den dienst ontslagen, als nummervervisselaar ingelijfden en later in de positie van loteling, voor zichzelf dienende, overgebrachten persoon, behoeft de rechter in militiezaken zich niet te verdiepen in andere quaestiën. Hiermede is vanzelf het vonnis gestreken met betrekking tot allen die, zonder te voren in krijgsveld dienst te zijn geweest, een diensttijd van slechts vijf jaren bij de militie te land (art. 50, 2°) of van slechts vier jaren bij de zeemilitie (art. 50, 3°) te volbrengen hadden en daarna gepasporteerd en sedert niet meer in vrijwilligen krijgsveld dienst (plaatsvervangenschap bij de militie uitgezonderd) geweest zijn. Aan hun dienst ontbreekt immer eenige tijd, zij 't weinig, om voor toepassing van art. 48 in aanmerking te komen.

Aanleiding tot verder onderzoek kan, ingeval de twee lotelingen die van

nummer verwisselden beiden tot dienst verplicht werden, nochtans, ook sedert de bedoelde verandering van positie-omschrijving niet meer plaats heeft, bestaan als het geldt een nummervwisselaar, die als zoodanig nog in dienst is (art. 50, 1°.), of die als zoodanig langer dan resp. vijf of vier jaren gediend heeft (art. 50, 2°. of 3°.), of uit den dienst ontslagen is om eene der redenen vermeld sub 4°, 5° en 6°. van art. 50, of zoo het een loteling geldt, die vóór zijne inlijving als nummervwisselaar of na als zoodanig vervulden militiediensttijd den vrijwilligen krijgsveld dienst verliet voordat hij den in art. 50, 2°. of 5°. vermelden diensttijd volbracht heeft. Dan eerst rijst de vraag, of de oproeping ook van den houder van het andere nummer invloed heeft op de berekening van den door den nummervwisselaar volbrachten diensttijd. Bij de beantwoording van deze vraag maakt het geen verschil, of de nummervwisselaar *tevens* diende als vrijwilliger voor de militia of krachtens de in art. 9 vermelde verbintenis. Deze verbintenis heeft — zie VAN MAANEN, jaargang 1863, bladz. 55, 136; 1870, bladz. 29; 1882, bladz. 253; 1883, bladz. 391; 1888, bladz. 686, 757; 1891, bladz. 288; 1893, bladz. 90, 96, 105; 1894, bladz. 276; 1895, bladz. 647, — niet de opheffing tengevolge van de hoedanigheid van nummervwisselaar, zoolang die rechtens bestaat. Duidelijk komt dit uit in het Kon. Besluit van 22 Juni 1888, n°. 20 (VAN MAANEN, 1888, bladz. 757), waar het zegt, dat de overeenkomsten van nummervwisseling zoo moeten worden opgevat, dat waar de nummervwisselaar zich verbindt den bij de wet (van 1861) bepaalden vijfjarigen diensttijd van den loteling te vervullen, die verbintenis ook de verlenging van den diensttijd, bijaldien de wet (*in casu* de wet van 31 Mei 1887, *Stbl.* n°. 100) die voorschrijft, omvat, en dat daarenboven, zoo de wet den vijfjarigen diensttijd verlengd heeft voor de ingelijfden bij de militia te land, en dus mede voor de nummervwisselaars, aan dezen, ook al mochten zij niet krachtens de overeenkomst tot langeren dan vijfjarigen dienst verplicht zijn — ten deze werd in de notarieele akte bepaald, dat de nummervwisselaar tot geen langeren dienst dan van vijf jaren gehouden zou zijn —, die verplichting is opgelegd door de wet. Zoo leest men in de Kon. Besluiten van 25 en 27 April 1893, n°. 33 en 20 (VAN MAANEN, 1893, bladz. 90 en 96), dat een nummervwisselaar door het aangaan van eene verbintenis tot vrijwilligen krijgsveld dienst niet heeft opgehouden nummervwisselaar te zijn en dan ook, nadat de tijd dier verbintenis was verstreken, als nummervwisselaar is blijven dienen; dat wel bij de wet van 19 Juli 1890 (*Stbl.* n°. 117) de diensttijd van de ingelijfden bij de militia te land der lichting van 1885 is verlengd en art. 2 dier wet bepaalt, dat op hen, ingeval zij als plaatsvervanger of als nummervwisselaar zijn ingelijfd en eene vrijwillige verbintenis hebben aangegaan, art. 51, 6°, der militiewet niet toepasselijk is, maar dat hieruit niet volgt, dat de loteling aan den militiedienst van zijn broeder als nummervwisselaar, gepaard aan dien als vrijwilliger, recht op vrijstelling

wegens broederdienst kan ontleenen; dat toch de strekking dezer bepaling — gelijk duidelijk blijkt uit de wijze, waarop de daarmede gelijkloovende 2de volzin van art. 2 der wet van 7 Aug. 1888 (*Stbl.* n°. 124) door de Regeering is toegelicht — geene andere is, dan om hen, *die vijf jaren als plaatsvervanger of als nummervervisselaar hebben gediend* en eene verbintenis tot vrijwilligen dienst hebben aangegaan, niet van het recht te versteken, laatstbedoelden dienst, *na verloop dier vijf jaren*, als broederdienst in aanmerking te doen komen, *indien deze dienst overigens aan de vereischten der wet voldoet*; om derhalve voor hen de verlenging van den vijfjarigen militiedienst buiten invloed te doen blijven op de vrijstelling wegens broederdienst, zoo deze door hunne jongere broeders kon ingeroepen worden. En bij het Kon. Besluit van 1 Mei 1893, n°. 30 (VAN MAANEN, 1893, bladz. 105), wordt gezegd, dat de milicien-nummervervisselaar, d. i., hij die het nummer van een ander loteling met de aan het bezit van dat nummer verbonden gevolgen heeft overgenomen, ook bij het aangaan van eene vrijwillige verbintenis geacht moet worden, *zoolang het door hem overgenomen nummer dit medebrengt*, als nummervervisselaar te blijven dienen.

Nu sedert 21 jaren overbrenging van een nummervervisselaar in de positie van voor zichzelf dienend loteling niet meer plaats heeft bij het ook dienstplichtig worden van het door hem getrokken nummer, en de in 1875 gegeven voorschriften in dat geval mede zijn toegepast op toen nog in dienst zijnde nummervervisselaars, zal het niet meer, althans hoogst zelden voorkomen, dat broeders van zulke nummervervisselaars teleurstelling ondervinden wegens het onvoldoende van den tijd, gedurende welken die nummervervisselaars als voor zichzelf dienende lotelingen hebben te boek gestaan.

De vraag, of de dienst van een nog dienend nummervervisselaar in cas van het mede dienstplichtig geworden zijn van het door hem getrokken nummer, grond oplevert tot toepassing van art. 48 j°. art. 50, 1°, werd voor 't eerst in de beroepsinstantie onderzocht en ontkennend beslist in de zaak, waarop het Kon. Besluit van 13 Mei 1879, n°. 26 (VAN MAANEN, 1879, bladz. 484), betrekking heeft. In die zaak was de dienst als geldig beschouwd door den militieraad en door Gedeputeerde Staten van Gelderland. De Kroon besliste evenwel in anderen zin, op de overweging »dat naar de beginselen der wet op de N. M. van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72) hij, die als nummervervisselaar in dienst treedt, voortdurend als zoodanig moet worden beschouwd, onverschillig of het hooger door hem zelve getrokken nummer later dienstplichtig wordt, dan wel niet aan de beurt van oproeping komt; dat krachtens art. 51, 6°, van genoemde wet de dienst als nummervervisselaar niet als broederdienst in aanmerking komt en dat derhalve in deze door Gedeputeerde Staten ten onregte vrijstelling verleend is'.

Een jaar later was dezelfde quaestie aan de orde, met dit verschil, dat militieraad en Gedeputeerde Staten van Zuidholland den dienst als niet geldig voor broederdienst hadden verklaard. Hunne uitspraak werd bij Kon. Besluit van

21 Juni 1880, n°. 25 (VAN MAANEN, 1880, bladz. 625), gehandhaafd op dezelfde overweging als in het besluit van 1879 wordt aangetroffen.

Veertien jaren verlieden, eer de Kroon opnieuw de vraag te beslissen had naar aanleiding van het door den Commissaris der Koningin ingesteld beroep tegen eene breed gemotiveerde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland tot vrijstelling van den broeder van een nummervervisselaar, wiens eigen nummer den houder er van evenzeer tot dienst had verplicht. In het tusschen beiden tot stand gekomen contract was bepaald, dat dit zou vervallen, indien laatstbedoelde door het aan de beurt van oproeping komen van het door den nummervervisselaar *getrokken* nummer tot dienst zou worden verplicht of wel in zijne plaats een anderen persoon zou moeten stellen, welk laatste later werkelijk geschiedde. Gedeputeerde Staten oordeelden deze overeenkomst volkomen rationeel, dewijl in het daarbij bedoelde geval de nummervervisselaar in de onmogelijkheid verkeerde om datgene te praestieren waartoe hij zich had verbonden, nl. om als nummervervisselaar den militie-dienst te verrichten voor een ander loteling; dat het toch onmogelijk is om te dienen als nummervervisselaar tegelijkertijd dat men verplicht is om te dienen voor zichzelf; dat eene tegenovergestelde opvatting zou leiden tot de ongerijmde conclusie, dat voor den anderen loteling twee nummervervisselaars tegelijkertijd zouden hebben gediend; dat zelfs al kon men aannemen, des neen, dat de gesloten overeenkomst niettegenstaande de bovenaangehaalde clause niet *ipso jure* was vervallen, zoolang hare ontbinding niet door den rechter was uitgesproken, daaruit ten hoogste als rechtsgevolg zou kunnen worden afgeleid, dat de een met den ander van nummer heeft verwisseld, maar geenszins, dat eerstbedoelde ook werkelijk voor laatstbedoelde als nummervervisselaar heeft gediend, om de eenvoudige reden, dat hem dit onmogelijk was, dewijl hij voor zichzelf moest dienen; dat derhalve de als nummervervisselaar ingelijfd moet worden geacht te hebben gediend en nog te dienen voor zichzelf, tengevolge der verplichting tot het vervullen van dienst bij de N. M., welke het oorspronkelijk bij de loting door hem getrokken nummer, toen dit tot den werkelijken dienst werd opgeroepen, hem oplegde.

Deze beschouwing werd niet beaamd door den Commissaris der Koningin, die, blijkens het Kon. Besluit van 7 April 1894, n°. 52 (VAN MAANEN, 1894, bladz. 336), en de Handelingen van den Raad van State, Afd. voor de geschillen van bestuur, in zijn appellatoir schrijven het volgende daartegen aanvoerde: »Wel is waar is in het contract van nummervervisseling de reeds genoemde ontbindende voorwaarde opgenomen, doch aan de bij dat contract tot stand gekomen nummervervisseling werd door den militieraad de noodige publiekrechtelijke sanctie verleend, terwijl daarop *N. N.*, als houder van het bij nummervervisseling verkregen nummer 53, als nummervervisselaar werd ingelijfd. Daarmede was de nummervervisseling geworden een voldongen feit, waarin zonder vernieuwde tusschenkomst van het publiek

gezag geene verandering kon worden gebracht, zoodat de dienst van *N. N.* het karakter van dienst als nummervwisselaar niet door eene bepaling van het tusschen *N. N.* en *R.* gesloten contract betreffende de nummervwisseling, waarin het publiek gezag geen partij was, kan worden ontnomen. De omstandigheid, dat het door *R.* van *N. N.* ingeruild nummer 62 later dienstplichtig is geworden, heeft dan ook niet tengevolge gehad en kon ook niet tengevolge hebben, dat *N. N.* weer voor dat nummer als voor zijn eigen nummer is gaan dienen. *N. N.* heeft het door hem van *R.* ingeruild nummer 53 behouden, is onder dat nummer ingelijfd en is nog voor dat nummer, dus als nummervwisselaar, dienende. Dat *R.* later, toen ook het door hem omgeruild nummer 62 dienstplichtig werd, om van den dienst vrij te komen, nog eens van nummer heeft moeten verwisselen, is een gevolg zijner onvoorzichtigheid, om met den houder van een twijfelnummer te ruilen. Minder juist schijnt dan ook de bewering van Gedeputeerde Staten, dat voor den loteling *R.* twee nummervwisselaars tegelijkertijd zouden hebben gediend. Gold het hier plaatsvervangers, dan zou dit misschien juist kunnen zijn. Want al heeft *R.* tweemaal van nummer verwisseld, toch kan niet worden gezegd, dat voor *R.* twee nummervwisselaars tegelijkertijd hebben gediend. Een nummervwisselaar immers dient niet voor een anders nummer, doch altijd voor zijn eigen nummer; wel is waar niet voor het nummer, dat oorspronkelijk het zijne was, doch voor het nummer, dat door de door het publiek gezag gesanctioneerde nummervwisseling het zijne is geworden en blijft. Daarom werd den 3 Juli 1891, toen tengevolge der afkeuring voor den dienst van een loteling een hooger nummer moest opkomen, niet de vroegere houder van nummer 62, *N. N.*, opgeroepen, maar *R.*, die dat nummer door verwisseling had verkregen. De Staat heeft dan ook door de herhaalde nummervwisseling van *R.* geen enkelen man meer gekregen, dan het reeds lang vastgestelde contingent bedroeg.

»Art. 67 is ook met mijne opvatting in overeenstemming. Dit art., dat zeker limitatief moet worden verklaard, kent slechts twee gevallen, waarin eene nummervwisseling nietig wordt. Het voorliggend geval behoort daartoe niet. Blijkens het uittreksel uit het stamboek dient dan ook *N. N.* nog steeds onder n°. 53 — oorspronkelijk getrokken door *R.*, doch door verwisseling geworden dat van *N. N.* —, terwijl onder n°. 62 — oorspronkelijk getrokken door *N. N.*, doch later door verwisseling geworden dat van *R.* — thans, tengevolge van herhaalde nummervwisseling, dient *Z.* Indien alzoo vaststaat, dat *N. N.* als nummervwisselaar in dienst is gekomen en als zoodanig nog onder hetzelfde nummer dient, kan zijn dienst, volgens art. 51 sub 6°. niet als broederdienst in aanmerking komen”. De Commissaris der Koningin beriep zich ten slotte op het Kon. Besluit van 27 Juni 1892, n°. 46 (VAN MAANEN, 1892, bladz. 667), waarbij het een reeds uit den dienst ontslagen nummervwisselaar gold, die, zooals bij het besluit »bovendien” werd opgemerkt — eene opmerking, welke niet voorkomt in het na te melden Kon.

Besluit van 13 April 1896, n°. 12, waarbij het een volkomen identiek geval betrof — al ware deze te beschouwen geweest als voor zichzelf dienend loteling sedert ook het andere nummer tot dienst verplichtte, toch, zooals appelland zelf erkende, niet uit eigen hoofde de volle vijf jaren, volgens art. 50 voor vrijstelling wegens broederdienst vereischt, zou hebben gediend. Voor zooveel het beginsel aangaat, leest men in dat Kon. Besluit: »dat de omstandigheid, dat de houder van het andere nummer ook tot dienst geroepen werd, niet wegneemt, dat krachtens art. 51 de dienst van den als nummervwisselaar ingedeelden loteling niet als broederdienst in aanmerking komen kan».

In de hiervoren vermelde Friesche zaak, door den Heer J. A. K. gememo-reerd in *De Gemeentestem* n°. 2324, werd beslist bij Kon. Besluit van 7 April 1894, n°. 52 (VAN MAANEN, 1894, bladz. 336). Dit besluit treedt niet in wederlegging van de motieven van Gedeputeerde Staten, noch schenkt adhaesie aan de beschouwing van den Commissaris der Koningin, maar doet de vernietiging van de uitspraak van Gedeputeerde Staten eenvoudig rusten op dezelfde overweging als aangetroffen wordt in het Kon. Besluit van 13 Mei 1879, n°. 26, hiervoren reeds vermeld.

Gelijke overweging vindt men in de Kon. Besluiten van 13 en 27 April 1896, n°. 12 en 88. In de zaak, waarop laatstgenoemd besluit betrekking heeft, gold het eene door den militieraad uitgesproken en door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant op dezelfde overweging gehandhaafde aanwijzing tot den dienst. Des lotelings vader, in wiens opvatting in hoofdzaak door den Commissaris der Koningin werd gedeeld (Raad van State, Afd. van de geschillen van bestuur, 1896, bladz. 325—6), voerde zoowel in tweede als in derde instantie aan, dat de bepalingen der militiewet er voor pleiten, dat de nummervwisseling van zijn ouderen zoon met een ander loteling nietig is geworden, toen deze laatste, of degen die hem weder in den dienst moest vervangen, werd ingelijfd; dat immers art. 65 der wet niet doet onderstellen, dat evenbedoelde loteling zelf moest dienen en tevens een nummervwisselaar had, of wel een nummervwisselaar had gelijktijdig met een plaatsvervanger, of wel twee nummervwisselaars; dat die loteling volgens art. 66 den vrijdom genoot, die aan het nummer van des appellants zoon tijdens de nummervwisseling toekwam, terwijl uit de wet geene betrekking tusschen beide lotelingen is af te leiden van het oogenblik dat aan het nummer, dat des appellants zoon had getrokken, geen vrijdom meer toekwam; dat mitsdien van dat oogenblik de nummervwisseling nietig kan geacht worden en het overblijven van eene positie als nummervwisselaar in de wet niet bekend is; dat uit art. 67 niet is af te leiden, dat de nummervwisseling is in stand gebleven, daar art. 67 niet de eenige gevallen aanwijst, waarin nummervwisseling nietig wordt, gelijk blijkt uit de bepaling in de 1ste zinsnede van art. 73.

De door appelland in het midden gebrachte gronden vindt men hoofd-

zakelijk terug in het stuk van den Heer J. A. K. in *De Gemeentestem* n°. 2324 en 2325. Mijne meening in tegenovergestelden zin heb ik reeds doen kennen. Het onmiskenbaar talent, waarmede van de zijde van appellant de ter zake bestaande jurisprudentie bestreden is en de gronden dier bestrijding in genoemd blad vooruit gesteld worden, heeft mij geenszins teruggebracht van de overtuiging, dat de vrijdom, waarvan art. 66 spreekt, geen betrekking heeft op het buiten oproeping blijven van een nummer; dat art. 67 limitatief is; dat de wet geen andere dan de daar genoemde gevallen van nietigheid eener nummervwisseling kent; dat ontbinding van de overeenkomst bij rechterlijk vonnis, opgevolgd door ontslag uit den dienst van den nummervwisselaar ingevolge art. 73, evenmin als niet-indienststelling van den nummervwisselaar, overeenkomstig het verlangen van den anderen loteling (art. 176), gezegd kunnen worden nietigheid van de nummervwisseling mede te brengen, maar in het eerste geval slechts de *verdere* werking der overeenkomst en van de daaraan voor den nummervwisselaar verbonden publiekrechtelijke gevolgen doet ophouden, en in het laatste geval niet anders is dan eene kwijtschelding van den dienstplicht, dien de nummervwisselaar voor den anderen loteling had op zich genomen; eene vrijgevigheid van de zijde van dezen laatste, waarin het publiek gezag berusten moet.

Het zou mij een bijzonder genoegen zijn, indien de mededeeling van de geschiedenis der wording van de ten deze in aanmerking komende wetsbepalingen en de beschouwingen, die mij tot de zooeven geresumeerde conclusiën leidden, den Heer J. A. K. overtuigd hadden, dat zijne critiek van den ministerieelen brief van 1875 en van de jurisprudentie aangaande het punt in quaestie voor niet ongegronde tegenspraak vatbaar is. Ik vrees echter, dat zijn gevoelen lijnrecht tegenover het mijne zal blijven staan. Hij toch schrijft in *De Gemeentestem* n°. 2324: »Men moge bezwaar hebben in het algemeen tegen rechtspraak op grond van beginselen der wet», ik meen ook te mogen betwijfelen, of beginselen der militiewet, als waarvan hier spraak is, wel zijn aan te nemen. Van geringe waarde voor het onderzoek naar de beginselen der wet acht ik hier art. 67. De nog altijd herhaalde bewering, dat dit artikel de eenige twee gevallen vermeldt, waarin nummervwisseling nietig wordt, vindt geen steun in zijne redactie, waarin de uitdrukking der limitatie ontbreekt, en wordt weersproken door art. 73, alinea 1, dat nog een derde zoodanig geval vermeldt. De vernietiging der nummervwisseling volgens art. 73 bestaat echter m. i. niet in de vernietiging der overeenkomst, maar in het voorschrift van ontslag van den nummervwisselaar en de indienststelling van den loteling zelf, waardoor de waarneming van dienst, die volgens art. 65 ligt in het wezen der nummervwisseling, vervalt. Deze onderscheiding is niet zonder belang. Zij wijst er op, dat art. 73 alleen andere toestanden in het leven roept, waardoor *facto* de nummervwisseling is geëindigd. Evenwel ontslag alleen, zooals dit om onderscheidene redenen verleend wordt, is voldoende om de nummervwis-

seling teniet te doen. Zoo art. 67 had bepaald dat ingeval van ontslag van den nummerverwisselaar, door art. 68 of art. 117 verordend, de loteling zelf in dienst moest treden, was de nummerverwisseling niet teniet gedaan door art. 67, maar wel door art. 68 of art. 117. Door te bepalen dat ingeval van ontslag, volgens art. 68 of art. 117, van den nummerverwisselaar, *de nummerverwisseling nietig wordt en de loteling dientengevolge* verplicht is zelf in dienst te treden, wordt een speciale rechtsgrond voor het tenietgaan der nummerverwisseling en voor het in dienst treden van den loteling vastgesteld. *Vernietiging* der nummerverwisseling treedt hier volgens art. 67 in tegelijk met ontslag volgens art. 68 of 117 en voorkomt alzoo het tenietgaan ingevolge een der beide laatstgenoemde artikelen. Die *vernietiging* is ook de rechtsgrond van het in dienst treden van den loteling zelf. Als dus in art. 67 de uitdrukking van een algemeenen regel of beginsel gezien moest worden, ware er ook wel reden om daaruit het beginsel af te leiden, dat verplichting tot dienst van den loteling zelf tot rechtsgrond heeft het nietig worden der nummerverwisseling, dat dus telkenmale als die verplichting intreedt, die rechtsgrond geacht moet worden aanwezig te zijn. Noch om vóór, noch om tegen te bewijzen is echter art. 67 bestemd in deze quaestie. Hare kern en tevens hare oplossing acht ik gelegen in art. 66: »De loteling, die met een ander van nummer heeft verwisseld, geniet den vrijdom van dienst, die aan dit nummer *toekwam*». (17)

Dat deze gedachtengang, die mij niet in alle opzichten duidelijk is, den Schrijver — zie *Gemeentestem* n°. 2325 — geen vrede kon doen hebben met de ministerieele brieven van 11 Maart 1879, n°. 12 (VAN MAANEN, 1879, bladz. 467), en van 9 April 1895, n°. 670 M. (VAN MAANEN, 1895, bladz. 724), ligt voor de hand. Voor het gezegde in den brief van Minister Mr. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO van 1879: »Hij, die als nummerverwisselaar is ingelijfd, blijft *als zoodanig* dienen, zoolang het door hem overgenomen nummer tot dienst verplicht», zoekt de Heer A. J. K. tevergeefs naar gronden in de wet zelve. Zou deze uitspraak — vraagt hij — steunen op toekenning van onaantastbaar gezag aan het stamboek? De brief van Minister Mr. VAN HOUTEN van 1895 geeft z. i. wel aanleiding tot dit vermoeden. Nog wordt in dezen laatsten brief, volgens S., de aandacht getrokken door de opmerking, dat wanneer de eerst opgetreden nummerverwisselaar in die positie blijft en hij, die met dezen van nummer verwisseld heeft, zich weder doet vervangen, er geen twee personen voor dezen in dienst zijn. »Inderdaad» — laat de Heer A. J. K. hierop volgen — »wordt deze dan vervangen in twee qualiteiten, eerst in die van loteling en vervolgens in die van houder van een verwisseld nummer. Gekunstelde constructie is in de

(17) Luidde het art. aldus, dan zou voor een gedeelte de grond vervallen, waarop ik mij met den brief van 1875 en met de jurisprudentie vereenig. Maar het art. spreekt van »vrijdom van dienst, die aan *den houder van dit nummer toekwam*». De drie gecursiveerde woorden geven, ook blijkens de geschiedenis der wet, eene andere beteekenis aan de bepaling.

handhaving der positie van nummerverswelaar wel niet geheel buiten te sluiten”.

De vraag, of het dienstplichtig worden van het andere nummer, voor hem die als nummerverswelaar is ingelijfd, opheffing van deze positie of het tenietgaan van de nummerversweling medebrengt, werd ook door rechtscolleges ontkennend beantwoord; men zie het vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Leeuwarden van 8 Mei 1877 (*Weekblad v. h. Recht* n°. 4142), het vonnis van den Kantonrechter te Breda van 6 April 1881 (VAN MAANEN, 1882, bladz. 186), de sententie van het Hoog Militair Gerechtshof van 25 Februari 1887 (VAN MAANEN, 1887, bladz. 465) en het vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Groningen van 27 Mei 1887 (VAN MAANEN, 1888, bladz. 634). In denzelfden zin luidt een advies in de *Rechtsgeleerde Adviezen*, 9de verzameling, bladz. 15. In anderen zin besliste de Arrondissements-Rechtbank te Heerenveen bij vonnis van 12 September 1873 (*Weekblad v. h. Recht* n°. 3635), gewezen in strijd met de belangrijke conclusie van Mr. L. J. VAN RIEMSDIJK, destijds Officier van Justitie, opgenomen in n°. 3645 van dat blad. Deze uitspraak geschiedde echter, blijkens hare dagteekening, vóór de uitvaardiging der ministerieele circulaire van 5 Augustus 1875. De zaak wordt ook omstandig vermeld in het *Bijblad van het Paleis van Justitie*, jaargang 1873, n°. 24, 40 en 42.

Volgens art. 68 der wet wordt een ingelijfde plaatsvervanger of nummerverswelaar uit den dienst ontslagen, zoodra blijkt dat hij in strijd met de wet is aangenomen.

In een vorig gedeelte van dit opstel is bereids betoogd, dat het voor de toepasselijkheid van dit artikel een vereischte is, dat de strijd met de wet bestaan hebbe op het tijdstip der *toelating* van den plaatsvervanger of den nummerverswelaar door militieraad of door Gedeputeerde Staten. De inhoud van de in art. 72 bedoelde notarieele akte, waarvan de kopielijke overlegging vóór de toelating niet is voorgeschreven, blijft alzoo, evenals alle andere posterieure handelingen en toestanden, buiten aanmerking.

Welke feiten en omstandigheden, met inachtneming hiervan, aangemerkt moeten worden strijd met de wet op te leveren, zal in elk geval in het bijzonder te beslissen zijn aan de hand van de eischen, die bij of krachtens de wet gesteld zijn voor de toelating. Ik zeg »bij of krachtens de wet”, omdat niet-inachtneming van voorschriften, die noch in de wet worden aangetroffen, noch grond ontleenen aan wettelijke delegatie op het uitvoerend gezag, m. i. geen aanleiding kunnen geven tot toepassing van art. 68.

Het komt mij overigens onnoodig voor, te dezer plaatse op de bedoelde, vroeger reeds besproken eischen dieper in te gaan, overtuigd als ik ben, dat geen Minister van Oorlog of van Marine, ook wegens de gevolgen daarvan voor den ingelijfde en zijn committent verbonden, tot toepassing van

het artikel zal besluiten, dan na nauwgezet onderzoek omtrent de aanwezigheid van »strijd met de wet».

Voor den nummervwisselaar derogeert art. 68 aan het bepaalde bij art. 59, laatste lid. Voor de toepassing van laatstgenoemde wetsbepaling, welke, waarschijnlijk tengevolge eener omissie, in art. 69 niet is vermeld, wordt eene uitspraak van Gedeputeerde Staten vereischt, waarvan beroep openstaat bij de Kroon. Wordt bij de uitspraak een ingelijfde loteling van den dienst uitgesloten, dan wordt, zoo hij vóór 15 December van het lichtingsjaar uit den dienst is weggezonden, de houder van het aan de beurt liggend hoogere nummer ter inlijving opgeroepen. Blijkt daarentegen dat een loteling in strijd met de wet — dus ook met art. 55 — als nummervwisselaar is aangenomen (toegelaten), dan wordt hij, volgens art. 68, zonder tusschenkomst van Gedeputeerde Staten uit den dienst ontslagen. De beslissing hieromtrent behoort in eerste en hoogste instantie bij den Minister van Oorlog of van Marine, naar gelang de nummervwisselaar bij de militie te land of bij de zeemilitie is ingelijfd. Dat ontslag brengt de oproeping mede, niet, zooals in cas van art. 59, van den houder van het aan de beurt liggend hoogere nummer uit de gemeente, waarvoor de nummervwisselaar als zoodanig optrad, maar, blijkens art. 67, 1°, van den loteling, voor wien hij is toegelaten, om het even wanneer het ontslag plaats heeft. De nummervwisseling wordt nietig en evenbedoelde loteling moet zelf, m. i. voor den geheelen duur van den diensttijd, in dienst treden, tenzij hem ingevolge art. 70 vergunning is verleend om een plaatsvervanger te stellen. In de Memorie van Beantwoording aan de Eerste Kamer zeide de Regeering: »De uitsluiting van die bevoegdheid (die van art. 69) betreft derhalve alleen het geval sub 1 van art. 67 bedoeld, en, naar de meening der Regeering, te regt, vermits eene aanneming in strijd met de wet meestal het gevolg is van eene begane fraude. Blijkt het dat de loteling, die den nummervwisselaar in strijd met de wet heeft doen aannemen, daaraan onschuldig is en ter goeder trouw heeft gehandeld, dan is art. 70 dáár, om hem het alsnog stellen van eenen plaatsvervanger te kunnen veroorloven».

Alvorens van art. 68 af te stappen, wensch ik nog te wijzen op de mogelijkheid, dat een loteling als nummervwisselaar is ingelijfd, die vrijstelling had verkregen door overlegging van een valsch of vervalscht attest of bewijsstuk (zie hieromtrent het Kon. Besluit van 24 October 1894, n°. 16, *Stbl.* n°. 165; VAN MAANEN, 1894, bladz. 465). Wordt deze vrijstelling bij einduitspraak teruggenomen en de loteling voor den dienst aangewezen en geschikt bevonden, dan zullen de beide laatste alinea's van art. 178 toepassing moeten vinden. De toepassing daarvan zal m. i. tot zijn ontslag uit den dienst als nummervwisselaar krachtens art. 68, met de gevolgen bij art. 67, 1°, daaraan verbonden voor den loteling, voor wien hij als nummervwisselaar werd ingelijfd, kunnen leiden, althans zoo hij wist, ten minste kon weten, dat het door hem getrokken nummer hem,

ware hij niet vrijgesteld, tijdens de toelating reeds tot dienst verplichtte. In dat geval, toch, voldeed hij niet aan den eisch van art. 65, dat hij »op het tijdstip der nummervisseling niet verplicht zij te dienen».

Dat ontslag van een nummervisselaar op grond van art. 68 niet *eo ipso* medebrengt ontheffing van de verplichtingen, welke op hem mochten rusten wegens toelating als vrijwilliger bij de militie of wegens eene ingevolge art. 9 aangegane verbintenis tot vrijwilligen krijgsveld, behoeft nauwelijks gezegd. Ontslag uit den dienst krachtens art. 68 is niet altoos het gevolg van eene den nummervisselaar persoonlijk ongunstige omstandigheid, maar kan zijne oorzaak ook vinden in niet-naleving van wettelijke formaliteiten, bijv. gemis van rechtsgeldige toestemming van vader of voogd. Is het ontslag verleend op grond van art. 68, in verband met art. 55, dan zal dit het ontslag van den nummervisselaar, die tevens dient als vrijwilliger bij de militie, mede in deze positie onvermijdelijk maken. Diende hij tegelijkertijd krachtens verbintenis ingevolge art. 9, dan zal het van de omstandigheden, ter beslissing van den Minister van Oorlog, van Marine of van Koloniën, afhangen, of tevens een einde moet worden gemaakt aan de werking dier verbintenis.

(Wordt vervolgd.)

EEN EN ANDER OP CAVALERISTISCH GEBIED. (1)

I.

Indeeling der paarden in een eskadron.

De indeeling der paarden is een der moeilijkste zaken voor den eskadronscommandant en eene zaak van het meeste gewicht. VON MONTETON zegt in zijne werken, dat hij gedurende zijne lange carrière maar één eskadronscommandant heeft gekend, die zijn eskadron kon »rangiren»; dat neemt niet weg, dat een ieder kan trachten dat ideaal zoo nabij mogelijk te komen.

De indeeling kost veel tijd en moeite; als de eskadronscommandant niet een zeer geoefend oog heeft, zal hij vaak tal van paarden zelf moeten rijden. Om voor de eerste maal een eskadron in te deelen, heeft men maanden noodig voordat ieder man zijn paard, of liever voordat elk paard zijn ruiter heeft gevonden. In 't begin van den winterdienst vindt men hiervoor den tijd. Wat tal van zaken daarbij te pas komen, kan men lezen in het standaardwerk van den Generaal VON SCHMIDT (bladz. 28 en 29) en in de werken van VON MONTETON. Het zijn echt cavaleristische (2) boeken; wie van de jonge officieren lezen ze nog?

De hoofdzaak bij de indeeling is, dat men bij elk paard zoeke een ruiter, die *dat* paard, in zijne meest natuurlijke houding onder den ruiter, zoo rustig mogelijk laat gaan. Daar alle paarden niet hetzelfde gebouwd zijn, *kunnen* ze niet allen in precies dezelfde houding worden gebracht; het zijn geen grenadiers van FREDERIK DEN GROOTE. Het eene paard mag gerust wat hooger komen, een ander wat dieper, mits het zich niet spant, m. a. w., zich gemakkelijk en rustig in zijne natuurlijke houding onder den ruiter beweegt. Hoogere eischen kan men in den regel practisch niet stellen, omdat het personeel in een eskadron te veel verwisselt; het spreekt echter vanzelf, dat men bij gunstig gebouwde paarden en onder in dit opzicht gunstiger

(1) Dit stukje reeds in April '96 voor den Spectator gedrukt, werd toen door den Schrijver teruggenomen. Moge het thans hier nog een plaatsje vinden.

(2) Cavalerist is in deze beteekenis niet synoniem met huzaar. Ieder huzaar is (helaas) geen cavalerist. THIRION, VAN DER WEDDEN waren cavaleristen, om van anderen en de levenden niet te spreken. Het type verdwijnt meer en meer om plaats te maken voor den »sportsman», wiens paarden »jump all and whatever he likes», hetgeen hij als *de* quaestie beschouwt.

omstandigheden verder kan gaan. In de manege kunnen de vaste bijzetteugels soms wel veel verhelpen; — dikwijls echter alleen maar in schijn en dan ten koste van het paard. Het middel is meermalen veel erger dan de kwaal. Hiervan een sprekend voorbeeld uit de werkelijkheid.

Een slap, 7jarig, een weinig overbouwd paard met vrij korten nek en zware kaken, van achteren zeer steil gebouwd. Om dit vreeselijk moeilijk type in de houding te rijden, zou een eminent ruiter wellicht 3 jaren noodig hebben. Het paard loopt natuurlijk »vrij hoog», men zegt dat het daardoor zeer lijdt in rug en lendenen en de vaste bijzetteugels komen er bij te pas. Van Scylla komt men zodoende tot Charybdis! De neus wordt nu lager »getrokken», het arme dier is te slap en te beroerd om zich te verzetten, anders gingen ruiter en paard spoedig achterover; om zich aan de pijn te onttrekken gaat het nu »duiken», werpt het zich geheel in de hand en komt het nog meer op de voorhand. De achterbeenen worden nog stijver gehouden, trouwens het dier spant nu alle spieren en gewrichten, wordt van achteren natuurlijk nog hooger en is voorbeschikt om over den kop te gaan. Na één jaar is het paard totaal in alle beenen versleten.

Ik onderstel, dat dit paard, ingedeeld aan een lichten ruiter met eenige hand, die hem in zijne natuurlijke houding onder zich had laten medelopen, niet zóó spoedig versleten zou zijn geweest.

Volgens de reglementaire indeeling bij 't begin van den winter wordt vaak het geheele eskadron door elkaar geworpen, het pelotonsverband is dan totaal opgeheven. De beste ruiters op de moeilijkste paarden, de slechtste ruiters op de best gaande paarden en de rest in klassen ingedeeld. In theorie zeker zeer schoon! Maar in de practijk?

De verbetering der moeilijke paarden is uiterst gering; in het gunstigste geval toch komen zij maar viermalen per week in de manege, waarvan zeker eenmaal de eigen ruiter afwezig is (wacht, verlof, ziekte). Tegenover deze geringe verbetering staat een zeer groot nadeel. De beste ruiters zijn in den regel ook het handigst in den velddienst, dikwijls zal dus in 't voorjaar weer verwisseling noodig zijn, daar men ze dan liefst op goede paarden heeft.

Op de moeilijke paarden komen nu plotseling bij 't begin van den zomerdienst andere ruiters, die niet meer één kunnen worden met hun paard, waarmede ze dadelijk pelotonsschool moeten doen. De gevolgen blijven natuurlijk niet uit. Naar mijne meening zou het veel beter zijn om bij elk moeilijk paard een eigen ruiter te zoeken (hij behoeft daartoe in 't geheel niet altijd te behooren tot de zoogenaamde beste ruiters, het hangt vaak van een kleinigheid af), dat hij dan ook bij den aanvang van den zomerdienst behoudt en verder altijd rijdt.

Het spreekt vanzelf, dat men de eischen bij een dergelijk geformeerde klasse niet hoog kan stellen, en dat deze niet geschikt is voor »vertooningen.» In schijn zal de klasse vrij eenvoudig gaan, maar in werkelijkheid zal deze indeeling aan de frontmarschen en charges ten goede komen. Be-

houdt ieder man in den zomer het paard, dat hij 's winters reed, dan krijgt hij ook meer hart voor »zijn hoofdwapen», dan wanneer hem telkens een ander wordt ingedeeld.

De eigenlijke indeeling in klassen voor den winter zou nu bijv. kunnen zijn als volgt:

A. Klasse onderofficieren op sterke, goede paarden; bij deze klasse zijn misschien wel een paar moeilijke paarden te plaatsen.

B¹ en B². Twee klassen moeilijke paarden, met uitgezochte ruiters, waarin bij elk paard *zijn* ruiter is gezocht; aanbeveling verdient het zoo mogelijk voor eenige paarden vaste reserve-ruiters aan te wijzen. De twee hoofdtypen, die men dikwijls tot groot nadeel van beide in eene klasse vereenigt, worden gescheiden.

Het eene type (klasse B¹), de terughoudende paarden en de klevers, moet weinig in de manege, zoo mogelijk altijd naar buiten en in *vlotte* gangen buiten de stad afzonderlijk worden gereden, om eerst den verloren »looplust» terug te krijgen. Daar bij dit type de looplust als regel ontbreekt, haalt de manegedressuur — tenzij met buitengewone ruiters, die wij niet hebben — totaal niets uit.

In schijn zullen zulke paarden in de manege, vooral in korte gangen, vrij aardig kunnen gaan, wel te verstaan flink »achter den teugel», maar o wee! als zoo'n dier in 't voorjaar als *éclairéur* het eskadron uit moet! Dan slaat hij zijn buurman de beenen stuk en komt in galop niet vooruit.

Gesteld, dat er in den aanvang van een winter bij een eskadron 12 zulke paarden zijn, dan zullen er na 5 maanden afzonderlijke oefening in het vrije veld nog maar een paar overblijven.

Wordt deze oefening van alleen-gaan ook in den zomer behoorlijk gehouden, zoo zal dit type na een paar jaren in het eskadron niet meer bestaan. Op deze wijze geneest men verstokte klevers. Ik spreek uit ondervinding. In theorie, in schijn, klinkt het zeer fraai, dat men juist zulke paarden in de manege gehoorzaam moet maken. Toegegeven, als men zoo'n paard elken dag door denzelfden goeden ruiter onder behoorlijke leiding kon laten rijden, en dan nog! Het verbeteren van verstokte klevers — zij bestaan — in de manege, 3 à 4 malen per week, gaat niet; ik heb gezien, dat een eminent instructeur in dezen fiasco maakte.

Op dit type van paarden moeten de »brani's» van het eskadron komen. Met den zomerdienst behouden deze natuurlijk hunne paarden, hetgeen geen bezwaar zal opleveren, want bij doelmatige oefening (geen rukken en plukken) zullen de meeste klevers na 5 maanden door het alleen-gaan bruikbaar wezen.

Het andere type (klasse B²), de driftige en doorgaande paarden, vormt ook eene klasse, waarop bedaarde ruiters met eenige hand moeten worden geplaatst. Dit soort van ruiters vindt men vaak onder de pas afgerichte menschen; hun gevoel kan op die paarden uitstekend worden ontwikkeld.

Ook deze ruiters behouden in den zomer de paarden, die zij in den winter hebben leeren rijden.

De overige paarden vormen pelotonsgewijze 4 klassen, onder de respectieve pelotonscommandanten.

Derhalve komen 6 klassen in de manege, en wel A, B² en het 1ste, 2de, 3de en 4de peloton, terwijl klasse B¹ elken dag naar buiten gaat. Bij klasse B¹ kan men dan tevens mooie proeven nemen, wat het scherp beslag en het ballen van de sneeuw betreft.

Met het aantal paarden komt deze indeeling ongeveer uit. Stel de klassen A, B¹ en B² elk op 12 paarden en de pelotonsklassen elk op 15, dan is het totaal 96 paarden; hierbij de zieken en gedetacheerden tellende, verkrijgt men ongeveer de sterkte van het eskadron. Een zeer groot voordeel van eene zoodanige indeeling is, dat de pelotons zooveel mogelijk intact blijven, dat ieder pelotonscommandant dus het grootste gedeelte van zijn peloton bijeenhoudt en zelf instrueert; een gering nadeel is het, dat ruiters van verschillend gehalte (het onderscheid is niet zoo erg groot) in ééne klasse vereenigd worden, hetgeen in den zomer toch ook altijd het geval is in de pelotons.

Het zooveel mogelijk intact houden der pelotons is van veel gewicht. Niets is onaangenamer voor een officier der cavalerie, die zijn peloton gaarne goed in orde heeft, dan telkens zijn paarden en menschen in andere handen te zien overgaan.

In de klassen stelle men zijne eischen niet te hoog; men geve les met het oog op den zomerdienst en niet met het oog op eventueel bezoek; voorts vermijde men streng elk schijnvertoon.

II.

De galop.

In lang vervlogen tijden kwam op »order" als er den volgenden dag zou worden gegaloppeerd, alsdan werden veelal de beugels verkort. Dit geschiedde slechts een paar malen per jaar.

Alhoewel zulke tijden lang vervlogen zijn, wordt er thans toch ook nog veel te weinig galop gereden bij onze cavalerie. De galop is in den regel iets buitengewoons, en vandaar dan ook wellicht dat de frontmarschen in dien gang niet beter gaan.

De galop is de natuurlijke »versnelde" gang van het paard, veel meer dan de draf. De Indianen en de Kaffers draven nooit, maar galoppeeren uren achtereen; wel een bewijs dat de paarden er tegen kunnen. Indien de galop gedurende den winterdienst beoefend is en de paarden in dien gang rustig gaan zonder zich te spannen, zoo is er, dunkt mij geen enkele reden om hiermede plotseling op te houden als men in 't voorjaar naar buiten gaat,

Integendeel, het vermoeit de paarden buiten minder dan in de manege, waar voortdurend moet worden gewend. *Niet* de galop vermoeit het paard, maar *wèl* de slechte galop, het »rukken en plukken.” Blijven paard en ruiter aan den galop gewend, zoo blijft deze gang buiten even rustig als in de manege en komt het »rukken en plukken” niet voor. Om den galop tot een — ook voor den ruiter — natuurlijken gang te maken, moet men dien gang elken dag beoefenen, aanvankelijk op afstanden in een rustig tempo (± 350 M.), te beginnen niet langer dan $1\frac{1}{2}$ minuut, en daarna zeer langzaam opklimmend. Het spreekt vanzelf, dat moet worden gelet op weer en wind en op het verharen, dat sommige paarden nog al aanpakt. Met tact beoefend, schaadt het de paarden in 't geheel niet, integendeel, de onrust mat de paarden in galop het meest af, en deze onrust, dikwijls de schuld van den onrustigen ruiter, verbetert door oefening zeer veel.

Misschien, dat een eskadron, hetwelk op deze wijze steeds wordt geoefend, minder »dikke” paarden zal vertoonen dan een ander. Maar 't is hier weer de schijn, die de wijsheid bedriegt. Het galop-eskadron heeft paarden met beter gestaalde spieren en met eene betere hart- en longwerking dan het andere; zij hebben dus veel meer »Ausdauer”, zoodat dit eskadron op 't eind van den zomer veel betere charges zal uitvoeren. Het andere eskadron is meer »parade”-eskadron (als er ten minste op de parade niet behoeft te worden gegaloppeerd, want »Hurjees, dann wird es ein Steeple-Chase.”

Zeer dikwijls hoort men beweren, dat de paarden vooral vóór de manoeuvres dik moeten zijn, daar zij anders niets te verliezen hebben. Dit is een schijn-theorie. Gesteld, dat men twee precies gelijke paarden heeft, waarvan het eene elken dag 5 minuten galop krijgt (door langzame opklimning natuurlijk), terwijl het andere een paar malen per maand een paar minuten galoppeert, zoo zal het laatste dikker zijn, d. i., meer vet hebben, dan het eerste. Maar het eerste is veel beter gestaald tegen vermoeienissen; de overgang tot de manoeuvres zal voor hem veel minder voelbaar zijn; hij heeft geen overtollig vet te dragen. Na de manoeuvres zal het eerste veel minder hebben geleden dan het laatste, dat trouwens, door de grootere inspanning in dien korten tijd, ook wel al het overtollige vet zal hebben verloren.

Het niet galoppeeren na den winterdienst om de paarden dik te krijgen is eene schijnvertooning, ten koste van geoefendheid en volhardingsvermogen. Het op manoeuvre gaan met vette, weinig getrainde, paarden kost paardenvleesch en veroorzaakt »dikke beenen.” Voor den mensch, die zich traint voor een tak van sport (roeien, schaatsenrijden, enz.), hoort men zulk een vettheorie trouwens nooit aanbevelen; zoo iemand zorgt wel al zijn vet kwijt te raken en »spier” te maken. Waarom zou het dan voor het paard anders zijn?

Men versta mij wel, het ingaloppeeren moet met zeer veel tact geschieden, met het horloge in de hand. Alle onrust en heftigheid moeten worden ver-

beterd alvorens verder te gaan; de rustige galop staalt, de onrustige galop ruïneert. Zeer heftige paarden late men bijv. eerst geheel alleen galoppeeren; paarden, die onrustig gaan aan den staart der colonne, gaan soms bedaarder aan het hoofd, enz. Paarden, die eenigen tijd afwezig zijn geweest (ziekte), oefene men weer langzamerhand en late ze vooral niet den eersten dag bijv. 5 minuten mede galoppeeren.

De jonge paarden, die in 't voorjaar bij de eskadrons komen, verkeereren in een zeer speciaal geval. Het beste zou natuurlijk zijn deze jonge paarden in den eersten zomer zeer te sparen, maar ze dan natuurlijk ook niet mede te nemen op manoeuvre. Dit laatste heeft de eskadronscommandant en vooral de paardenarts eenigszins in de hand, door ze »slap" te verklaren en ze thuis te laten. Allicht zullen dergelijk gespaarde paarden later een paar jaren langer in de eskadrons kunnen blijven. Moeten ze echter mede op manoeuvre, zoo dunkt het mij niet rationeel ze in den zomer weinig te laten doen; de overgang is dan te groot en de jonge paarden zullen eerder worden geknakt, dan wanneer ze langzamerhand voor de grootere vermoeyenissen worden getraind. Het beste is het m. i. echter om de jonge paarden, behoudens een enkele uitzondering, thuis te laten.

Een eskadron, op deze wijze in den galop geoefend, maakt goede frontmarschen en charges; de paarden komen van de manoeuvres zooals ze zijn gegaan: niet dik, maar sterk en gezond.

Verwondingen op stal (slaan, over den boom of den ketting geraken) komen bijna niet voor, want — luiheid is des duivels oorkussen. Ik heb lang geleden zoo'n eskadron van zeer nabij gekend en spreek dus uit ondervinding.

(Wordt vervolgd.)

OORDEEL OVER DE SCHUTTERIJ VAN REGEERINGSWEGE.

In verband met het artikel, getiteld: *Het militaire vraagstuk als onderdeel van de bemoeiingen van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken*, — welk artikel in n°. 2 van *De Militaire Spectator* van dit jaar het licht zag, — doet het ons genoegen hieronder te kunnen afdrucken het oordeel, dat door den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken op den 22sten Januari jl., bij de beraadslagingen over Hoofdstuk V, in de Eerste Kamer is uitgesproken.

»Ten opzichte van de schutterij verkeerden de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant (de Heer VAN ZINNICQ BERGMANN) en ik, beiden, onder den indruk van de naaste politieke toekomst. Die geachte Spreker zegt niet te gelooven dat de Regeering, die het volgende zittingjaar aan het roer zal wezen, eene herziening van de schutterijwet zal indienen. Het is mogelijk, dat die geachte Spreker de groep kent, die kans zal hebben alsdan deze plaats in te nemen. Ik kan alleen spreken over de eischen die de dienst stelt, naar het oordeel dat ik er mij in deze jaren over heb gevormd en dan zal het mijns inziens de plicht zijn van elke Regeering die hier een volgend jaar zal gezeten zijn, om eene herziening van de schutterijwet in te dienen.»

»Ik beschouw dat, als een volstreekte eisch, zoo onmiddellijk noodzakelijk, dat geene Regeering verantwoord zal zijn als zij die zaak niet ter hand neemt.»

»In zekeren zin zijn wij beiden bezig mede te doen aan, wat eene ziekte van den dag mag genoemd worden, het maken van een program. Maar het onderdeel van het program, dat ik hier mededeel, is gebouwd op de volstrekt noodzakelijke eischen van den dienst. Men kan de schutterijzaken niet meer in orde houden, zonder herziening van de wet. Nu is mogelijk, dat eene richting zal bovendrijven die de geheele schutterij wil afgeschafft zien. Ik, het is bekend, heb in de andere Kamer steeds mijne krachten aangewend om haar te behouden. Ik ben stellig voorstander van het behoud eener burgerlijke gewapende macht. Dat die, zooals zij is, niet aan de eischen beantwoordt is buiten kijf.»

»Inderdaad ik bewonder de toewijding en goeden wil van zoovelen, die er toe medewerken om, onder de gegeven omstandigheden, van die instelling nog te maken wat zij vermogen, maar als er geene maatregelen genomen worden om die instelling te verbeteren, moet zij te gronde gaan.»

De officiers-schermbond.

Volgaarne en met opgewektheid voldoen wij aan het verzoek van het voorloopig bestuur van den officiers-schermbond, welke op den 1sten Januari van dit jaar is opgericht, om in dit nummer van *De Militaire Spectator* eenige woorden aan doel en streven van dezen bond te wijden.

Voor alles zij dan gezegd, dat wij de oprichting van een bond van officieren van Land- en Zeemacht, ten einde eene meer algemeene beoefening der schermkunst onder de leden van dien bond te bevorderen, ten zeerste toejuichen. Daarmede toch wordt een practisch doel nagejaagd, dat niet alleen aan de leden van dien bond, maar ook aan de strijdvaardigheid van onze vloot en legers ten goede zal komen, want het is er verre van, dat op het oogenblik allen, die de eer hebben in dienst van Hare Majesteiten de Koninginnen een wapen aan hunne zijde te dragen, de hanteering daarvan ook maar in eenigszins voldoende mate meester zijn.

Zelf van jongs af een beoefenaar van de schermkunst geweest zijnde, heeft het ons altijd verwonderd dat ten opzichte daarvan eene zoo groote mate van onverschilligheid heerschte in de onderscheidene officierskringen, waarin wij verkeerden, en ook de commandeerende officieren zich daaraan zoo weinig gelegen lieten. De officier is toch niet minder combattant dan elk onderofficier of soldaat en als zoodanig dient hij, wanneer zijn leven onmiddellijk wordt bedreigd, d. w. z., in het gevecht van man tegen man, te kunnen beschikken over de grootst mogelijke vaardigheid in het gebruik van de wapenen, die hem ten behoeve daarvan ter beschikking zijn gesteld. Is dit voor hem, met het oog op lijfsbehoud eene verplichting, die door het eigenbelang als vanzelf wordt voorgeschreven, niet minder prijs moet daarop van hoogerhand worden gesteld ten behoeve van het behoud van een zoo groot mogelijk aantal aanvoerders in het gevecht.

Hij, die in het handgemeen door gemis van bekwaamheid in de hanteering der wapenen het onderspit delft, heeft daarmede het overtuigend bewijs geleverd, dat hij als strijder niet aan de eischen voldeed, welke in de eerste plaats aan ieder, die de wapenen voert, moeten worden gesteld. Waartoe toch zou die bewapening dienen, wanneer men met het gebruik daarvan niet terdege vertrouwd is.

Van tweeën een, òf die wapenen zijn noodig, òf men kan ze gerust te huis laten. Het is toch in de eerste en voornaamste plaats een practisch belang, hetwelk hunne vaststelling in de wapening van den officier noodzakelijk maakte, en niet de zucht naar uiterlijk vertoon.

Het meesterschap in de hanteering van de sabel, evenals het juist schieten met de revolver, is dan ook, naar onze meening, eene eigenschap die niet alleen gevorderd kan, maar geëischt moet worden in het welbegrepen belang van de strijdvaardigheid der aanvoering in het leger.

In dit opzicht genieten wij, officieren, eene vrijheid, die hoezeer wij zelve daarop anders ook gesteld zijn, bezwaarlijk als doeltreffend kan worden aangezien, en die dan ook in de legers der overige Europeesche mogendheden niet in die mate wordt aangetroffen. Het is misschien niet van belang ontbloomt, daarop hier, nu de gelegenheid zich zoo ongezocht aanbiedt, eens te wijzen, opdat de ontwikkeling van die eigenschappen in den officier niet geheel verdrongen worde door de vele en de velerlei eischen, die, en terecht, in andere opzichten aan hen worden en moeten worden gesteld.

Zoolang echter dwang niet bepaald noodig is, zijn wij daarvan afkeerig en moet de toepassing onzes inziens zooveel mogelijk worden voorkomen. Juist daarom begroeten wij het initiatief, hetwelk door de officieren, het voorloopig bestuur uitmakende, in deze genomen is, met bijzondere sympathie. Ook apprecieeren wij de ruime opvatting, die aan hun streven geen exclusief karakter verleende, door zich alleen tot de officieren van een enkel wapen of van een der groote onderdeelen van onze weerbare macht — leger of vloot — te bepalen, maar die alle officieren van de Nederlandsche krijgsmacht te land en ter zee, zoo hier als in onze koloniën, in dien bond deed opnemen.

Dat dit streven bereikt moge worden en dan tevens een hechten band van onderlinge waardeering en warme kameraadschap te meer mag vlechten tusschen deze allen, een band die nogmaals de waarheid van de Oud-Hollandsche wapenspreuk *Eendracht maakt macht!* zal getuigen, is de wensch, die wij uit den grond van ons hart tot deze jeugdige vereeniging met zoo krijgshaftig doel richten.

Hou en trouw door wapenoefeningen in den onderlingen omgang en de wederzijdsche gevoelens gebracht, zal den gemeenschapszin ook daar bevorderen, waar zij, tot welk onderdeel der krijgsmacht ook behoorende, geroepen zullen worden tot het welzijn en de eer van het vaderland samen te werken.

Zal evenwel het »Semper Paratus», hetwelk de bond in zijn vaandel schreef, geen ijdele klank blijken te zijn, dan is het een eisch, dat een groot aantal officieren tot dien bond toetrede en daarom zij het ons vergund daartoe onze lezers op te wekken.

Hoewel op bescheiden schaal ontworpen, zullen uitgaven onvermijdelijk

zijn. Indien het dus mogelijk ware ook aan dezen bond een geldelijken steun van Rijkswege te verleen, zooals aan de Militaire Sportvereniging en den Nederlandschen Scherpschuttersbond wordt uitgekeerd, dan zouden ook de oprichting en het bestaan van dezen bond meer verzekerd zijn.

Ons inziens mag het bestuur dan ook de gegronde verwachting koesteren, dat die steun — waarop zij dus uit een oogpunt van billijkheid eveneens min of meer recht kan doen gelden —, zij 't ook niet voor het tegenwoordige dan toch in het vervolg, aan den bond niet zal ontgaan.

Met geldelijken steun alleen zal de bond evenwel niet zijn te helpen; bovendien moeten lust, belangstelling en toewijding door de toetredende leden worden betoond, om het gestelde doel te bereiken.

Wij hopen dan ook dat de bond, zoowel van de zijde van de Ministeriën van Oorlog, Marine en Koloniën, als van die der commandeerende officieren van korpsen en onderdeelen in alle opzichten de meest mogelijke medewerking zal mogen ondervinden.

N.B. Ten einde een ieder zooveel mogelijk omtrent het doel en het streven van den bond in te lichten en bovendien in staat te stellen zich rekenschap te geven van hetgeen, waartoe men zich tot den bond toetredende verbindt, laten wij hieronder de Ontwerp-Statuten en het Ontwerp-Huishoudelijk Reglement volgen, zooals deze beide door het voorloopig bestuur zijn vastgesteld.

ONTWERP-STATUTEN.

Art. 1. De officiers-schermbond stelt zich ten doel, de beoefening der schermkunst onder de officieren van het Nederlandsche Leger, het Nederlandsch Oost-Indische Leger, (1) de Koninklijke Nederlandsche Marine (2) en het Korps Mariniers, te bevorderen.

De bond tracht dit doel te bereiken door:

- a.* Het stichten van afdelingen in de verschillende garnizoenen, en het zoo noodig en mogelijk voorzien in de behoefte aan deugdelijke instructeurs.
- b.* Het houden van wapenfeesten.

Bij gelegenheid van genoemde wapenfeesten, zoo mogelijk jaarlijks te houden, kunnen tevens, onder goedkeuring van H. E. de Ministers van Oorlog, Marine en Koloniën, korps- en individueele wedstrijden van onder-officieren en minderen plaats hebben.

Art. 2. Het bondsjaar vangt aan op 1 Januari en eindigt op 31 December d. a. v.

(1) Onder deze officieren worden verstaan, de officieren, welke worden genoemd in de »Naamen Ranglijst der officieren van het Koninklijke Leger der Nederlanden, en van de Nederlandsche Indiën.»

(2) Onder deze officieren worden verstaan, de officieren van de Koninklijke Nederlandsche Marine, welke worden genoemd in de »Naam- en Ranglijst der officieren van de Koninklijke Nederlandsche Marine.»

Art. 3. De bond bestaat uit:

a. Gewone-, *b.* Ondersteunende- en *c.* Eereleden.

Gewone leden zijn de officieren hierboven genoemd, wanneer zij zich als zoodanig aanmelden, op de wijze als in art. 3 van het Huishoudelijk Reglement omschreven.

Ondersteunende leden zijn de officieren, die den bond door eene jaarlijksche bijdrage van minstens *f* 3.— steunen.

Eereleden worden op voorstel van het bestuur door de algemeene vergadering benoemd.

Art. 4. Het bestuur wordt uit en door de gewone leden gekozen bij eenvoudige meerderheid van stemmen. Bij staking van stemmen beslist het lot.

Het bestaat uit:

a. Een voorzitter; *b.* een secretaris; *c.* een penningmeester; *d.* vier commissarissen. Zoo mogelijk bestaat het uit officieren van verschillende wapens.

Bij de algemeene vergadering, in de maand Februari van elk jaar te houden, treedt, volgens rooster de helft af, doch is terstond herkiesbaar.

Art. 5. Bestuursvergaderingen worden door den voorzitter belegd; algemeene- en buitengewone vergaderingen door het bestuur. Indien minstens 30 gewone leden eene algemeene vergadering wenschen, moet deze worden uitgeschreven.

Art. 6. De inkomsten van den bond worden door het bestuur aangewend tot bereiking van het doel in art. 1 omschreven.

ONTWERP-HUISHOUELIJK REGLEMENT.

Art. 1. Minstens vijf leden van den bond, in hetzelfde garnizoen gevestigd, vormen eene afdeeling van den bond.

Art. 2. Leden van schermvereenigingen, uitsluitend uit officieren bestaande, betalen jaarlijks *f* 1.— contributie, mits minstens zes leden van zulk eene vereeniging als lid van den bond toetreden. De andere gewone leden betalen jaarlijks *f* 2.— contributie per persoon.

Art. 3. Om lid te worden, wendt men zich schriftelijk tot den secretaris van den bond of tot een der correspondenten (zie art. 9).

Leden, die wenschen hun lidmaatschap te doen ophouden, geven daarvan, minstens één maand vóór het eindigen van het bondsjaar, schriftelijk kennis aan een der functionarissen, in dit artikel genoemd.

Art. 4. De contributie voor het loopend bondsjaar wordt in de maand Januari door den correspondent der afdeeling tegen afgifte van een bewijs van lidmaatschap geïnd, en aan den bonds-penningmeester overgemaakt.

Daar, waar geen afdeeling bestaat, wordt de contributie geïnd door den bonds-penningmeester.

Het geheele bedrag is steeds verschuldigd over het loopende bondsjaar.

Art. 5. Leden, die tusschentijds toetreden, betalen hun contributie bij ontvangst van het bewijs van lidmaatschap.

Art. 6. Bij de algemeene vergadering in de maand Februari, doet de penningmeester verslag van den stand der kas.

Art. 7. Het bestuur vertegenwoordigt den bond, behartigt de bondsbelangen, en wendt de inkomsten aan ter bereiking van het doel, omschreven in art. 1 der statuten.

Art. 8. Het bestuur bepaalt de plaats waar de algemeene vergaderingen zullen worden gehouden, en neemt de leiding en de regeling der uit te schrijven wedstrijden op zich. De wedstrijden zullen in den regel in de maand Februari plaats hebben.

Art. 9. De correspondenten vertegenwoordigen hunne afdeelingen bij het bondsbestuur, en bij de garnizoens- en korpscommandanten. Zij innen de gelden van de leden hunner afdeelingen, en doen deze binnen 14 dagen na ontvangst aan den bonds-penningmeester toekomen. Zij doen, binnen een maand na het desbetreffend ontvangen bericht, opgave van toetreden of bedanken van leden aan den bonds-secretaris.

Art. 10. Jaarlijks heeft in de maand Februari eene algemeene vergadering plaats. Tot deze vergadering zullen de leden minstens een week te voren worden opgeroepen, onder opgave van de te behandelen punten. Ieder gewoon lid brengt ter vergadering één stem uit.

Leden, niet ter vergadering aanwezig, kunnen over de punten, bedoeld in dit artikel, schriftelijk hun stem uitbrengen. Stemmen per procuratie is ten allen tijde uitgesloten.

Overgangsbepaling. Het voorloopig bestuur treedt af, zoodra een definitief bestuur door de leden is gekozen.

's Gravenhage, 12 Januari 1897.

Het Voorloopig Bestuur :

C. H. SMETS, *1ste luit. bij de Normaal-Schietschool.*

W. C. SCHÖNSTEDT, *1ste luit.-adj. der Grenadiers.*

J. C. M. POMPE, *1ste luit.-adj. der Artillerie.*

J. E. SCHMÖLE, *1ste luit. der Genie.*

A. P. WIRIX, *2de luit. der Cavalerie.*

A. E. VAN SWIETEN, *1ste luit. der Inf., O. I. L.*

A. MERKUS, *luit. ter zee der 2de klasse.*

De voorbereiding van het personeel der Genie voor zijne oorlogstaak. (1)

DOOR

J. BOONACKER.

1. Inleiding.

Er is geen wapen of dienst van eenigen omvang in ons leger, over welks personeel zoo weinig geschreven wordt als over dat van de genie.

Eene der oorzaken van dit verschijnsel acht ik gelegen in de kleine rol, die de genie speelt bij de verschillende manoeuvres.

Bij de *veldmanoeuvres* geven de telegrafisten doorgaans reden tot tevredenheid »*services réels mais obscurs*», terwijl de overige genietroepen, voor zoover ze niet worden gebezigd tot het rondreizen met tenten en andere dergelijke vredesdiensten, voor de chefs meest lastige toevoegsels zijn, voor welke zij bezigheden moeten zoeken maar die zij liever ongebruikt lieten; bij de *vestingmanoeuvres* ligt de hoofdfunctie der genie in de voorbereiding van en in de administratieve regelingen na de oefeningen, vermits zij bij de manoeuvres zelve dikwerf slechts der vestingartillerie in den weg zou loopen.

Aan een en ander is moeilijk veel te veranderen.

In de eerste plaats kunnen de oorlogshandelingen der genie, zoo wat *tijd* als wat *aantal manschappen* aangaat, niet met enig nut op verkleinde schaal worden nagebootst, zooals zulks met tactische handelingen bij manoeuvres geschiedt; in de tweede plaats zou eene instructieve medewerking der genie de kosten der manoeuvres zeer aanzienlijk verhoogen.

Eene andere oorzaak voor dit zwijgen meen ik te mogen zoeken in het ontbreken van algemeen gevoelde, ernstige grieven, wat de behartiging der belangen van het personeel betreft. Hoewel men niet van *le bonheur absolu qui n'a pas d'histoire* kan spreken, zoo gevoelt toch de officier der genie slechts zelden neiging officieren van andere wapens te benijden en weegt vooral bij hem de spreuk, dat men wel weet wat men heeft, maar niet wat men krijgt.

(1) Dit opstel dateert van het einde van 1895. Het is mogelijk, dat door sedert genomen maatregelen, die niet te mijner kennis kwamen, enkele mijner opmerkingen overbodig geworden zijn.

Evenals men in eene overvolle spoorwegcoupé na eene poos tijdens gemakkelijker zit dan aanvankelijk, zoo zijn in eene oude dienstregeling de scherpe kanten afgerond door concessies en compensaties, die eene nieuwe regeling aanvankelijk niet meebrengt.

Intusschen moet niet het belang der personen maar het belang der zaak, d. w. z., dat der defensie, den doorslag geven, en uit dit oogpunt is voor elke inrichting, voor elken tak van dienst, van tijd tot tijd de wind der discussie — geen orkaan maar toch ook geen zephyr — noodig, om van den niet meer jongen maar toch nog krachtigen boom de doode takken en dorre bladeren af te schudden, ten einde voor jonge twijgen en frisch groen plaats te maken.

Om deze reden meen ik een nuttig werk te doen, door hier ter plaatse eenige denkbeelden en opmerkingen mede te deelen, *omtrent de oorlogstaak der genie en de voorbereiding van het personeel der genie voor die taak.*

Om hierbij niet in personaliteiten te vervallen noch ook zaken van vertrouwelijk aard te bespreken, zal ik hieronder in het algemeen alleen vermelden, hoe oorlogstaak, instructie, dienstverdeeling, enz., mijns inziens zouden moeten worden geregeld, zonder altijd daarbij aan te geven in hoever en waarin mijne voorstellen van de bestaande regeling afwijken, noch ook welke bezwaren ik tegen de bestaande regeling heb.

De genie is een hulpwapen en moet zich als zoodanig plooiën naar het leger, waarvan zij deel uitmaakt.

Wijzigingen in een leger hebben invloed op de rol, die de genie in dat leger speelt, op hare inrichting, op hare dienstvoorschriften; vooral wijzigingen in de legervorming, vermits een grooter percentage van de meer ontwikkelde lagen van het volk in het leger uit den aard der zaak voornamelijk op hulpwapens en hulpdiensten invloed uitoefenen zou.

Ik acht 't daarom noodig te doen opmerken, dat mijne voorstellen het leger betreffen, zooals het nu is en niet het leger der toekomst, dat wij allen in onze droomen voor ons zien, al is er dan ook weinig gelijkheid tusschen de beelden door de verschillende geestesoogen ontwaard.

Eenige historische aantekeningen meen ik aan mijne voorstellen te moeten doen voorafgaan.

Slechts vingerwijzigingen.

Niet omdat meer zou schaden, maar omdat ik rekening moet houden met de beschikbare ruimte in een tijdschrift.

In de vorige eeuw behoorden de tegenwoordige genietroepen, toen mineurs en sappeurs, waarbij later pontonniers, tot de artillerie. In 1813, na de Fransche overheersching, vormden mineurs, sappeurs en pontonniers te zamen een afzonderlijk korps. Onder de staven van het leger had men toen wijders een korps militaire ingenieurs. Deze waren *topographen* en *vestingbouwers*, vooral het laatste, ter uitvoering van de groote werken, onder toezicht van den HERTOG VAN WELLINGTON, voor de Belgische grensbeveiliging uitgevoerd.

Naast dit korps ingenieurs stond het korps pontonniers, mineurs en sap-

peurs, dat klein en vergeten zijn bestaan voortsleepte totdat het, vermoedelijk in verband met de bezwaren aan de bevordering bij een zoo klein korps verbonden, in 1821 als afzonderlijk korps werd opgeheven en de mineurs en sappeurs bij de militaire ingenieurs, de pontonniers daarentegen bij de artillerie gevoegd werden. Hoe afkeurenswaardig ons nu zulk eene nutteloze splitsing van technische troepen ook moge voorkomen, zoo hebben de pontonniers toen ter tijde vermoedelijk geen reden gehad er zich over te beklagen, want de ontvangst, die aan de mineurs en sappeurs in het nieuwe korps ingenieurs, mineurs en sappeurs gewerd, was juist niet geschikt om afgunst te wekken.

De dienst bij het bataljon mineurs en sappeurs werd algemeen lager gesteld dan die bij den staf der genie, zelfs ging men in 1829 bij eene noodig geachte reorganisatie van de mineurs en sappeurs, waarbij deze tot 2 bataljons ieder van 4 compagnieën werden uitgebreid (1), zoo ver, dat men, in plaats van eenvoudig officieren van den staf bij dit gedeelte van het wapen over te plaatsen, aan eenige officieren van dien staf mededeelde, dat men aan hunne talenten twijfelde en hun daarom de keus liet tusschen overplaatsing bij den troep of uitsluiting van bevordering. Jaren lang werkte deze geest bij de genie na en werd eene plaatsing bij de mineurs en sappeurs, die van 2 bataljons met 8 compagnieën — in 1830 — geleidelijk tot 1 bataljon van 3 compagnieën — in 1849 — geslonken waren, door velen in het korps als eene soort van verbanning beschouwd. Nog in 1877 schreef in het *Weekblad Pro Patria* van 29 Maart een genie-officier als critiek op de toen ingevoerde gelijkheid van toelagen tusschen de officieren der genie op de werken en die bij de genietroepen: »geen tak van dienst is ons bekend, waar de *beste* der leden hard moeten werken en veel verantwoording moeten dragen om het lot van de *minder goede* onder de leden te veraangenamen”.

Die gelijkheid van toelagen was overigens een der symptomen van het veld winnen van juistere denkbeelden. Voor een goed deel tengevolge van de bemoeiingen van den officier, wiens invloed men in deze maatregelen meende te herkennen en die in latere betrekkingen steeds bleef ijveren voor de belangen van het bataljon mineurs en sappeurs (later korps genietroepen), waarvan hij een ijverig en talentvol chef geweest was, streefde het korps in het wapen langzamerhand meer en meer naar de plaats, waarop het aanspraak mocht maken. Voordat zulks echter geschiedde, hadden de mineurs en sappeurs het moeten aanzien, dat de nieuw georganiseerde torpedodienst weder onder het wapen der artillerie gerangschikt werd, al moest dan ook weldra worden erkend, dat deze principieel min juiste maatregel door de uitstekende wijze, waarop het torpedowezen bij de artillerie georganiseerd en beheerd werd, der defensie niet tot schade was.

Het zou tot een onbillijk oordeel bij een deel der lezers kunnen leiden,

(1) Bij deze reorganisatie was eigenlijk de oprichting van 3 bataljons gelast, het derde heeft echter tengevolge van den Belgischen opstand nooit bestaan.

indien ik hier niet het, aan oudere genie-officieren welbekende, feit vermeldde, dat, niettegenstaande de mindere waardeering, het bataljon toch steeds in vele opzichten een voortreffelijk deel van het leger was. Steeds heerschte er een opgewekte flinke geest, terwijl het kader over het algemeen aan hooge eischen voldeed. Het korps in zijn geheel en de individuen ieder afzonderlijk maakten zoowel op parades als in kampen en bij andere troepenvereening- gen steeds een voortreffelijken indruk. Men gevoelde mannen voor zich te hebben, die de eersten zouden zijn bij den aanval en de laatsten bij den terug- tocht. De wederzijdsche verhouding van officieren en troep was voortreffelijk. Ook geschieden de oefeningen met lust en ijver. Maar — en hier raak ik de wonde plek, die het gevolg was van de voorkeur voor den dienst bij den staf der genie — de voortdurende gedachte aan den oorlog ontbrak en van een ernstig en verstandig streven om den troep meer en meer geschikt te maken voor zijne functiën in oorlogstijd, was maar weinig te ontdekken. Men maakte mijnstelsels en verblijdde zich, als men met een camouflet den mijnwand van de tegenpartij had ingedrukt, terwijl in ons polderland van mijnstelsels en mijnoorlog zoogoed als geen sprake kan zijn. Men maakte parallellen en approches met afdalingen naar de gracht inclus, hoe- wel men niet onderstelde, dat het leger ooit een geregelden aanval op eene vesting zou uitvoeren, en men trouwens ook wist, dat veel, waarin men zich oefende, onmogelijk zou zijn tegenover den vijand. En waarom?

Sommigen zullen mij antwoorden: om de vormende kracht van die oefe- ningen, vooral van het mineeren; maar dit antwoord bevredigt mij niet. Het is slechts eene phrase, waarmede ook op ander gebied de studie der wiskunde (1) verdedigd wordt, maar waarmede als product van gemak- en sleurzucht behoort te worden afgerekend, om plaats te maken voor het beginsel, dat de vormende kracht niet zit in »wat men leert'', maar in »hoe men het leert''.

Meer waarschijnlijk echter handelde men zoo, omdat er een mineur- en een sappeurkunst bestond, terwijl de pionierkunst nog steeds in de wind- selen lag. Die arme pionierkunst! Achtervolgens bewerkt door meerdere officieren, die steeds hun aanstaanden terugkeer naar den staf der genie voor zich hadden, verscheen zij eerst in het licht, toen het doorwrochte werk van den kapitein SNIJDERS haar den weg gewezen had. Met hare invoering werd intusschen het Nederlandsche leger een voortreffelijk hand- boek rijker, waaromtrent zeker ieder den wensch zal koesteren, dat het voortdurend op de hoogte van den tijd gehouden worde.

Tevens waren de oefeningen van het bataljon mineurs en sappeurs (later korps genietroepen), langzamerhand in betere richting gestuurd, en was het peil der geniewetenschap bij het korps verhoogd, terwijl, wat de voor- bereiding van het materieel en het mechanisme der mobilisatie aangaat, met

(1) Deze opmerking betreft *niet* het *lager* onderwijs. Op dien trap van ontwikkeling is de lagere wiskunde het vak, waarbij logisch redeneeren het gemakkelijkst kan worden geleerd.

de eischen van een eventueelen oorlogstoestand meer dan tot dusverre rekening gehouden werd. Alleen mocht soms de vraag rijzen, of de opleiding voor de oorlogstaak van kader en manschappen, met name van de militia, wel steeds op den voorgrond stond, dan wel of deze te veel aan de eigenlijke oefeningen onttrokken werden ten behoeve van den zoogenaamden timmerwinkel, van voorbereiding voor proefnemingen, van het materieel voor duurzame versterkingen en andere werkzaamheden, voor die opleiding van weinig of geen nut. Wellicht is intusschen ook ten deze in de laatste jaren de toestand verbeterd, en houdt men zich nu aan den regel, dat de milicien niet alleen als geweerdragende maar ook als pionier of telegrafist geheel voldoende geoefend moet zijn, alvorens hij met groot verlof vertrekt, en dat men bij het doen verrichten van andere werkzaamheden met dezen hoofdeisch rekening moet houden. In dit geval zou mijne opmerking slechts het verleden betreffen.

Terwijl alzoo de genietroepen tijden van druk en opkomst doorleefden, bleven de officieren van den staf van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, ook na de afscheiding van de Zuidelijke Provinciën, nu eens met meer dan weder met minder intensiteit als vestingbouwers, later ook als bouwers van kazernen en dergelijke, aan het werk.

In 1848 werd de dienst der topographie van de genie naar den generalen staf overgebracht. De motieven voor deze wijziging schijnen indertijd niet vermeld te zijn, maar mij komt zij wel verdedigbaar voor. In de eerste plaats toch waren de officieren van den staf der genie dermate met werkzaamheden overladen, dat telkens officieren van het bataljon bij den staf moesten worden gedetacheerd of vacatures bij het bataljon, zeer ten nadeele van den dienst, niet konden aangevuld worden, terwijl men voor de officieren van den generalen staf bij de toenmalige opvatting te onzent van hunne vredestaak eigenlijk bijna geen werk had; in de tweede plaats lagen de terreinverkenningen, die voor de vervaardiging der topographische en militaire kaart des rijks toen het voornaamste werk waren, meer op den weg van laatstgemeld dienstvak.

Sedert zijn de omstandigheden wel in zoover gewijzigd, dat de generale staf zijn hoofdarbeid buiten de topographie gevonden heeft en de topographische dienst een aanhangsel is geworden met vrij los verband, maar ook nu schijnen er geen redenen te bestaan dit werk — alleen een vredesarbeid — uitsluitend aan genie-officieren op te dragen, en komt de bestaande regeling, volgens welke tijdelijk beschikbare officieren van alle wapens — aldus zoo noodig ook van de genie — bij dezen arbeid gebezigd kunnen worden, wel de beste voor.

De taak van den staf der genie was nu in hoofdzaak het maken, onderhouden en beheeren van vestingwerken en militaire gebouwen.

De beschuldiging, in die dagen herhaaldelijk tegen de genie of zooals men toen zeide »het oppermachtig bouwdepartement” gericht, namelijk dat zij het

vestingstelsel te zeer uitbreidde en hiertoe ten behoeve van de zoogenaamde doode strijdkrachten de geldmiddelen gebruikte, die anders voor de levende strijdkrachten beschikbaar zouden zijn geweest, komt mij voor aan het verkeerde adres bezorgd te zijn. Na 1874 toch werden de werken uitgevoerd ter voldoening aan de »Wet tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel», waarvan de aanneming toch niet aan de genie kan worden toegeschreven, en vóór dat jaar werkte men in den regel ter uitvoering van voorstellen van commissiën, waarin niet de invloed der genie maar meestal die van den generalen staf overwegend was. Voor de ontwerpen zelve der verdedigingswerken kan de genie zeker in hoogere mate verantwoordelijk gesteld worden; maar men behoeft het hier te lande gemaakte slechts met de nieuwere vestingwerken in andere landen, met name in België, te vergelijken om tot de erkenning te komen, dat steeds, eer te veel dan te weinig, naar min kostbare oplossingen gestreefd werd. Ook wat de details aangaat, moet vergelijking van het werk der genie met dat van andere openbare diensten — want speculatiebouw mag hier buiten bespreking blijven — mijns inziens tot de overtuiging leiden, dat de beschuldiging »de genie bouwt duur» slechts door eenige uitzonderingen zou kunnen worden gestaafd en in het algemeen onbillijk is.

Terwijl de taak van den staf der genie alzoo niet veranderde, was zijne organisatie eene zaak, die voortdurend de aandacht van het legerbestuur scheen bezig te houden. Het komt mij nutteloos voor alle wijzigingen — directiën, inspectiën, groote commandementen, kleine commandementen, inspecteurs-generaal of niet, commandanten al dan niet eerstaanwend ingenieur, enz., — hier in het geheugen terug te roepen. Zij volgden elkander soms zoo snel op, dat nog niet eens alle wrijvingen, aan eene nieuwe regeling verbonden, overwonnen waren, als reeds een nieuwere haar verving, en steeds scheen men niet *das Richtige getroffen zu haben*.

Al deze organisatiën beoogden echter slechts één doel: de regeling van het bevel boven de eerstaanwend ingenieurs. Aan de eerstaanwend ingenieurs en wat daar beneden was te raken, scheen heiligschennis.

En zoo bleef als fundament, waarop telkens een nieuwe bovenbouw verrees, de betrekking van eerstaanwend ingenieur, wiens dienst en bevoegdheid, om het even of de titularis eene reeks van kapiteins en luitenants dan wel een enkelen opzichter onder zijne bevelen had, geregeld waren door eene zelfde instructie of liever door eene zelfde reeks van aanschrijvingen en opmerkingen, deels zeventig en meer jaren oud, die elkander gedeeltelijk ophieven en, in geheel verschillende tijden en omstandigheden gegeven, geen organisch geheel uitmaken; eene soort van Engelsche wetgeving, waarin men eerst na lange practijk te huis geraakt.

Op deze historische herinneringen zou de omschrijving van de oorlogstaak der genie of — bij de reeds vermelde afhankelijkheid van dit hulpwapen — van de oorlogstaak van ons leger in het algemeen moeten volgen, eene

omschrijving, niet op eene persoonlijke meening maar op officieele gegevens gegrond. Nu weten wij wel, dat het leger ons land moet verdedigen en dat die verdediging deels achter onze liniën en stellingen moet worden gevoerd, terwijl ons ook bekend is, dat het leger tevens dient om onze neutraliteit te handhaven; maar hoe de regeering zich den loop dier verdediging en die handhaving der neutraliteit voorstelt is mij onbekend, en als het mij bekend ware, zou ik er het zwijgen over moeten bewaren.

Het komt mij voor, dat er geen redenen bestaan dit onvermijdelijk gebrek aan licht te betreuren.

Allé stelsels toch van landsverdediging te onzent, alzoo ook dat van de regeering, moeten gelegen zijn tusschen twee uitersten; het eene: de verdediging, zooveel mogelijk uitsluitend van het deels door liniën en stellingen versterkte centrum des lands; het andere: de verdediging alleen door een veldleger, dat die liniën en stellingen beschouwt als uitsluitend te zijnen behoeve aanwezig.

Deze twee uitersten nu komen mijns inziens overeen niet alleen in het beginpunt — de verzekering van de mobilisatie in de buitenprovinciën — en in de eindformule — dat Nederland niet verloren is, zoolang nog onze driekleur wappert van Amsterdam's Westertoren —, maar ook daarin, dat hetzelfde leger, behoudens enkele details, die ik hier laat rusten, er aan kan voldoen. Dit leger zou dan naar mijne meening moeten bestaan uit zoo zuinig mogelijk berekende aangewezen bezettingen voor de verschillende liniën en stellingen en uit een zoo groot mogelijk aantal *mobiele troepen*, waaronder ik versta troepen, die wel in de eerste plaats samengesteld zijn, geoefend worden, enz., met het oog op de eigenaardige terreinen van een groot deel van ons land, maar die overigens geene standvastig aangewezen bestemming hebben, en waarvan door *organisatie, kleeding, uitrusting, oefening, beperking van treinen en andere impedimenta, enz.*, de *beweegbaarheid* zoo hoog mogelijk is opgevoerd.

De welwillende lezer zal wel zoo vriendelijk zijn deze uiteenzetting niet te beschouwen als eene mededeeling van een dier uitvinders, die het een of ander onfeilbaar middel gevonden meenen te hebben om de vijandelijke overmacht onschadelijk te maken, maar als eene poging tot nadere omschrijving van eene legerinrichting, die dit zonder speciale wijzigingen bruikbaar maakt tot het voldoen aan verschillende bestemmingen; bestemmingen die kunnen wisselen naarmate van politieke en andere omstandigheden en naar de inzichten van den veldheer, die bij het uitbreken van een oorlog als opperbevelhebber mocht fungeeren.

De lezer moge verder, ook al stemt hij niet in met alles, wat ik tot toelichting van dit stelsel ga zeggen, zich afvragen of het toch niet, meer dan enig ander bereikbaar stelsel, ook aan zijne wenschen tegemoet komt.

Moest ik dit stelsel een naam geven, dan zou ik het dat van de *actieve verdediging* noemen, een naam die alsdan meer in *strategischen* dan in *tactischen* zin moet worden opgevat.

Wel is waar moet de verdediger, telkens waar en wanneer hij, hetzij door het terrein, o. a. bij *défilés*, hetzij door fouten van de tegenpartij, kans van slagen vermoedt, onmiddellijk tot den aanval overgaan, en zijn, ook waar zulks niet het geval is, *retours offensifs* soms noodig om tijd te winnen of uit een psychologisch oogpunt; maar dit zijn slechts toepassingen van algemeene tactische beginselen en geen uitvloeisels van een bijzonder stelsel.

Het door mij bedoelde actieve karakter der verdediging berust daarentegen op de *grootte beweegbaarheid* der troepen of van *verreweg het grootste gedeelte* daarvan.

Dit laatste vereischt eenige toelichting.

Onze sterke liniën en stellingen verhoogen, mits behoorlijk ingericht, uitgerust en bezet, in belangrijke mate de verdedigbaarheid van ons land, dat zonder die werken moeilijk te verdedigen zou zijn.

De bezetting van die liniën en stellingen bestaat uit bezettingen voor de forten, artillerie voor de neven- en tusschenbatterijen en bezettingen voor de tusschenruimten, welke laatste meestal — maar mijns inziens minder juist — bewakingstroepen worden genoemd. Nu kan de noodige sterkte van de fortbezettingen en van de artillerie voor de vermelde batterijen tamelijk nauwkeurig worden bepaald, maar de noodige sterkte van de bezetting der *tusschenruimten* hangt op meerdere plaatsen geheel van omstandigheden af, en zal voor sommige gevallen zeer groot moeten zijn. Het is natuurlijk noodig, reeds in vreedstijd na te gaan, hoeveel die sterkte dan wel zou moeten bedragen, maar men slaat een verkeerden weg in, zoodra men aan cijfers, op deze wijze verkregen, eene hoogere waarde toekent dan aan andere hypothesen omtrent den oorlogstoestand en op grond van die cijfers het leger in veldleger en bewakingstroepen voor de verschillende liniën en stellingen splitst.

Bij het uitbreken van den oorlog kan de opperbevelhebber dan toch niet over deze bewakingstroepen beschikken, zonder tegen de voorbereiding te reageeren. Wat alsdan ergens in verband met de omstandigheden te veel is, is op dat oogenblik nutteloos voor de verdediging. Dringt later de noodzakelijkheid om het verzwakte veldleger uit de bewakingstroepen aan te vullen, dan loopt men gevaar bij de rest dezer troepen het zelfvertrouwen en bij de linie- en stellingcommandanten het gevoel van verantwoordelijkheid te verminderen. Indien men iemand eene opdracht verstrekt, kan men wel beginnen hem te weinig troepen te geven en belofte van hulp toezeggen, maar het omgekeerde is gevaarlijk. De ruimte te mijner beschikking verbiedt mij hierover verder uit te weiden, maar ik hoop toch te hebben toegelicht, om welke reden mijns inziens aan de liniën en stellingen, naast de fortbezettingen en de artillerie der vermelde batterijen, slechts troepenafdeelingen van geringe sterkte, *werkelijke bewakingstroepen*, mogen worden gebonden, om wacht te houden, bij het in staat van verdediging brengen de behulpzame hand te bieden en zoo noodig de fortbezettingen af te lossen. Aan de werkelijke verdediging moet alsdan door mobiele troepen worden deelgenomen,

die in de vermelde bewakingstroepen de noodige gidsen vinden om in terreinkennis den aanvaller voor te zijn.

Men heeft de door mij bestreden organisatie van een betrekkelijk sterk bezettingsleger aangeprezen op verschillende gronden.

Ten *eerste* zou de splitsing van de infanterie in veld- en bezettingstroepen tot bezuiniging en vermindering van persoonlijke lasten leiden, vermits voor bezettingstroepen met een minderen graad van geoefendheid zou kunnen worden volstaan.

Dit argument houdt geen rekening met onze toestanden. Niet de leerstof, maar de opvoeding bepaalt te onzent het minimum van verblijf onder de wapenen, en wat deze aangaat, zoo moeten onze bezettingstroepen niet den strijd voeren in ouderwetsche vestingen, die men niet kon verlaten dan als deserteur bij een uitval, maar achter open liniën, waar de omstandigheden aan de discipline minstens even hooge eischen stellen als die, welke voor onze mobiele troepen zijn te voorzien.

Ten *tweede* zou men aan bezettingstroepen in sommige opzichten minder hooge fysieke eischen behoeven te stellen.

Hier is wel iets van aan; maar vermits splitsing door keuring tot misbruiken zou leiden en de normale man na zijn 20ste jaar in weerstandsvermogen toeneemt, zou dit argument er toe moeten leiden, de mobiele troepen uit de *oudere* lichteningen saam te stellen, eene regeling, waartegen weer andere bezwaren zijn.

Ten *derde* zouden, bij splitsing, oefening en uitrusting kunnen verschillen.

Dit acht ik een dwaalbegrip. Al onze troepen moeten geoefend worden om in het polderland en achter terreinhindernissen te vechten, maar alle moeten ook den strijd kunnen voortzetten, als die terreinhindernissen door den vijand overwonnen zijn. Men denkt werkelijk nog te veel aan de schijnverdedigingen der vorige eeuw, toen de strijd mocht gestaakt worden, als er eene beklimbare bres was.

Ten *vierde* zouden de mobiele troepen aan zwaarder verliezen zijn bloot gesteld en dientengevolge om sociale redenen de oudere lichteningen daarbij niet moeten worden geplaatst.

Deze sociale redenen gelden dan echter alleen voor gehuwden met kinderen, welke men uit dien hoofde bij de bewakingstroepen zou kunnen indeelen, die hoewel in betrekkelijk gering aantal, in mijn stelsel toch ook noodig zijn. Ik meen alzoo deze bezwaren tegen mijn voorstel gewogen en te licht bevonden te hebben.

Daarentegen zijn aan afzonderlijke bezettingstroepen ook uit een psychologisch oogpunt ernstige nadeelen verbonden; nadeelen, die het volksinstinct voelt, waar de flinke wakkere knaap aan den dienst van den veldsoldaat de voorkeur geeft.

Het voortdurend wacht doen, manoeuvreeren, vechten op hetzelfde terrein

zonder den roes eener nieuwe omgeving stelt aan het moreel en het plichtbesef van den troep hooge eischen. Daarbij werkt het verblijf, vóór het verschijnen van den vijand gekampeerd of gekantonneerd achter de liniën, in voortdurend contact met vrienden en verwanten, zeer nadeelig op het verband in den troep, op het zich soldaat gevoelen, op de discipline in het algemeen, op de aankweeking van die min of meer onverschillige stemming, waarin men koelbloedig gevaren trotseert.

Om bruikbare troepen te verkrijgen bringe men jonge soldaten, voor zoover zij voldoende geoefend zijn, ver van moeder's pappot, in het bivak, op de voorposten, kan het zijn in het vuur.

Ten behoeve der beweegbaarheid moeten de mobiele troepen gesplitst zijn in zoo klein mogelijke onderdeelen uit de verschillende wapens saamgesteld. Hoe sterk deze onderdeelen of strategische eenheden zouden moeten zijn, vind ik eenigszins moeilijk uit te maken; nemen wij aan, dat zij in het algemeen uit 6 bataljons, 3 batterijen, 1 eskadron (1) en 1 of $\frac{1}{2}$ compagnie genietroepen zouden moeten bestaan en alsdan *brigades* genoemd worden. Dat behalve deze *brigades* nog cavalerie, hoe meer hoe liever, en ook wielrijdende infanterie en bereden artillerie voorhanden moeten zijn, zij pro memorie vermeld.

Twee of meer van deze *brigades* kan men, zoo noodig onder toevoeging van cavalerie en rijdende of veld-artillerie, ter bereiking van eenig bijzonder doel tijdelijk tot hoogere eenheden verbinden. Hoe men deze noemen wil: divisieën, korpsen, legers, enz., doet minder ter zake. Waar *brigades* aan de verdediging van liniën en stellingen deelnemen, staan zij in den regel onder de bevelen der linie- of stellingcommandanten en niet onder die van hoogere chefs van mobiele troepen.

Bij deze organisatie is slechts rekening gehouden met de verdediging, niet met een eventueelen strijd naast bondgenooten, noch ook met handhaving der neutraliteit.

Wat de quaestie van *bondgenooten* aangaat, zoo kan de mogelijkheid of zelfs wenschelijkheid daarvan in oorlogstijd geenszins worden ontkend, maar ben ik van meening, dat het niet aangaat, het leger op grond van onderstelde wenschen hunnerzijds anders te organiseeren dan voor de verdediging het meest doeltreffend is. De invloed van de *handhaving der neutraliteit* zou uitvoeriger behandeling vorderen, dan in dit artikel mogelijk is. Ik moet mij alzoo bepalen tot de opmerking, dat een stelsel met overmaat van mobiele troepen het vooruitschuiven van een of meer observatiekorpsen gemakkelijk maakt, maar *tevens*, dat wij nooit in grooter gevaar verkeereren voor een onverwachten aanval op ons land dan tijdens of — wat op hetzelfde neêr-

(1) Organisatie van wielrijderdetachementen zal in vele gevallen tot vermindering der benoedigde brigadecavalerie kunnen leiden. Het is hier echter niet de plaats dieper in deze quaestie door te dringen.

komt — onmiddellijk na een oorlog tusschen groote mogendheden in de nabijheid onzer grenzen, zoodat ook hierbij de gedachte aan de *verdediging* op den voorgrond moet staan.

Hoe ten slotte de vermelde mobiele troepen buiten de liniën en stellingen zullen ageeren, behoort niet tot mijn onderwerp; maar over de verdediging van die liniën en stellingen zelve en het terrein daarbinnen komen eenige opmerkingen mij noodig voor.

Er bestaan uitgewerkte theorieën omtrent de verdediging — strategie en tactiek — van staten, waarin om de versterkte hoofdstad andere vestingen gegroepeerd zijn, alle van enceintes en fortengordels voorzien. Bij de bestudeering van deze theorieën ter toepassing op onze landsverdediging mag niet uit het oog verloren worden, dat wij om redenen, voornamelijk op de gesteldheid van onze terreinen gegrond, een ander stelsel hebben.

Behalve uit eenige weinig belangrijke en verouderde werken en enkele *sperforten*, bestaat ons vestingstelsel uit: de vesting *Amsterdam*, de vesting *Den Helder* en de verschillende liniën of stellingen, die de provincie *Zuidholland* met een paar strooken van aangrenzende provinciën insluiten.

Amsterdam zal na de voltooiing der stelling eene moderne groote vesting of versterkte hoofdstad zijn, maar door de geaardheid van het terrein wijken inrichting, eigenschappen, rol en verdedigingsvermogen van het gewone type af. Vooral op het zeer passieve karakter der vesting en de mogelijkheid haar aan de landzijde met eene betrekkelijk geringe macht in te sluiten, zij de aandacht gevestigd.

Den Helder kan wel niet op den naam van eene volledige vesting aanspraak maken, maar deze is ook ter plaatse niet noodzakelijk. Nadere uitweidingen hieromtrent behooren niet tot ons onderwerp.

Wijders ligt ten zuiden van *Amsterdam*, aan de landzijde door de lijn *Naarden—Gorinchem—Hellevoetsluis* begrensd, de provincie *Zuidholland* c. a. als een klein staatje, dat zijne grenzen versterkt heeft. Van die grenzen zijn de *open Oostgrens* en gedeelten — van *Woudrichem tot Werkendam*, om *Willemstad* en van *Hellevoetsluis tot Brielle* — van de door eene groote rivier en door de Noordzee gevormde *Zuid- en Westgrenzen*, door bij oorlogsgevaar te stellen inundatiën met fortten op de accessen verdedigd; terwijl men bij de monden van *Maas* en *Haringvliet* en langs en bij het *Hollandsch diep* kustbatterijen aantreft.

Men heeft dit gedeelte van het land wel eens *de vesting Holland* genoemd. Voor oppervlakkigen een gevaarlijke naam, omdat het tot allerlei onjuiste gevolgtrekkingen zou leiden, een terrein ruim 10 uur lang en breed als eene vesting te beschouwen. Laat men dat verwarrende vestingdenkbeeld los, dan verschijnt voor onze oogen een klein landje, aan de grenzen versterkt, waarin tengevolge van het zeer doorsneden terrein de weg naar de vesting *Amsterdam* ernstig kan worden betwist.

Dan blijkt omtrent elk gedeelte van die grens, al dan niet door vestingwerken versterkt, zijne strategische waarde grootendeels afhankelijk van de meerdere of mindere bezwaren, die den overwinnaar aan de grens en vóór het bereiken van *Amsterdam* kunnen worden in den weg gelegd; dan ziet men duidelijker in, dat o. a. de Nieuwe Hollandsche Waterlinie bestaat uit deelen, die niet even sterk bevestigd, bewapend en bezet behoeven te worden; dan blijkt de noodzakelijkheid van mobiele troepen binnen de liniën; dan vindt men de plaatsen, waar die troepen, waar depôts en waar hoofdkwartieren zich aanvankelijk moeten bevinden; dan wordt men er toe gedreven na te gaan, waar in het binnenterrein stelling kan worden genomen en welke gevaren van insluiting, afsnijding, omvatting, flankaanvallen, enz., men op de verschillende punten loopt; dan blijkt de waarde van de verbinding der Amsterdamsche Stelling met de Noordzee als opnamestelling, wellicht ook als offensieve flankstelling; dan vindt men uitgangspunten om telegraaf- en ordonnansendienst, regelingen ten behoeve van den geneeskundigen dienst, verplegingswezen en approviandeering van *Amsterdam*, gebruik van spoor- en tramwegen, enz., binnen de liniën nader te bestudeeren, enz.

Ik heb hier geen nieuwe leer gepredikt, maar slechts met verschillen in details en vooral *mit ein bischen anderen Worten* herhaald, wat al dikwerf gezegd is, maar toch nog wel eens herhaald schijnt te mogen worden.

Eerst na die taaie verdediging van Zuidholland volgt de uitsluitende verdediging van de hoofdstad, waarmede wij op het bekende gebied van den vestingoorlog zijn aangeland.

Alvorens van deze terreinbeschouwingen af te stappen, komen mij enkele opmerkingen over het commando noodig voor.

In de eerste plaats dan rijst de vraag, of aan de vereeniging van al de groepen der Nieuwe Hollandsche Waterlinie onder één commando in oorlogstijd wel nut verbonden is. Die linie is geen organisch geheel, behalve door den naam. Het zuidelijk gedeelte is door den spoorweg *Leerdam—Barendrecht* met het zuidelijk frontier verbonden; het noordelijk deel door den spoorweg *Amsterdam—Weesp—Bussum* met de Amsterdamsche Stelling.

Bezuiden Utrecht loopt van daar achter de linie geen spoorwegverbinding. Waarom moeten nu de gedeelten benoorden *Nigtevecht* en *bezuiden de Lek* onder één commandant te *Utrecht* ressorteeren? Alles, wat men behoeft, troepen, materieel, levensmiddelen, enz., kan beter van elders dan van Utrecht gezonden worden. Uit Utrecht zal men, als men hulp noodig heeft, slechts telegrammen ontvangen. Adviezen of bevelen van iemand, die den toestand slechts door telegrammen, alzoo gebrekkig, kent en daarmede alzoo slechts verwarring stichten of de energie van den onderbevelhebber verlammen kan. Die liniecommandant zou wel een krijgsgenie moeten zijn met stumpers tot onderbevelhebbers, om zulk eene regeling aanbevelenswaard te maken.

Wellicht is deze of gene van meening, dat ik wel wat uit de hoogte iets

afkeur, dat zoo algemeen sympathie gevonden heeft. Welnu, ik ben niet onvatbaar overtuigd te worden van eene dwaling, maar in elk geval komen mijne bezwaren mij wel der overweging waard voor, en meen ik ze daarom niet te moeten verzwijgen.

Volgens mijne meening dan, zou men van de linie het noordelijk deel, voor zoover het niets is dan een buitenwerk van de Amsterdamsche Stelling, alzoo *ongeveer* tot Nigtevecht — details worden hier niet besproken —, bij die stelling moeten voegen, omdat dit deel van daar uit het gemakkelijkst kan worden verdedigd; en wijders de linie moeten splitsen in twee gedeelten, door de Lek gescheiden, waarbij deze rivier tot het noordelijke gedeelte te rekenen ware.

Waar ik een algemeen commandement van het oostelijk frontier bestrijd, kan worden nagegaan, dat ik ook wel eenig bezwaar heb tegen een algemeen commandant voor het *zuidelijk frontier* van *Gorinchem of Werkendam* tot *Hellevoetsluis*. Hier intusschen moet worden overwogen, dat de Marine voor deze grenslijn onder één commandant moet ressorteeren en deze commandant weder in het belang der defensie ondergeschikt moet zijn aan een opperofficier van de landmacht, die niet zoo ver af is als de Opperbevelhebber. Om deze reden acht ik hier een algemeen commandant wel noodig.

Voor het afslaan van landingen, dan wel het bestrijden van den gelanden vijand tusschen den *Hoek van Holland* en *Den Helder*, moeten mobiele troepen voorhanden zijn, die beoorden *IJmuiden* m. i. onder de bevelen van den commandant der *Amsterdamsche Stelling* moeten staan, geheel op den voet der andere mobiele troepen in die stelling, en bezuiden *IJmuiden*, behoudens andere regelingen, rechtstreeks onder den Opperbevelhebber kunnen ressorteeren.

Blijkens het bovengestelde en zooals ook verder zal blijken, zal de Opperbevelhebber veel meer chefs rechtstreeks onder zijne bevelen hebben dan het vijf- of zestal, dat in militaire organisatiën als maximum wordt aangenomen.

Wel zullen soms brigades gecombineerd worden of onder commandanten van liniën of stellingen dienst doen, en zullen wellicht wel eens meerdere liniën of stellingen onder één chef gesteld worden; maar een en ander zal alleen om speciale redenen moeten geschieden, geenszins om overal eene vaste noodzakelijke tusschen-autoriteit in te schuiven.

Mijns inziens is er tegen dit grooter aantal onmiddellijk ondergeschikten in dit geval geen bezwaar, omdat de Opperbevelhebber meerdere chefs, waaronder den chef van den generalen staf, met sous-chef, enz., om zich heen heeft.

Hierboven heb ik alzoo het kader geschetst, waarin de genie hare oorlogstaak zal moeten verrichten; welke die taak is en hoe de organisatie zou moeten zijn om haar te vervullen, wensch ik in een volgend hoofdstuk uiteen te zetten.

(Wordt vervolgd.)

MILITAIR ONDERWIJS.

»Wij willen nogmaals een poging wagen om eene reeds lang bestaande onbillijkheid in ons leger weg te nemen. . . .»

»Wij hebben het oog op de leerlingen van de cursussen en van den hoofdcursus bij het wapen der infanterie.»

»Bedoelde onderofficieren worden in het ooglopend achtergesteld bij hunne collega's van andere inrichtingen van militair onderwijs. Wij zetten voorop, dat wij geen bewonderaars zijn van de tweeërlei opleiding tot officier, maar nu de Wet die eenmaal erkent, is er geen reden om ten aanzien van een speciaal punt met twee maten te meten.»

»De leerlingen van de cadettenschool, van de militaire academie, van den artilleriecurcus en van de militaire school worden op kosten van het Rijk van leermiddelen voorzien, terwijl de cursus-onderofficieren de eenige zijn, die alle mogelijke boeken, atlassen, teekenebehoefden, enz., uit eigen zak moeten betalen.»

»Juist onder de cursus-onderofficieren zijn er vele, die niet dan met de grootste opoffering de steeds stijgende boekenrekeningen voldoen, terwijl er ons bekend zijn, wier ouders niet in staat zijn zelfs maar een gedeelte van de kosten te dragen.»

Aldus, onder meer, in een artikel over Militaire Zaken, de *Arnhemse Courant* in haar bijvoegsel van 16 December 1896.

Zonder in beschouwingen te treden over den betoogtrant van het (gedeeltelijk) aangehaalde artikel, wil het ons voorkomen, dat het onderwerp, waarop daarin opnieuw de aandacht wordt gevestigd, de belangstelling van het militaire publiek in die mate verdient, dat het eene bespreking in een militair tijdschrift overwaard is. Wordt in die meening door den welwillenden lezer gedeeld, dan moge hij het zijne er toe bijdragen, om het *gratis* verstrekken van studieboeken, enz., aan cursus-onderofficieren te bevorderen, vooral in de naaste toekomst, waarin de omstandigheden tot vervulling van dien lang gekoesterden wensch allergunstigst schijnen.

Wie er lust toe gevoelt om, voornamelijk in de periode van het begin van November tot het laatst van Januari, in de courant de rubriek »Staten-Generaal» te volgen, beleeft haast geen dag zonder als belastingbetalend burger getroffen te worden door den onvermoeiden ijver van tal van

kamerleden in het aandringen op bezuiniging, niet het minst bij »Oorlog.» Dat van den Minister even onvermoeid wordt vernomen, dat bezuiniging zooveel mogelijk zal worden betracht, spreekt vanzelf.

Nu is even van de nadeelen, verbonden aan kosteloze verstrekking van leermiddelen aan leerlingen van cursus en hoofdcursus, dat een dergelijke maatregel geld kost en wel geld, dat voor het gedachte doel op de Begrooting van Oorlog hoogst waarschijnlijk niet beschikbaar is en mitsdien daarop zou moeten worden gebracht, m. a. w., zou leiden tot verhooging van het eindcijfer. Dit was tot dusverre met geen enkel billijkheidsargument, hoe sterk ook, weg te redeneeren, en het wil ons voorkomen, dat hiermede in vorenbedoeld en in soortgelijke artikelen niet immer rekening werd gehouden.

Behalve nu, dat we het hartelijk zouden toejuichen, wanneer het eindelijk voor de onderofficieren in financieel opzicht minder bezwarend werd gemaakt, den officiersrang te bereiken, en dit op zichzelf ons een reden zou kunnen zijn hunne belangen te dezen opzichte ter sprake te brengen, gevoelen we daartoe te meer neiging nu, zooals bereids werd opgemerkt, de omstandigheden ons gunstiger schijnen dan ooit te voren, om aan de lang gevoelde behoefte binnen kort voldaan te zien.

De militaire-school- en de artillerie-cursus-compagnieën, bij de Koninklijke besluiten van 7 en 25 Juli 1884, n°. 37 en 92, respectievelijk opgericht en vooralsnog niet opgeheven, zullen, naar luid van geruchte, met 1 October e. k. tot het verledene behooren, terwijl blijkens den staat, voorkomende in het *R. M.* 1896, bladz. 593—595, voor cursusonderwijs bij deze inrichtingen over het loopende jaar een bedrag van ± f 6000 is beschikbaar gesteld.

Met deze gegevens ligt de gewenschte oplossing voor de hand. Een weinigje goede wil, in een Koninklijk Besluit belichaamd, schijnt het eenige wat noodig is, om aan ± 200 leerlingen van den cursus en ± 100 onderofficieren van den hoofdcursus f 20 toe te kennen voor aanschaffing van boeken en instrumenten bij plaatsing op den cursus, respectievelijk hoofdcursus, en bij overgang in een hooger studiejaar, een en ander in overeenstemming met hetgeen we dienaangaande vinden bepaald in punt *c* aan den voet der tabellen, voorkomende in de *N. B. U. Aanhangsel*, bladz. 336 en 345.

Wordt bij de desbetreffende bepalingen, dan wel krachtens punt *i* van de artikelen 68 en 69 van het *Reglement van Administratie*, voorgeschreven, dat de f 20 en de kosten der leermiddelen op de Uitrusting- en reserve-rekening kunnen worden geboekt, dan schijnt daardoor eene zeer bevredigende regeling van deze aangelegenheid getroffen.

Of alsdan aan alle billijkheidsverlangens zou zijn voldaan? We weten het niet, doch houden ons overtuigd, dat zelfs zij, die niet van halve maatregelen houden, zullen erkennen, dat bij verwezenlijking van vorenbedoelde denkbeelden een groote stap in eene door velen gewenschte richting zal worden gedaan.

oud-CURSIAAN.

EENE OUDE QUAESTIE, OOK EENE VEROUDERDE?

Antwoord aan de kritiek op de permanente
inrichting der Stelling van Amsterdam,
door Jhr. L. M. A. VON SCHMID. 1ste
luitenant der Jagers.

Dat de Schrijver van de hierboven aangehaalde brochure zich bij de, op zijn eerste geschrift over de permanente inrichting der Stelling van Amsterdam uitgeoefende critiek zou neerleggen, zonder zijne eenmaal geuite denkbeelden nader te verdedigen, was niet te verwachten; maar evenmin kan hij zelf thans meenen hen, die zijne zienswijze niet deelen, overtuigd te hebben dat zij ongelijk hadden, noch dat zij hunne opinie, die toch ook op studie en nadenken gegrond was, onverdedigd zullen laten.

En terecht! Eene zaak van zoo gewichtig belang, als de permanente inrichting van het centraal reduit van ons verdedigingstelsel, verdient overweging en nogmaals overweging, en elke meening, mits voldoende gemotiveerd, heeft hare waarde en zal invloed kunnen uitoefenen bij de ter zake te nemen beslissing.

Het is daarom dat ik mij in het debat meng en enkele punten, in het door den 1ste Luitenant VON SCHMID gegeven antwoord aan de critiek, aan eene nadere beschouwing wil onderwerpen; daarbij de gronden aanvoerende, waarom zijn betoog, dat zeker niet aan onvoldoende scherpte lijdt, mij niet de overtuiging heeft geschonken, dat zijn stelsel voor de bevestiging van de hoofdstad het meest aanbeveling zou verdienen.

Dit doel acht ik het best te bereiken door, zijn geschrift op den voet volgende, de punten te bespreken, die m. i. de quaestie beheerschen, en daarbij te trachten deze van een objectief standpunt te bezien.

Vooraf echter een paar woorden. Eene moeilijkheid zal zich bij deze bespreking doen gevoelen en wel deze, dat het, bij het behandelen van het onderwerp, dikwijls wenschelijk zou zijn de punten op de i's te zetten, doch dat hiermede gepaard zou moeten gaan het geven van nauwkeurige beschouwingen omtrent de gesteldheid van het terrein in en nabij de stelling, terwijl het mij voorkomt dat dergelijke beschouwingen in een geschrift, dat publiek eigendom wordt, niet op hare plaats zijn te achten.

In het algemeen echter kan men bij de Stelling van Amsterdam, zooals zeker bij elke andere stelling evenzeer het geval zal zijn, het terrein onderscheiden in gedeelten, wier gesteldheid eene nadering met belegeringartillerie tot op den afstand van werkzaam vuur toelaat, en andere, waarin binnen dien afstand geene, althans geene voldoende opstellingen voor dergelijk geschut worden aangetroffen. Zij, die in het terrein bekend zijn, zullen met de kaart in de hand die verschillende gedeelten wel weten te vinden; meer er van te zeggen, acht ik niet gewenscht.

Bij de bespreking van de inrichting der stelling wensch ik een duidelijk onderscheid tusschen deze terreingedeelten te maken, en zal ik laatstbedoelde deelen, die bovendien meestal door breede en goed verzekerde inondatiën zijn gedekt, buiten beschouwing laten, alleen opmerkende, dat ook naar mijne meening hier met eenvoudiger werken zal kunnen worden volstaan dan de Luitenant von SCHMID aanneemt, dat daarvoor ontworpen zijn. Het is echter zeer waarschijnlijk, dat de ontwerpers van de regeeringsplannen met den toestand van het terrein voldoende rekening hebben gehouden en niet meer hebben gevraagd dan in verband daarmede wordt gevorderd.

Op eerstbedoelde gedeelten, die niet in zulke gunstige omstandigheden verkeeren, waar bovendien de inondatiën minder uitbreiding hebben en niet zoo goed verzekerd zijn, zoodat eene nadering van de mobiele of zware belegeringbatterijen tot op gevechtsafstanden te duchten is, zal derhalve bij de volgende beschouwingen het oog voornamelijk gevestigd zijn.

Nu ter zake. In de eerste bladzijden van zijn geschrift verheugt de Schrijver zich er over, dat zijne critiek tegen het »opstellen van zwaar geschut op het voorfront der forten, hetzij in koepels of open, slechts bijval gevonden heeft”.

Is deze vreugde gegrond? M. i. niet geheel, daar de Schrijvers der critiek hebben verzuimd aan te toonen, waar het geschut, dat in de eerste periode van den aanval op de stelling bestemd is voor het vervullen van de meest gewichtige taak der verdedigende artillerie — nl. het verhinderen van het in batterij komen der vijandelijke —, dan wél opgesteld zal kunnen worden, en wel zoodanig dat het ook werkelijk in staat is die taak met eenige kans op succes te aanvaarden. Zoolang dit niet geschiedt, wordt eene opstelling van dit geschut in onze forten door mij een onafwijsbare eisch geacht, en stond ik in ons land ook hierin alleen — wat ik zeer betwijfel —, in het buitenland zou ik steun vinden. Zoo zegt de Kapitein der Genie SCHROETER, in eene in het *Militärische Gesellschaft* te Berlijn gehouden voordracht (1) — zich baseerende op de bekende uitspraak van den Generaal WIEBE — omtrent de taak der verdedigende artillerie (2) en na de voor- en

(1) *Moderne Festungen und ihre Vertheidigung*. Beiheft 2. Mil. Wochenblatt. 1896.

(2) NL. deze, getrokken uit het werk over het rookzwakke kruit: Das hauptsächlichste Streben einer guten Vertheidigung wird sich künftig mehr den ehemals darum drehen müssen, die Belagerungsartillerie überhaupt nicht zum Aufmarsch innerhalb wirksamer Schussweite kommen zu lassen”.

nadeelen aan pantserforten als artillerie-opstelling voor het geschut voor den strijd van verre te hebben overwogen: »Mir scheint es, dass Forts mit schwerer Panzer-Artillerie, entsprechend den früheren Forts, zur Abwehr nicht belagerungsmässiger Angriffe und zur *Bekämpfung der Belagerungsvorbereitungen* (ik cursiveer) geeigneter sind als reine Nahkampfstützpunkte, in Verbindung mit besonderer Panzerbatterien».

Deze meening heeft m. i. bijzondere waarde voor de bewapening van de hier beschouwde stelling, waar toch al zeer weinig gelegenheid bestaat om deze »Panzerbatterien» — die bij ons waarschijnlijk door gewone open batterijen zullen vervangen worden — zoodanig aan te leggen, dat zij eenig uitzicht op het voorgelegen terrein hebben, en die dus den »Aufmarsch» van de aanvallende artillerie wel met indirect vuur zullen moeten bestrijden, terwijl ook de bezwaren, verbonden aan den aanvoer van de zware munitie, naar buiten de forten gelegen batterijen in de dikwerf voor communicatiën weinig dekking opleverende terreinen, en aan het opleggen daarvan, zich bijzonder zullen doen gevoelen.

Tegenover de toegejuichte meening van den Kapitein COOL, dat »de opstelling in de forten van het zware en middelbare geschut nu eenmaal onmogelijk geworden en pantsering te kostbaar en niet afdoende is», kan die van anderen gesteld worden, o. a. van den Generaal MÜLLER, die in zijn werk »die Entwicklung der Belagerungs- und Festungsartillerie, op bladz. 505, zegt: Es kann angenommen werden dass schwere Steilfeuergeschütze, die die Möglichkeit bieten Panzerthürme bis zur Bewegungsunfähigkeit zu erschüttern oder ihren Mantel oder Vorpanzer durch lange Beschiessung zu zerstören, oder endlich Betongewölbe mit Aufwand grosser Munitionsmengen zu durchschlagen, sicher auf ein Gewicht (300 Zentner) kommen, welches, ganz abgesehen von der Bedienung, ihre Anwendbarkeit vor Festungen in hohem Grade einschränken muss». Eene meening, die zeker met het oog op onze terreinen en wegen van het meeste gewicht is, evenals de in hetzelfde werk te anderer plaatse, na bespreking van de uitkomsten der in de laatste jaren genomen proeven, gedane uitspraak (bladz. 503): Diese Versuche lehren dass zur Zerstörung der künftig zu erwartenden Panzerkuppeln Flachbahngeschütze von nur annähernd genügender Wirkung und Beweglichkeit nicht herstellbar sind», en die op bladz. 504. »Hiernach ist es sicher dass Mörser von 28 bis 30 cM. Kaliber, die zum Zerstören der Panzerdecken aus Nickelstahl wahrscheinlich doch nicht genügen, Monstregeschütze werden müssen».

De medewerker voor versterkingskunst van v. LÖBELL's *Jahresberichte* (1) uit zich, in het in den jaargang van 1895 gegeven overzicht van de denkbeelden die op dit gebied heerschen, over de waarde van pantseringen als volgt: (2)

(1) Vermoedelijk: Generaal MÜLLER of Luitenant-Kolonel FROBENIUS.

(2) v. LÖBELL's *Jahresberichte*, 1895, bladz. 428 en volgende.

»Die Geschützpanzer haben allgemach sich überall die Anerkennung zu erringen gewusst dass sie ein zwar kostspieliges, aber unentbehrliches Hilfsmittel für die Vertheidigung sind», en voegt hieraan toe, omtrent de taak die aan het in deze pantsers in forten opgestelde geschut zal ten deel vallen, »Insoweit es zweckmässig erscheint, schwere Flachbahngeschütze für die grösste Fernwirkung in den ersten Stadien des Angriffes in die Forts aufzunehmen, müssen sie in einer von der Infanterie geschiedenen Position unter Panzerkuppeln gestellt werden, um auch durch ihr Eingreifen in den Geschützkampf späterer Stadien den Angreifer zu einem Herangehen auf nahe Distanzen zu zwingen».

Hoeveel moeilijkheden nu het vuur, uit zelfs maar enkele onkwetsbaar opgestelde vlakbaankanonnen, den aanvaller bij dat »Herangehen auf nahe Distanzen» zal kunnen bezorgen in terreinen, waar hij op de kortere afstanden geen enkele dekking voor zijn opmarsch noch voor zijne noodzakelijke werkzaamheden vindt, kan ons geleerd worden door het, door den Generaal ELAND in zijn werk over de duurzame versterkingskunst, medegeedeelde omtrent de uitwerking van een enkel kanon van 15 cM., bij het beleg van BELFORT op den cavalier van het Kasteel in eene blindeering opgesteld.

Men ziet dat, al beroep ik mij niet op de zienswijze van schrijvers als BRIALMONT, HENNEBET, BRUNNER, v. LEITHNER en anderen, mijn vertrouwen in het nut van pantserforten, op voor de verdediging minder gunstige gedeelten der stelling, en in hun weerstandsvermogen gegrond is op de meening van mannen, die door kunde en ondervinding op dit gebied zich een welverdienden naam hebben verworven.

Wat de dikwijls aangevoerde kostbaarheid aangaat, moge ik nog aanhalen wat door SCHROETER tegen de opstelling van de »Fernkampfgeschütze» in batterijen wordt aangevoerd, nl. »sie erhöhen die Zahl der permanenten Anlagen und somit den Truppenaufwand für Bewachung und Vertheidigung». Of wij den permanenten aanleg der batterijen, die deze Schrijver als eene *conditio sine qua non* voor hare werkzaamheid aanneemt, zullen zien, valt te betwijfelen, maar niet dat wij door dezen te vermijden het andere bezwaar — den grooteren »Truppenaufwand» — niet zullen ontgaan, en dit geeft, in verband met de bekende geringe sterkte der voor de verdediging der stelling beschikbare krijgsmacht, te denken. Wat zal nu kostbaarder zijn: de aanleg van pantserkoepels, of het oefenen en onderhouden van eene grootere troepenmacht en het bouwen van het daarvoor noodige bomvrije logies op plaatsen, waar nog geen grondverbetering heeft plaats gehad? Maar afgescheiden hiervan, zoolang wij nog de tegenwoordige organisatie en sterkte onzer levende strijdkrachten hebben, schijnt het mij geraden elk middel, dat tot verlichting van de taak der bezetting kan strekken, toe te passen.

Het tweede geschilpunt, door den Schrijver behandeld, betreft de opstel-

ling in de forten van het geschut, bestemd voor het zoogenaamde groot flankement der stelling. Voor fronten, die door eene inondatie, welke niet afgetapt kan worden, behoorlijk zijn gedekt, kan ik mij voorstellen, dat de steun van vuurmonden, hiervoor in de forten opgesteld, bij de verdediging desnoods ontbeerlijk geacht wordt. Hier toch kan geschut, in open batterij in de tusschenlinie opgesteld, het vuur reeds op groote afstanden tegen naderende vijandelijke afdeelingen openen, zonder dat het gevaar loopt spoedig door de tegenover deze fronten opgestelde vijandelijke artillerie tot zwijgen te worden gebracht. Op sommige fronten is dit niet het geval, en hoe moeilijk de nadering tot de stelling door eene op volledig peil gestelde inondatie ook wezen moge, we kunnen zeker zijn, dat de aanvaller, wien het om het vermeesteren der stelling te doen is, deze zal ondernemen, te eerder indien hij de in de tusschenlinie optredende batterijen — en zoo meer achterwaarts gelegene het vuur op zijne troepen openen, ook deze — door het vuur van zijne overmachtige artillerie, zij het dan ook slechts voor korten tijd, tot zwijgen weet te brengen en hij dus geen gericht artillerievuur meer te vreezen heeft vóór hij op zulk een korten afstand is gekomen, dat hij het eigen vuur daarop moet staken en dus het stormgeschut der tusschenlinie het vuur kan openen. Geheel anders wordt de toestand, als er geschut op de flanken der forten is opgesteld. Zoodra de aanvaller binnen het rayon van uitwerking daarvan gekomen is, moet hij onder het flankeerend vuur van deze vuurmonden zijne beweging uitvoeren, en — aannemende dat dit rayon zich gemiddeld van 300—1000 M. vóór het nevenliggende fort, dus in het midden van het interval op 150—500 M. voor de stelling uitstrekt, — zal dit vuur hem in den toch vrij belangrijken tijd, dien hij tot het doorschrijden van dat rayon behoeft, aanmerkelijke verliezen kunnen toebrengen. Hoe de tijd, voor het passeeren van die zone benodigd, door den verdediger aanmerkelijk verlengd kan worden door het aanbrengen van allerlei hindernissen, die door het water onzichtbaar gemaakt te beter aan hun doel zullen beantwoorden, wordt door den Schrijver zelven uitvoerig aangetoond. Dat hij toch weinig vertrouwen heeft in de uitwerking van het vuur van kanonnen van 10 cM., die waarschijnlijk voor de bewapening van de traditoor kazematten bestemd zullen worden, vindt zijn grond in de uitkomsten, verkregen bij enkele schietoefeningen in de *Legerplaats bij Oldebroek*. Ik kan de oorzaken voor die geringe uitkomsten niet nagaan, daar de bron, waaraan de opgave ontleend werd, niet is aangehaald, en moet mij derhalve bepalen tot de opmerking, dat zij zoowel aan eene verkeerde waarneming bij het inschieten door de zijposten, die gebruikt schijnen te zijn (wat aan indirecte richtwijze doet denken), als aan de regeling van het vuur door een onvoldoend geoeffend vuurleider, of wel bij juist inschieten aan eene ongunstige ligging van het gemiddeld springpunt ten opzichte van het doel toe te schrijven kunnen zijn. Uit de uitkomsten der oefeningen van de 23 compagnieën, die door den Schrijver buiten beschouwing zijn gelaten, zouden

waarschijnlijk ook wel een vijftal te zoeken zijn geweest, waarbij de uitwerking »veel of zeer groot» genoemd zou kunnen worden.

Nu kan men wel aannemen dat verkeerde waarneming of minder goede leiding in de practijk ook zullen voorkomen, maar de kans hierop zal, naar het mij voorkomt, minder zijn op een terrein waar de vuurleider en de stukscommandanten zich bij de voorbereiding van de verdediging gedurende een aantal dagen georiënteerd en in de waarneming geoefend kunnen hebben, dan op het terrein van de Legerplaats, waar allen vreemd zijn, en waar het groot aantal der in de rooilijnen liggende batterijen en geplaatste doelen de regeling van de waarneming zeer bemoeijkt en tot vergissingen aanleiding geeft. De derde door mij genoemde oorzaak zou bij een vuur dat langer ware voortgezet, dan het voor de oefening beschikbare aantal projectielen toeliet, bij het doen van contrôleschoten, of wel door het verkrijgen van een te groot aantal springpunten achter het doel zijn ontdekt.

Tegenover deze ongunstige uitkomsten kunnen echter gesteld worden, de door den Generaal MÜLLER in zijn boven aangehaald werk in tabel *d* medegedeelde resultaten van het vuur van een kanon van 10,5 cM. met granaatkartetsen op 2000 en 2500 M., die mij meer uitwerking van zulk geschut doen verwachten. Trouwens, als de resultaten van het vuur uit dit geschut onder gunstige omstandigheden steeds slechts »weinig of zeer gering» beloofden te zijn, dan ware het beter deze geschutsoort maar af te schaffen en te vervangen door veldgeschut, waarvan wel uitwerking te wachten is (1). Het voorstel daartoe zou den Schrijver zeker niet toelachen, daar hij toch aan het frontale vuur derzelfde kanonnen, maar in de tusschenliniën opgesteld, wel waarde hecht en zegt, dat zij zich door hunne ballistische eigenschappen meer eigenen voor »werking naar voren» dan »tot nabijverdediging» (bladz. 28). Waarom vuurmonden, waarmede men op een afstand van 1600 M. weinig of geen uitwerking krijgt, zoo bijzonder geschikt zijn te achten om op groote afstanden te vuren, zal zeker velen met mij niet duidelijk zijn, evenmin als het verband dat er volgens hem bestaat tusschen hunne uitwerking en hunne opstelling in kazemat of in open batterij. Het komt mij voor dat ze in kazematten, waar de bediening tegen vuur gedekt is en de stukken op pivotaffuiten kunnen staan, juister zullen schieten dan uit open batterijen, waar zij bovendien vermoedelijk spoedig tot zwijgen zullen worden gebracht.

Dat het vuur 's nachts of bij mistig weer, althans indien het electricisch zoeklicht ons in het eerste geval geen hulp kan bieden, weinig effect zal hebben, wil ik gaarne op gezag van den Schrijver aannemen, hoewel ook hier de ondervinding, bij oefeningen te verkrijgen, zeker veel zou kunnen leeren; maar is het niet reeds een groot voordeel voor ons, als wij den

(1) Zie hieromtrent o. a. »ROHNE» *der Schrapnelschuss der Feld-Artillerie, en das Gefechtsmäßige Schiessen der Infanterie und der Feld-Artillerie*, S. 42 u. fgg.

vijand kunnen dwingen alle pogingen tot het overschrijden der inondatiën tot den nacht of tot mistig weder uit te stellen, waarbij uit den aard der zaak veel meer kansen op het ontstaan van verwarring, het nemen van eene verkeerde richting, enz., en dus op mislukking der onderneming bestaan, en waarbij het hem ook minder gemakkelijk zal vallen aan het frontale vuur van de in de tusschenlinie opgestelde artillerie het zwijgen op te leggen.

De quaestie, welk nut de traditoor-batterijen zouden hebben bij een aanval met schuiten, ingeval de inondatie bevaarbaar geworden ware, wil ik buiten beschouwing laten, omdat de vijand tot het opzetten der inondatie, zonder gevaar te loopen daarvan later zelf last te hebben, eene mate van kennis van onze waterstaatkundige toestanden zou moeten hebben, die hij vermoedelijk niet bezit. Dat echter in dit geval de uitwerking van het hier beschouwde geschut zeer veel zal kunnen bijdragen tot het doen mislukken der onderneming, zal wel geen nader betoog behoeven.

Ook van de ondersteuning der forten onderling door geschutvuur uit de traditoor-kazematten, koestert de Schrijver geen groote verwachtingen. Met het oog op den dikwerf grooten afstand van de forten onderling komt het ook mij geraden voor niet te veel op dien steun te rekenen, maar toch schijnt het mij toe, dat men hem niet geheel »en quantité négligeable» mag behandelen. Wat toch zal bij eene poging des vijands, om zich van een fort meester te maken, de meest waarschijnlijke gang van zaken zijn? Mijns inziens deze: dat hij al het geschut, hetwelk het acces, waarop het fort ligt, van uit de tusschenlinie bestrijkt, onder vuur neemt en het zwijgen oplegt, vervolgens voldoende werkers en troepen langs dat acces vooruitschuift om de hindernissen op te ruimen, daarna met infanterie het werk zoodanig omringt, dat deze elke poging tot het bezetten van den wal door den verdediger, terwijl hij zijne middelen voor den grachtsovergang aanvoert, door haar vuur kan onderdrukken, en eindelijk het werk bestormt. Dat deze handeling voor het nevenfort geheel ongemerkt zou kunnen geschieden, valt niet aan te nemen, en het is duidelijk dat er zich dan gedurende geruimen tijd een groot aantal troepen en werkers op het acces zullen bevinden, die gedeeltelijk stilstaan of wel slechts langzaam voortrukken, en waarop zelfs des nachts (aannemende dat men over dag ingeschoten is) het vuur van het traditoor-geschut toch wel uitwerking zal kunnen hebben. 't Spreekt vanzelf dat die uitwerking onder menige omstandigheid alleen ten koste van veel munitie zal zijn te verkrijgen, maar wij zullen voor het geschut in de forten toch niet voor gebrek bezorgd behoeven te zijn daar hier over eene groote bergruimte kan worden beschikt. Doch al heeft het vuur niet de uitwerking, die van meer nabij en gunstiger ten opzichte van de richting van het acces opgesteld geschut zou zijn te verwachten, uit de tusschenlinie zal geen of althans weinig direct gericht vuur daarop te brengen zijn; daarvoor zal de aanvaller wel zorgen, en dus staat men voor de keuze: eenige ondersteuning of niets. Die keuze is m. i. niet moeilijk.

De Schrijver stelt zich voor, dat het vuur van in loopgraafpanters opgesteld geschut van uit de tusschenlinie veel uitwerking op het acces zal hebben, doch verliest, mij dunkt, hierbij uit het oog, dat het gemis van een goed uitzicht op het voorgelegen terrein van uit die panters, de moeilijke leiding van het daaruit af te geven vuur van opstellingen daarbuiten, het kleine kaliber van de daarin opgestelde vuurmonden, even zoovele factoren zijn, die dit geschut meer geschikt maken voor het afgeven van vuur op de kleinste afstanden, dus frontaal bij het afslaan van een stormaanval op de linie, dan voor de taak die het hier wordt toegedacht. Vuurt dit geschut op het acces, wanneer de aanvaller nog niet tot den stormaanval overgaat, dan verspilt het m. i. zijne munitie, waaraan het na korten tijd dringend behoefte zal kunnen hebben, en stelt het zich aan ontijdige vernieling bloot. De uitkomsten, bij de beproeving van loopgraafpanters door onze Commissie van Proefneming verkregen, schijnen niet gunstig te zijn geweest; althans men is tot dusverre niet tot de aanschaffing er van overgegaan.

Op eene enkele kleine afdeeling, die langs het acces tracht door te dringen, van uit het nevenfort te vuren, zou munitieverspilling zijn en kan niet tot de taak van het traditoor-geschut gerekend worden.

De meening van den Kapitein COOL, dat van het traditoor-geschut veel nut zou zijn te verwachten, indien de aanvaller slaagt tot de tusschenlinie door te dringen, wordt door den Schrijver bestreden door diens praemissen ad absurdum te voeren. Terecht? M. i. niet! Een aanvaller, die de stelling snel wil veroveren en daartoe eene poging wil wagen om 's nachts tusschen een paar fortten door te dringen, zal hierbij zeker alle krachten inspannen om de tusschenstelling zoodanig onder vuur te houden, dat er werkelijk kans bestaat, dat de daar gelegen batterijen — ook die bestemd tot het afslaan van stormenderhandsche aanvallen — veel hebben geleden, evenals de troepen die ter verdediging in de linie aanwezig zijn, en dat de reserves, welke ter ondersteuning moeten oprukken, niet tijdig genoeg ter plaatse kunnen komen. In dit geval alleen is m. i. een doordringen tot de linie mogelijk te achten. Maar is dit den aanvaller gelukt, dan zal hij zeker zoowel tegen de keel der aangrenzende fortten als op de naar achter voerende wegen troepen vooruit moeten zenden, anders loopt hij gevaar spoedig door de reserves van den verdediger teruggeworpen te worden. Die troepen moeten dan echter alle door de inondatie naar het vermeesterde punt in de tusschenlinie komen, en op hun weg daarheen bieden zij het traditoor-geschut een uitstekend doel aan. Dat het den aanvaller voordeliger zou zijn, als hij eenmaal vasten voet in de linie heeft, alleen tegen de keelfronten der fortten op te rukken, waarbij hij gevaar zou loopen door aanrukkende reserves in flank of rug aangevallen te worden, zie ik niet in, maar wel de waarschijnlijkheid, dat hij blijde zal wezen als hij bij het aanbreken van den dag zooveel troepen bijeen heeft als noodig is om deze handeling te wagen. Zijn zulke ondernemingen tegen de tusschenliniën zelfs bij niet

volledig gestelde inondatiën niet te vreezen, des te beter, maar dan zal de aanvaller moeten overgaan tot het geregeld beleg der stelling, want dan komt hij er stormenderhand niet in. Een aanval langs een acces toch heeft m. i. bij voldoende waakzaamheid van den verdediger zéér weinig kans van slagen, vooral als men aanneemt, dat de aanvaller hierbij niet van het acces af kan, om zich in de inondatie uit te breiden.

Een laatste argument van den Schrijver, om het overbodige van het traditoor-geschut aan te toonen, is het gevaar, dat bij eene actieve verdediging bij strenge vorst het openen van het vuur voor de eigene bewakingstroepen zou kunnen opleveren. Ook ik wil mij hier „een altijd prikkelend genoeg” ontzeggen, en den Schrijver niet met zichzelf in tegenspraak trachten te brengen, te eerder daar hij zelf erkent, dat eene verdediging onder deze omstandigheden tot de uitzonderingen zal behooren, en dat men daarop de inrichting van de stelling niet zou mogen baseeren. Eene enkele opmerking wensch ik echter in het midden te brengen. Gesteld dat wij de verdediging zullen voeren en den bewakingsdienst regelen zooals hij zich dat voorstelt, zal het dan zaak zijn, om ter wille van het alarmeeren van enkele gedeelten der insluitingslinie, waartoe het groot flankement in de daarmede overeenkomstige intervallen wellicht gedurende enkele uren buiten werking gesteld zou moeten worden, de voordeelen, die het bezit daarvan voor de overige zou opleveren, prijs te geven? Dat de Schrijver van uit alle intervallen groote afdeelingen tot het alarmeeren en verontrusten van den vijand zou willen vooruitzenden, komt mij niet waarschijnlijk voor, vooral niet omdat hierdoor de mogelijkheid zou buitengesloten zijn, om door het open ijzen van de inondatie op daarvoor geschikte gedeelten, het beleggen er van met ijsschotsen, of het gedeeltelijk laten wegloopen of opmalen van het water uit slooten en weteringen, waardoor deze moeilijk te passeeren worden, de nadering des vijands tot de tusschenlinie te bemoeilijken.

Het vooruitschuiven van den bewakingsdienst vóór de linie zou ik ook in dit geval niet aanbevelen, en de enkele nabij het acces of in de inondatie geplaatste luisterpost zal m. i. niet zoover vooruit gebracht mogen worden, als de Schrijver zich voorstelt dat nuttig zou zijn. Dit schijnt mij niet raadzaam, ook al waren er geen traditoor-batterijen, daar dan in geen geval het vuur van uit de tusschenlinie geopend zou mogen worden voordat al de bewakingstroepen in de linie terug waren en men dus, zoo handelende, gevaar zou loopen den aanvaller met deze tegelijk te zien arriveeren. Uit de traditoor-batterijen zal het vuur eerder geopend kunnen worden, mits de posten met het oog daarop zijn opgesteld, zooals uit eene voor ieder gemakkelijk uit te voeren teekening van de door het traditoor-geschut te bestrijken zones kan blijken.

Natuurlijk moet voor elk nachtelijk vuur uit de traditoor-batterijen als voorwaarde gesteld worden, dat men op elk fort wete in welke strook van de terreinkaart de aanvaller nadert, om het vuur in verband daarmede te

regelen, maar dit is toch gemakkelijk van uit de tusschenlinie door enkele signalen mede te deelen, of telefonisch te berichten, terwijl het electrisch licht van daar of van uit het nevenfort de regeling van het vuur zeer kan bevorderen.

Als slotsom van het hier aangevoerde zou ik dus, geheel in tegenstelling met de meening van den Schrijver, op die gedeelten van de stelling, waar eene poging tot doorbreking der linie de meeste kans van slagen heeft, de forten *van zeer krachtige batterijen voor het groot flankement* willen voorzien, en alleen voor die gedeelten, die in dit opzicht in gunstiger omstandigheden verkeeren, lagere eischen stellen.

Het derde belangrijke punt is de quaestie of wij woon- of wachtforten noodig hebben. Door de in de Tweede Kamer genomen beslissing is deze quaestie althans voor eenige belangrijke forten in eerstbedoelden zin beslist en ik acht het te hopen, dat de volksvertegenwoordiging zal voortgaan de regeeringsvoorstellen te volgen, althans voor de gedeelten der stelling, die ik meer in 't bijzonder op het oog heb. De gronden hiervoor wensch ik in 't kort aan te voeren.

De Schrijver zegt: »de principieele eisch dat er tusschen ieder fort en de aangewezen bezetting een band zij, die alleen door 's vijands aftocht of door den val van het fort zou kunnen worden verbroken, is thans door geen der Schrijvers meer in bescherming genomen». Hebben zij — aangenomen dat dit werkelijk door hen met opzet *niet* is geschied — daarin goed gezien? Mij dunkt, wat de artilleriebezetting betreft, volstrekt niet. Alleen wanneer deze voortdurend op het fort blijft en ook voortdurend het voorgelegen terrein observeert zal zij genoegzaam daarmede bekend raken, om onder alle omstandigheden het vuur met voldoende snelheid en juistheid op elk zich haar aanbiedend doel te kunnen openen. Juist deze voorwaarde, de volkomen bekendheid met de onderlinge ligging der verschillende terreinvorwerpen, of van de boven de inondatie uitstekende gedeelten daarvan, levert grond om aan te nemen, dat ook het granaatkartetsvuur uit de traditoor-batterijen spoedig eene goede uitwerking zal verkrijgen. Ik verwacht natuurlijk dat de Schrijver mij zal tegenvoeren: »maar gedurende den nacht zal van die voorwerpen dan toch al heel weinig te zien zijn.» Dit geef ik, behoudens de mogelijkheid dat het over de watervlakte schijnend electrisch licht ons hierbij te hulp komt, toe, maar daar tegenover staat de moeilijkheid der leiding van elke nachtelijke onderneming des aanvallers, waarop door mij reeds boven gewezen is.

Hoe onverwacht deze moeilijkheid in ons land nog kan worden verhoogd, is mij voor een paar jaar gebleken bij de oefeningen in den vestingoorlog in de Stelling van Amsterdam, toen bij eene nachtelijke onderneming de stoomsloepen der marine plotseling door zulk een dikken mist werden overvallen, dat zelfs op de smalle ringvaart van de Haarlemmermeer

de richting haast niet te houden was en men telkens gevaar liep met het vaartuig op den kant te loopen. Deze mist duurde eenige uren en trok eerst tegen den morgen op, zoodat, als in dit geval de aanvaller zich op welke wijze dan ook door of over eene inondatie had bewogen, er alle kans ware geweest, dat hij verstrooid op verschillende punten van de linie aangeland en er om zoo te zeggen niets van hem terecht gekomen zou zijn.

Eene andere nachtelijke onderneming bij prachtig helder weer, waarbij deze stoomsloepen over de volkomen bevaarbare Westeinderplas voeren, heeft mij doen zien hoe moeilijk het zelfs in gunstige omstandigheden is 's nachts varende in verband met elkaar te blijven. Deze vaartuigen toch werden gecommandeerd door handige en bekwame marine-officieren, die zich over dag op het vaarwater hadden georiënteerd en goed geoefend personeel onder hunne bevelen hadden. Hoe zal eene dergelijke onderneming met schuiten of vloten gaan over eene inondatie, waar, zooals de Schrijver terecht opmerkt (bladz. 12), aan geregeld varen niet te denken is. Met hem acht ik dan ook een nachtelijken aanval op groote schaal op deze wijze weinig te vreezen, en de meeste kans voor den aanvaller, om stormenderhand door de inondatie te komen, daarin gelegen dat hij deze, op de gedeelten, waar de bodem vast en het peil zoo laag is dat de slooten, enz., zichtbaar zijn, bij dag wadende doortrekt. Dit nu is naar mijne meening onmogelijk, zoolang het traditoor-geschut niet tot zwijgen is gebracht en dit nog met de vereischte zorg wordt bediend.

Hecht ik dus voor de artilleriebezetting zeer groote waarde aan het voortdurend verblijf op het fort, voor de infanteriebezetting komt mij dit niet bepaald noodzakelijk voor. Dat men echter mag aannemen dat aflossing geregeld plaats zal kunnen hebben, betwijfel ik, en m. i. zal deze aflossing juist moeten uitgesteld worden in die perioden, waarin eene bezetting met frissche krachten het meest gewenscht zou zijn. De vijand zal de werken op het aanvalfront, evenals de batterijen in de tusschenlinie als voorbereiding voor een aanval dagen achtereen onder hevig vuur houden, om onder bescherming daarvan in staat te zijn, zijne infanteriestellingen naar voren te brengen en eventueel batterijen te bouwen om onze pantseringen en kazematten te beschieten. Hij zal hierbij wel genoodzaakt zijn dammen, enz., in de inondatie te maken, maar het beleg van 's Hertogenbosch in 1629 kan ons leeren, dat een energieke aanvaller ook voor zulke werkzaamheden niet zal terugschrikken, vooral niet in een tijd, waarin de hulpmiddelen voor de uitvoering van zulke werkzaamheden zoo ontzaglijk verbeterd zijn (1).

(1) Dat zulke werkzaamheden door ons geschut, in pantserkoepels of traditoor-batterijen opgesteld, haast onmogelijk gemaakt kunnen worden, schijnt mij eene reden te meer om die verdedigingsmiddelen aan te schaffen.

Of er gedurende dien tijd kans op aflossing zal bestaan, zonder zich daarbij aan ontzettende, dagelijks wederkeerende verliezen bloot te stellen, meen ik te mogen betwijfelen. Gaat men na welke uitwerking het vuur der Duitsche batterijen in 1870 op de citadel van Straatsburg heeft gehad, dan stemt dit tot wantrouwen. De citadel werd voornamelijk beschoten door 32 Badensche belegeringstukken op een afstand van 2500 à 2700 M. van hare binnenruimte. Door den toenmaligen Kapitein der Genie ELAND werd in zijne »Beginselen der Duurzame Versterkingskunst», in 1871 verschenen, het navolgende omtrent de uitwerking van dit vuur medegedeeld.

»De citadel was voornamelijk door bommen beworpen, vandaar dan ook de tallooze bomgaten in borstweringen en walgangen; nergens echter was de borstwering afgekamd of onbruikbaar», en verder: »Nadat de huizen binnen de citadel voor het grootste gedeelte verwoest waren, was men op den walgang *nergens meer veilig tegen bommen, die midden in het werk sprongen* (ik cursiveer)». Is nu niet de meening gewettigd dat het tegenwoordige geschut een werk en zijne naaste omgeving nog veel meer onveilig zal maken. Dat eene versterking van de bezetting onder zulk een vuur, wanneer deze dringend geboden is, plaats zal vinden, wie zal het betwijfelen (1), maar dan zijn de daarbij te verwachten verliezen gerechtvaardigd, niet die, welke men, ter wille van besparing van de kosten bij den aanleg van de versterkingen, bij de verdediging daarvan aan de toch reeds voor eene zware taak staande bezetting zou moeten opleggen.

Het ander bezwaar, dat door den Schrijver tegen de woonforten geopperd is, nl. dat de vijand, eenmaal in de keel doorgedrongen zijnde, de kazerne door geweervuur onbewoonbaar zal kunnen maken, wordt door mij niet groot geacht. Het indringingsvermogen van de kogels der tegenwoordige geweren is zeker zeer groot, maar muren van meer dan 25 cM. worden toch niet doorgeslagen en de raam- en deuropeningen zullen wel met ijzeren luiken en deuren, die tegen geweervuur bestand zijn, gesloten worden.

Zoover mij bekend is, wordt dan ook algemeen aangenomen, dat de galerijen, die in den rug van de keelkazernen worden aangelegd, tegen elken aanval, die niet met geschut ondersteund wordt, bestand te maken zijn, en dit is juist de reden waarom het onmiddellijk oprukken naar de keel van een fort, als de aanvaller tot de tusschenlinie mocht zijn doorgedrongen, m. i. zoo weinig succes belooft.

De petroleum-aanvalswijze, door den Schrijver voorgesteld, beschouw ik niet als ernstig gemeend; ik voor mij zie niet in, dat de muren beter door geweervuur zullen doorboord worden, als er wat petroleum op gebrand heeft dan vroeger. Eenigszins hinderlijk voor den verdediger zullen de rook

(1) Het in staat van verdediging brengen van het fort Bellevue bij Belfort onder het hevige vuur des aanvallers, geeft een voorbeeld wat men in dringende omstandigheden zelfs van minder goede troepen kan verwachten.

en de hitte wel kunnen zijn, maar deze beletten toch ook den aanvaller in het werk te komen, zoolang het vuur niet is uitgedoofd, en dan zijn de kansen weer volkomen dezelfde als vóór het optreden der anti-brandweer. Of deze even gemakkelijk zal oprukken als hare prefix-looze naamgenooten in de steden, wil ik niet beslissen, evenmin of de met een glazenspuit gewapende petroleurs hun vocht over de gracht zullen kunnen brengen.

Nogmaals komt de Schrijver terug op het geringere troepental dat zijn stelsel zou vorderen. Ik kan dit niet toegeven. Hoe zwakker de steunpunten bezet zijn, des te meer troepen zullen in de tusschenlinie noodig zijn, daar eene doorbreking van deze dan ook weldra den val van het steunpunt tengevolge zou hebben. Immers de Schrijver wil het keelfront van zijne wachtforten niet eens bezetten, omdat hij vreest, dat daardoor de oprukkende reserves gevaar zullen lopen door de bezetting onder vuur genomen te worden. Hier zal dus zeker niet bezuinigd kunnen worden. In de voorgestelde wachtforten zijn dagelijks 100 à 150 man op wacht. Zal die wachtdienst niet te bezwaard worden, dan dient men op het drievoudige voor de totale bezetting in de groep (1) te rekenen, dus 300 à 450 man, terwijl men bij woonforten met eene bezetting van 200 à 300 man zal kunnen volstaan, waardoor de wachtdienst voor deze bezetting zeker niet zwaarder behoeft te zijn, daar de sterkte van het op wacht zijnde gedeelte in den regel op $\frac{1}{4}$ vastgesteld kan worden, omdat de ondersteuning dicht bij de hand is. Berekent men de sterkte van de in eene groep van b. v. 2 werken in de tusschenlinie noodige wachten met hunne aflossingen, dan zal men in het stelsel van wachtforten hierbij moeten optellen, om tot de totale sterkte van het voor den bewakingsdienst benoodigde te geraken, 2×300 à 2×450 man, in het stelsel van woonforten 2×200 à 2×250 man.

Nu zal in 's Schrijvers stelsel wel is waar het aantal troepen, in den sector (2) aanwezig, even sterk kunnen zijn als bij het andere stelsel, maar dan moet de sector-reserve zwakker genomen worden, een maatregel die mij vooral daar, waar gedekte verbindingswegen tusschen de groepen ontbreken en dus zijwaarts dirigeren van eene eenmaal in beweging zijnde reserve tot groot tijdverlies aanleiding zou geven, niet raadzaam voorkomt.

Ook hier kom ik tot een geheel ander besluit dan de Schrijver en zou mijne conclusie luiden: woonforten zullen in den regel noodig zijn; alleen op die fronten, waar de tegenpartij, wat de aanvoer en opstelling van zijne artillerie aangaat, in bijzonder ongunstige omstandigheden verkeert, kan

(1) Hieronder verstaande een of meer permanente werken en batterijen met die gedeelten der tusschenlinie, welke gezamenlijk dienen tot het afsluiten van een voornaam acces, het beschermen van een voor de verdediging gewichtig punt, enz.

(2) Onder deze benaming wordt begrepen eene verzameling van eenige groepen, die onder hetzelfde commando staan.

men met minder volledige werken volstaan, maar zal men zich niet mogen vleien met de hoop voor de verdediging minder troepen noodig te hebben.

Heb ik, door mijne opmerking omtrent 's Schrijvers stelsel in geschrift te brengen, mij de kans op den hals gehaald het aantal der naar zijne schatting niet »betrouwbare rechters in tactisch-fortificatorische aangelegenheden" te hebben vermeerderd, ik zal dit trachten te dragen en mij troosten met de gedachte, dat ook hierin geldt, dat het niet ieder vergund is naar Corinthe te gaan, en dat van niemand meer kan worden gevorderd, dan dat hij de kennis, die hij, met de mate van verstand en scherpzinnigheid hem door de natuur toebedeeld, heeft verkregen, daar gebruikt waar hij meent dat zulks nuttig zou kunnen zijn.

VAN RAVENSWAAIJ.

's Gravenhage, 9 Febr. 1897.

Eenige opmerkingen, naar aanleiding van de voorgenomen herziening van het geschut in Nederlandsch Indië.

Nadat voor ruim twee jaar, bij gelegenheid van den strijd op het eiland Lombok, de verouderde en geheel onvoldoende toestand van het Indische geschut op de duidelijkste wijze aan het licht is getreden, schijnt thans eindelijk aan de noodzakelijke verbetering van de artillerie van het Koloniale leger de hand geslagen te zullen worden. Op de begrooting van Nederlandsch Indië voor het dienstjaar 1897 is althans geld uitgetrokken ten behoeve van de aanschaffing van 12 stalen kanonnen van 12 cM. achterlaad en van een gelijk aantal stalen mortieren van dat kaliber, beide met bijbehorende affuiten en munitien (1).

Hetgeen de nieuwsbladen intusschen omtrent de eigenschappen der vuurmonden, welke men zich voorstelt aan te schaffen, weten mede te deelen, is weinig geschikt om de overtuiging te vestigen, dat men ten deze op den goeden weg is.

Het schijnt daarom niet onbelangrijk, aan het onderwerpelijke vraagstuk hier enkele beschouwingen te wijden.

Zooals men weet, omvat het Indische geschutstelsel, met uitzondering van het kustgeschut, de volgende vuurmondsoorten:

a. lange kanonnen;

de stalen achterlaad-kanonnen van 7.5 cM. Veld- en Berg-,

de bronzen voorlaad-kanonnen van 8 cM. Veld- en Berg-,

de gladde bronzen kanonnen van 12 cM., 9 cM. en 7 cM., en de gladde ijzeren kanonnen van 9 cM. en van 7 cM. zwaar en licht;

b. korte kanonnen;

het bronzen kanon van 12 cM. achterlaad,

en het bronzen kanon van 12 cM. K. voorlaad;

c. mortieren;

de gladde mortier van 20 cM.; de stalen achterlaad-mortier van 7.5 cM. en de Coehoornmortier.

(1) Zie bladz. 19 en 20 van de Memorie van Toelichting, behoorende bij de genoemde begrooting.

Een eerbiedwaardige lijst, maar waarop met recht het oordeel »niet veel zaaks" kan worden toegepast, en waarvan menig nummer rijp is voor smeltkroes of oudroestmarkt.

Inderdaad, nu de tijd voorbij is, dat men voor Indië goed genoeg acht, wat voor Europa niet meer deugt, nu meer en meer de meening ingang begint te vinden, dat er geen speciale Indische tactiek bestaat, maar dat men een inlandschen vijand naar dezelfde beginselen moet bestrijden als men het een Europeeschen zou doen, en nu men dan ook de infanterie van het Koloniale leger bewapend heeft met een geweer, dat in de rij der Europeesche vuurwapenen bovenaan staat, nu wordt het werkelijk hoog tijd, dat ook de artillerie van dat leger aan eene grondige verbetering worde onderworpen en geheel worde gemoderniseerd.

De ondervinding toch bij de Lombok-expeditie, speciaal met het Indische vestinggeschut, opgedaan, is, zooals wij reeds met een enkel woord aantekenden, verre van gunstig.

Met de troepenmacht, oorspronkelijk naar Lombok gedirigeerd, werden medegezonden:

4 kanonnen van 7.5 cM. Veld-,
 4 id. van 7.5 cM. Berg-,
 4 Coehoornmortieren,
 2 kanonnen van 12 cM. Br. A., en
 2 mortieren van 20 cM.,

welke geschutkracht later werd aangevuld met:

6 kanonnen van 7.5 cM. Veld-,
 4 id. van 7.5 cM. Berg-,
 6 id. van 12 cM. Br. A.,
 4 id. van 12 cM. K. V., en
 6 mortieren van 20 cM.

Laten wij de rol, welke bij den aanval op Tjakra Negara aan dat geschut werd opgedragen, en de ondervinding daarbij opgedaan, met een enkel woord in herinnering brengen.

Ter inleiding van den aanval, werd Tjakra vooraf beschoten uit een drietal belegeringbatterijen, welke alle de Poeri tot hoofdobject hadden. Een batterij, bewapend met 1 kanon van 12 cM. A. en 3 kanonnen van 12 cM. K., was aangelegd in den oostelijken kamponggrand van Pagasangan-Oost op 2500 M. van het doel, een tweede batterij, bevattende 1 kanon van 7.5 cM. en 3 kanonnen van 12 cM. A., lag te Karang-Bedil op 1800 M. van Tjakra en de derde batterij, voorzien van 2 kanonnen van 12 cM. A. en 3 mortieren van 20 cM., aangelegd te Padjang, was 1600 M. van dat doel verwijderd.

Op de beide aan den aanval voorafgaande dagen werd uit alle batterijen een hevig bombardement van 60 en 80 schoten per vuurmond (1) op Tjakra Negara afgegeven.

(1) Deze aanvankelijk vastgestelde aantallen werden op last van den Opperbevelhebber later verminderd.

En welke was nu de ondervinding bij die beschieting opgedaan?

De Kapitein COOL verhaalt het ons op de bladzijden 461—463 van zijn werk »de Lombok-Expeditie», waaraan ook de vorenstaande opgaven ontleend zijn.

Na gewezen te hebben op de bijzonder gunstige omstandigheden, waaronder de bouw en de munitie-aanvoer der batterijen plaats hadden, en op den geringen afstand, waarop het geschut van de vijandelijke stellingen kon worden opgesteld, zegt hij:

»Hoe verdienstelijk de vestingartillerie zich te Lombok getoond heeft, welk belangrijk aandeel, vooral uit een moreel oogpunt, zij aan de verovering van Pagasangan, Mataram en Tjakra Negara gehad moge hebben, 't is meer *ondanks*, dan *door* haar geschut».

»Want dit liet veel, zeer veel te wenschen over. De beste vuurmond was de 12 cM. achterlaad, een zeer goed stuk zoolang het niet uitgeschoten is, hetgeen echter vrij spoedig het geval is. . . . Van de 4 aanwezige 12 cM. voorlaad, was één reeds lang onbruikbaar geschoten en waren de overige, te Pagasangan-Oost opgesteld, ofschoon nog bruikbaar, met een granaatschot slechts tot 2300 M., en een granaatkartetsschot tot even 1600 M. van niet bijzonder groote waarde».

»Het ergst was 't echter met de geheel verouderde bronzen mortieren van 20 cM. glad gesteld, waarvan er zes naar Lombok waren gedrigerd, maar waarvan slechts de helft tegenover Tjakra in batterij kon worden gebracht».

»Als men met de grootste lading vuurde, kon daarmee slechts een afstand van 1400 M. worden bereikt, tegen welk vuur de tappen en stoelen echter niet bestand bleken».

Dat men, met de bovenomschreven opgedane ondervinding voor oogen, thans wenscht over te gaan tot eene verbetering van het Indische geschut, behoeft dus geen verwondering te wekken, maar wel dat men daarbij zoo langzaam voortschrijdt en op zulk eene zonderlinge wijze te werk gaat.

In het Koloniaal Verslag van 1896 leest men toch op bladz. 45 het volgende:

»De geschutbewapening van het Indische leger wordt verbeterd door de thans tot positiegeschut dienende voormalige 8 cM. kanonnen der Veldartillerie gaandeweg te vervangen door de nieuw model 7 cM. achterlaadkanonnen, waarmee de Indische Veldartillerie nu bewapend is; van deze soort vuurmonden worden er in 1896 weder 10 in Indië aangevoerd, terwijl nog eene bestelling van 16 stuks bij de firma KRUPP onderhanden is.

»Maar bovendien is de noodzakelijkheid gebleken om eenig zwaarder artilleriesmaterieel van nieuwere constructie uit te zenden, en een daartoe in 't laatst van 1895 uit Indië ontvangen voorstel hield het verzoek in hier te lande te doen nagaan, welke vuurmonden het best zouden voldoen aan de

allistische en technische eischen, die de Indische artillerie in dit opzicht meende te moeten stellen. Met behulp van een gepensionneerd hoofdofficier der Indische artillerie, hier te lande aanwezig, werd dit vraagstuk nader uitgewerkt, waarop twee proefvuurmonden bij de firma KRUPP zijn besteld tot voorbereiding van eene levering van geschut — namelijk 12 kanonnen en 12 mortieren van 12 cM. —, waartoe op de Indische ontwerp-begrooting voor 1897 de noodige gelden worden uitgetrokken”.

Eerst in het laatst van 1895 wordt dus het voorstel tot onderzoek hier te lande ontvangen en de zaak daarna nader uitgewerkt. Wat dit uitwerken heeft opgeleverd, kon men onlangs in de bladen lezen, namelijk dat KRUPP zich onmachtig heeft verklaard, alle gestelde eischen in één vuurmond te vereenigen. Kennelijk heeft men gezocht naar een kanon *à double usage*, dat de eigenschappen van een lang en een kort kanon in zich vereenigt en naar gelang van omstandigheden, als een van beide gebruikt kan worden.

Nu willen wij gaarne toegeven, dat er, bij eene *oppervlakkige* beschouwing van het vraagstuk, iets verleidelijks in ligt, om naar zoodanige oplossing te zoeken, maar men kon toch weten dat een dergelijke vuurmond in geen enkele artillerie van de Europeesche legers wordt aangetroffen; die omstandigheid alleen had er toe moeten leiden, om geen pogingen in die richting te doen.

Beter is het daarom dit zoeken, naar iets wat toch niet te vinden is, te staken en zich eerst rekenschap te geven van hetgeen men van ons Koloniaal geschut verlangt; daarna kieze men voor elke bestemming een bepaalden vuurmond, die daarvoor geschikt is, zonder zijne ballistische eigenschappen geweld aan te doen.

Wij stellen ons voor, dat daarbij als volgt te werk gegaan zou kunnen worden.

Het Indische leger moet kunnen beschikken over:

a. *Geschut voor de indeeling bij mobiele troepen, zoogenaamd expeditiegeschut.* Hiervoor dient het veld- en berggeschut; het bestaande kanon van 7.5 cM. St. Veld- is daarvoor uitnemend geschikt; zijn ballistische eigenschappen zijn zeer voldoende.

Het tegenwoordige berggeschut schijnt echter te zwaar; niet lang geleden bevatte een der bladen het bericht, dat men dikwijls voor de keuze gesteld wordt om bij excursies het berggeschut te huis te laten en de infanterie aldus zonder de hulp van artillerie te laten uitrukken, of wel de snelheid van beweging der colonne aanzienlijk te beperken, tengevolge van de toevoeging van bergartillerie. Aan dit bezwaar ware tegemoet te komen door het kaliber en dus het gewicht van het berggeschut te verminderen. In de brochures van het GRUSONwerk vindt men de beschrijving van een snelvuurkanon van 3.7 cM. L/30, waarvoor een »Gebirgsflafette” is ontworpen. Het gewicht van den vuurmond bedraagt slechts 46 KG., dat van de affuit 130 KG.; de granaat van dit kanon weegt 0.7 KG., de aanvangsnelheid is

430 M. en de schootstafel loopt tot 3500 M.; deze vuurmond zou dus voor het beoogde doel in aanmerking kunnen komen.

Acht men echter het kaliber van 3.7 cM. te gering, dan zou men dit tot 4.7 cM. of tot 5.3 cM. kunnen vermeerderen; doch alsdan moet de lengte van den vuurmond beperkt worden.

Ook ware te onderzoeken of de reeds in Indië ingevoerde GARDNER-mitrailleur niet als berggeschut is aan te wenden.

b. Geschut voor den aanval op vijandelijke versterkingen.

Hiervoor is noodig:

1°. Worpgeschut en wel getrokken mortieren van verschillend kaliber, naar gelang van de afstanden, waarop de vijandelijke werken genaderd kunnen worden; uitgaande van het beginsel, dat het hoofddoel van de beschieting van elke vijandelijke sterkte moet wezen: het buiten gevecht stellen van de verdedigers, zal dit geschut in hoofdzaak voor het vuren met granaatkartetsen moeten dienen. Voor dit doel zouden mortieren van 10 of 12 cM. en van 15 cM. moeten worden aangeschaft.

De in Indië aanwezige stalen mortier van 7 cM. is voor dit doel niet geschikt; het ballistisch vermogen is te gering en de richtmiddelen zijn gebrekkig, waardoor de trefkans onbeteekenend is.

2°. Lang geschut tot het met granaatvuur vernielen van dekkingen (borstweringen, muren, e. d.). Voor dit doel schijnt een lang kanon van grooter ballistisch vermogen noodig dan het beschikbare veldgeschut; naar wij meenen zou een kanon van het type van het Nederlandsche kanon van 12 cM. L. A., overal waar goede wegen het vervoer van dien vuurmond mogelijk maken, daarvoor alleszins aan te bevelen zijn. Vooral in gevallen, waarin men een achter zware muren dekking zoekenden vijand heeft te bestrijden, zooals op Lombok het geval is geweest, kan een zoodanige vuurmond, met een *krachtig granaatschot*, veel bijdragen om den verdediger, vóór de bestorming, groote verliezen toe te brengen en te demoraliseeren.

c. Geschut voor de verdediging van eigen sterkten, zoogenaamd positiegeschut.

Hiervoor is noodig:

1°. Lang geschut van licht kaliber ter bestrijking van het aanvalsterrein — voor zoover dit open is — op groote afstanden; hiervoor kan de 7.5 cM. St. dienen, die dan ook in de laatste jaren, ter vervanging van de bronzen voorlaad-kanonnen van 8 cM., als positiegeschut is aangeschaft.

2°. Korte kanonnen van 12 cM. tot het bestrijden van den vijand op groote afstanden in bedekt aanvalsterrein; hiervoor ware te nemen een houwitzer van b.v. 12 kaliber lengte, met een projectielgewicht van circa 20 KG.; kiest men voor dezen vuurmond een veldaffuit, dan is hij tevens te gebruiken voor het boven sub *b*, 1°, genoemde doel; het gewicht van den vuurmond (1) zou circa 450 KG., dat van de affuit 590 KG. kunnen bedragen,

(1) Wij hebben hier op het oog de 12 cM. Feld-Haubitze L/13, beschreven in n°. LXXXIII van de Schiessverzuhe der Gussstahlfabrik Fried. Krupp

zijnde beide omstreeks *de helft* van het tegenwoordige 12 cM. A. kanon der Indische artillerie.

3°. Mitrailleurs voor het onder vuur nemen van het onmiddellijk buiten de sterkten gelegen terrein; hiervoor kan de reeds in Indië aanwezige GARDNER-mitrailleur worden gebruikt; indien wij wel ingelicht zijn, is van deze soort van vuurmond echter slechts een gering aantal in de koloniën aanwezig; verdere aanschaffing is dus gewenscht.

Wij hebben in het voorafgaande, in algemeenen zin, de richting willen aangeven, die bij de herziening van het Indische geschutstelsel zou moeten worden gevolgd; geenszins zouden wij willen beweren, dat het geschetste stelsel na grondig onderzoek misschien niet in onderdeelen zal moeten worden gewijzigd.

In ieder geval moge echter uit het voorafgaande de noodzakelijkheid blijken om, alvorens de 12 kanonnen en de 12 mortieren van 12 cM., waarvoor op de begroting van 1897 geld is uitgetrokken, te bestellen, de zaak nog eens behoorlijk te overdenken.

En ten zeerste hopen wij, dat men er dan aan het Departement van Koloniën niet voor zal terugdeinzen om, wanneer in de adviezen, uit Indië afkomstig, niet naar behooren rekening is gehouden met den tegenwoordigen stand der artilleriewetenschap, zelfstandig eene beslissing te nemen.

Dat deed ook de minister baron VAN DEDEM (1), toen uit Indië het voorstel kwam om verouderd geschut uit te zenden, dat in den vreemde juist vervangen werd. Zijne Excellentie was toen zeer terecht van meening, dat men uit den aard der zaak in het moederland beter dan in Indië op de hoogte kan zijn van den vooruitgang der industrie, en besliste daarom zelfstandig in een zin, die afweek van de voorstellen, welke uit Indië waren ontvangen.

Ook de GARDNER-mitrailleurs werden indertijd op initiatief van het Departement van Koloniën uitgezonden.

S. S.

Febr. '97.

(1) Zie Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag betreffende de Indische begrooting voor 1894, blad. 37.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Onze buurman naast Groot-Atjeh, door G. B. HOOYER, *gepensionneerd Hoofdofficier van het Nederlandsch Indische Leger. Overdruk van een artikel uit De Indische Gids. Staat- en letterkundig maandschrift. December, 1896, bladz. 1799 en volgende.*

In eene welgeslaagde schets van nog geen anderhalf vel druks teekent de Schrijver ons de toestanden bij de buurlieden van onze nederzetting in de vallei van Groot-Atjeh gedurende de drie en twintig laatste jaren. Welgeslaagd noemen wij haar, omdat daaruit in zoo velerlei opzicht blijkt, hoe groot de tekortkomingen zijn van hen, die de verantwoording dragen van de politiek-militaire maatregelen, welke gedurende dat tijdsverloop genomen zijn; welgeslaagd, omdat uit de geschiedenis van dat verleden lessen geput kunnen worden voor de daden der toekomst.

»Is het niet vreemd», zoo zegt de Schrijver in den aanhef, »dat wij van het gebied der federaties Pedir en Gighen zoo weinig weten; dat wij nooit spionnen terreinverkenningen hebben kunnen laten doen achter den Goudberg en den Selawa Betina om, die met het kale heuvelplateau, waarop zij rusten, de vallei van Groot-Atjeh van het Pedirsche scheiden, en dat de kaart van Atjeh's lange Noordkust aan den linker bovenhoek slechts het kleine stukje terrein — Groot-Atjeh geheeten — vertoont, met hier en daar nog een smal strookje kampongs dicht bij het strand en verder niets dan blanco papier, waarover eenige stippelijntjes getrokken zijn, die de grenzen van volslagen onbekende landschappen en den loop van onbevangen rivieren moeten verbeelden?»

Klinkt dit ons niet als eene aanklacht in de ooren, vooral wanneer de Schrijver daarop laat volgen, dat de lage bergrug, die den Goudberg verbindt met het ten zuiden van Groot-Atjeh en het Pedirsche gelegen centraalgebergte en die de waterscheiding tusschen beide landschappen vormt, toch geen onoverkomelijk bezwaar was? Wij behoeven waarlijk *Xenophon's* Anabasis er niet op na te slaan om den Schrijver in deze conclusie gelijk te geven. Waar energie, ernst en kennis werden aangetroffen zijn toch wel grootere bezwaren overwonnen, dan deze.

Uit de volgende bladzijden wordt het ons dan ook duidelijk, waaraan het is toe te schrijven, dat »de kennis van de toegangen naar onzen buurman nog verre van voldoende is»; dat »de topographie van de beide federaties nog veel geringer is»; dat »slechts het terrein om de mondingen der Pedir- en Segli-rivieren in kaart

is gebracht" en de verder door hem gegevene beschrijving van haren loop »alleen op hooren zeggen" berust; dat »onze invloed tot voor kort geleden gelijk nul was, en men met ons speelde als de kat met de muis". Waar men gelegenheid zag onze rijksdaalders onder voorgewende onzijdigheid of bedriegelijk vriendschapsbetoon op te steken, daar werd zulks niet nagelaten; maar vruchten van onze offervaardigheid in dit opzicht plukten wij niet, althans niet in die mate, welke aan de gebrachte offers evenredig was.

Gemis aan kracht dwong zelden eerbied en ontzag af. Nog veel minder was zulks het geval als zich daaraan paarde een staatkundig beleid (?), dat door omkoopning trachtte te verwerven, waartoe het zwaard onmachtig bleek.

Deze algemeen historische waarheid wordt ook — en wel tot ons nadeel — uit de drie en twintigjarige geschiedenis van de gebeurtenissen in en om Groot-Atjeh bewezen, want nauwelijks hebben wij, na den afval van Toekoe Oemar, eens terdege onze tanden laten zien, of wij verwierven, wat een langjarig politiek geknutsel ons, ten koste van tonnen goude en ons prestige, niet hadden kunnen verschaffen.

En dit is ook natuurlijk! Men mag toch aannemen, dat de Atjeher wel zóó pinter is om te begrijpen, dat als wij ons krachtig genoeg gevoelden om hem met de wapenen tot zijn plicht te brengen, wij deze niet uit loutere vredelievendheid en menschenmin in de scheede zouden laten rusten. Men moet blind wezen om dit niet in te zien, of elk begrip van staatkunde en oorlogvoering missen.

Hoe hij over ons denkt, weten wij trouwens. In goed Hollandsch vertaald, scheldt bij ons »dapper, maar dom!"

Dat het noodig is den indruk op het Pedirsche, door onze wapenfeiten in Groot-Atjeh teweeggebracht, te blijven onderhouden, blijkt al weder uit de verslapping van den ijver van Toekoe Bintara Kembangan. De omstandigheid, dat de bruikbare Toekoe Pakeh voor enkele weken den dood vond, maakt voor ons den politieken toestand ter Noordkust al weder ingewikkelder, maar is tevens voor ons een krachtig motief nu eindelijk als oppermachtig scheidsrechter in dat broeiest van ongeregelheden op te treden.

Geheel stemmen wij dan ook in met des Schrijvers slotbeschouwingen, waar hij zegt, dat uit het door hem geleverde overzicht van onze verhoudingen tot de buurtjes, voldoende blijkt, »dat wij enkel op politiek terrein het niet kunnen bolwerken tegen deze conglomeratie van 22 landschapjes, waarvan de, alleen op geld beluste, bestuurders slechts invloed kunnen uitoefenen naarmate van de macht, die zij in staat zijn te ontwikkelen, en de vrees, die zij aan hunne confraters, aan de priesterpartij en aan den pretendent-Sultan weten in te boezemen".

»Door de macht, die wij in Groot-Atjeh ontwikkelden, brachten wij hem er toe zich volgzamer te betoonen".

»Wij kunnen de verdere regeling van onze verhouding tot hen met gerustheid overlaten aan onzen Minister van Koloniën, onzen Gouverneur-Generaal en onzen Commandant van het Indische leger, die wel voorkomen zullen, dat wij weder inslapen op onze lauweren en de nu bestaande toenaderende gezindheid van Pedir en Gighen, evenals na 1880 geschiedde, weder verloren ga".

»Als zij het te eeniger tijd noodig mochten oordeelen ons bivak in de XXII Moekims te verplaatsen naar de grenzen tusschen Groot-Atjeh en het Pedirsche, ter hoogte van de buiten de federatie verbonden staande VII Moekims, of wel dat punt door een vierde detachement wilden bezetten, dan nog zouden zij niet anders doen dan

het grondgebied in bezit nemen, dat generaal VAN SWIETEN reeds voor 22 jaren tot ons eigendom verklaarde. Daardoor zou de nu nog vijandige Panglima Polim, die zich bij zijn optreden in 1891 zoo goedgezind betoonde, wellicht genoopt kunnen worden eieren voor zijn geld te kiezen en aan een rustig bestuur over zijn uitgestrekt gebied, onder toezicht onzer ambtenaren en gescheiden van de onverzoenlijke priesterpartij in Gighen, de voorkeur leeren geven boven het zwerven in den vreemde”.

»Als dan de weg van Indrapoeri over Selimoen tot aan de grens van zijn gebied verbeterd en zoo mogelijk door Pedir tot aan de uitvoerhaven van dat landschap verlengd wordt, zullen wij, met dat krachtige middel tot pacificatie en beschaving in de hand en de overige communicatiepaden naar het land achter den Goudberg in onze macht, met behulp der scheepvaartregeling, ook daar heel wat krachtiger kunnen optreden en heel wat beter rust en welvaart bevorderen, dan aan een op zijn zetel herstelden Sultan ooit mogelijk zal wezen”.

In de boven aangegevene richting werd reeds een groot deel der troepen, die in het kampement van Samahani gelegerd waren, naar Indrapoeri overgebracht. De wenschen van den Schrijver werden dus reeds gedeeltelijk in vervulling gebracht.

Met de laatste door ons weergegevene meening van den Schrijver, betreffende het min wenschelijke van een herstel van het sultanaat, kunnen wij ons almede volkomen vereenigen en dat wel om tal van redenen, die wij hier niet in den breedte nader zullen ontwikkelen. De voornaamste er van moge hier echter nog terloops vermeld worden, namelijk deze, dat, al waren wij met een op zijn zetel herstelden Sultan van Atjeh op den besten voet, zulks ons in verband met den weinig beteekenenden staatkundigen invloed, welken deze op de hoofden van Sagis, Moekims, enz., heeft, nog weinig baten zou. Maar zelfs al ware dit anders, d. w. z., al had die Sultan de onbepaalde macht, welke Oostersche vorsten doorgaans nog bezitten, dan zou dit herstel van het autoritair gezag in Groot-Atjeh uit een politiek oogpunt eerder een gevaar dan een voordeel moeten worden geacht. Een verdeeld volk wordt toch eerder onderworpen, dan eene eendrachtig rond haren vorst geschaarde natie.

Om evenwel aan de Indische regeering de mogelijkheid te verschaffen den door den Schrijver voorgeslagen weg te bewandelen, moet het Indische leger versterkt worden; wij achten het een fout, dat men de gunstige oogenblikken daartoe ongebruikt heeft laten voorbijgaan. Toen de krijgsverrichtingen op Lombok de bekende ongunstige wending namen en ieder hier te lande met belangstelling en in zekeren zin ook met vreeze den verderen loop der gebeurtenissen verbeidde, had men van Regeeringswege het voorstel tot uitbreiding van onze koloniale macht moeten doen. Evenzoo ware dit gewenscht geweest, toen ons agressief optreden op Atjeh met succes bekroond werd.

Wij durven onze meening te dezen opzichte gerust te algemeener kennis brengen, want het staat voor ons vast dat de sterkte van ons dapper Indisch leger te gering is, om ons staatkundig gezag in den Archipel op den duur te kunnen schragen. Versterking was daartoe reeds lang geboden, doch bleef om welke reden dan ook tot dusverre achterwege.

Thans, nu door eene reeks van expeditiën aan dat leger zoo hooge eischen worden gesteld, dringt zich de noodzakelijkheid daarvan steeds klemmender op den voorgrond.

De Regeering bedenke toch, dat een leger niet altijd mobiel kan zijn op het

oorlogsterrein, dat de ontberingen, de verliezen, de sterfte, het gevaar van den dood onder allerlei vormen, de moreele krachten van elke strijdbare macht op den duur ondermijnen, wanneer niet zorg gedragen wordt, dat, na tijdperken van groote in- en overspanning, ook de noodige rustpauzen worden gegeven, om het verlorene wederom te herwinnen. De boog kan niet altijd gespannen zijn.

Naar hetgeen ooggetuigen ons van den toestand weten te verhalen, waarin de op Atjeh vereenigde troepenmacht op het oogenblik verkeert, zou men moeten besluiten, dat de elasticiteitsgrenzen van het moreele element bij die strijdbare macht reeds zijn overschreden.

Uittreksel van het Reglement voor den Garnizoens-Dienst en algemeen voorschrift betrekkelijk den dienst der Wachten bij gevangenissen, ten behoeve van onderofficieren en korporaals, door B. G. KOOPMAN, Majoor Provinciaal-Adjutant te Groningen. Vijfde, herziene en verbeterde druk. Zutphen, W. J. THIEME & COMP. 1897.

In het voorbericht van den vierden druk uitte de Schrijver den wensch, dat ook deze uitgave nut mocht stichten. Neemt men in aanmerking, dat binnen betrekkelijk korten tijd wederom een herdruk noodig werd, dan mag men gerust beweren, dat deze verwachting geheel vervuld is. Wij wenschen den Schrijver daarmee van harte geluk. Men moet den weg langs den troep hebben afgelegd, met al de moeilijkheden en bezwaren aan de meestal eigen vorming verbonden, om dergelijke werkjes als het bovenstaande naar waarde te schatten. Op die baan wordt geene schrede voorwaarts gedaan, dan na zoowel practisch als theoretisch proeven van bekwaamheid te hebben afgelegd, — proeven, die dikwijls hooge eischen stellen aan den ijver en de volharding van dengene, die er zich aan onderwerpen wil.

De verrichtingen van den dagelijkschen dienst zijn natuurlijk hoofdzaak, zoodat de tijd, die buitendien nog overblijft, eerst aan de studie van reglementen, voorschriften, enz., ten goede kan komen. Onder die omstandigheden zijn dergelijke beknopte handleidingen als de bovenstaande van onschatbare waarde en evenzeer als de naam van een KEMPEES en van een VAN WILLES bij de ouderen in dankbare herinnering voortleeft, zoo zal, daar houden wij ons van overtuigd, ook de naam van den Majoor KOOPMAN, die op dit gebied reeds in velerlei richting zoo nuttig werkzaam was, bij het aankomende geslacht een goeden klank behouden, ook dan wanneer de Storm- und Drangperiode voor hen eveneens met gunstigen uitslag zal zijn doorstaan.

Wij hopen dan ook den Schrijver nog menigmaal op dit terrein te zullen ontmoeten.

SPRINGER's Armeekörper-Tableau, nebst Daten über das Heerwesen von Oesterreich, Russland, Deutschland, Frankreich, und Italiën. Méran, 1897.

Voor hen, die zich met het verzamelen van gegevens omtrent vreemde legers bezighouden, zijn SPRINGER's Armeekörper-Tableaux altijd zeer welkom.

Organisatie, indeeling, wapening, uitrusting, sterkte aan combattanten en non-combattanten, paarden en voertuigen van alle onderdeelen der genoemde legers worden daarin aangetroffen. Een voordeel is bovendien gelegen in de handige wijze, waarop al deze wetenswaardige gegevens aan beide zijden van een weinig scheurbaar papier op een oppervlak van 40 cM. breedte en 55 cM. hoogte zijn gedrukt. In zestien gevouwen, is het in eene kleine enveloppe besloten, die in elk zakboekje past.

Uit den aard van de zaak zijn de gegevens betreffende het Oostenrijksche leger het zorgvuldigst bewerkt en geheel op de hoogte van den tijd; zoo treft men bij de infanterie de verhoogde kadersterkte en bij de cavalerie de telegraafpatrouilles aan. Minder nauwkeurig zijn de opgaven betreffende de andere legers bewerkt, althans wij troffen daaronder nogal belangrijke afwijkingen aan, met die, welke ons ten dienste stonden. Toch bevatten ook deze voldoende juistheid om een inzicht te doen verkrijgen van de weerkracht, waarover de genoemde natiën beschikken, en van de financieele en personeele lasten, welke daardoor op de bevolking worden gelegd.

Nederlandsche Vredesbond. Jaarboek 1897. 's Gravenhage,
GEBR. BELINFANTE.

Evenals in 1896 (zie n°. 6 van den 65sten jaargang, bladz. 393), ontvingen wij ook thans ter bespreking het jaarboekje van den Nederlandschen Vredesbond, bevattende de handelingen van dien Bond in het afgelopen jaar, de verslagen van het VIIde algemeene Vredescongres en de VIIde interparlementaire Conferentie, beide te Budapest gehouden, benevens eenig mengselwerk, waaronder wij voornamelijk de aandacht vestigen op het politiek overzicht betreffende het jaar 1896, van de hand van den waarnemenden voorzitter der vereeniging.

Het verschijnen van dit jaarboekje valt toevalligerwijze samen met de onderteekening op den 11den Januari 1897 van het algemeene arbitrageverdrag tusschen Groot-Britannië en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, dat nog slechts op ratificering wacht, om in beide rijken bindende kracht te verkrijgen. Deze coïncidentie is ongetwijfeld voor den Nederlandschen Vredesbond eene heugelijke gebeurtenis; dat verdrag toch is de voor elkeen zichtbare vrucht van de met zooveel ijver en toewijding opgezette vrede-beweging en daarom bieden wij onzen Nederlandschen Bond gaarne onze oprechte gelukwenschen aan met den goeden uitslag, welken zijn streven en dat zijner medestanders in het belang van den internationalen vrede gehad heeft.

Maar hoe dankbaar men over het verkregen resultaat moge zijn, men overdrijfe de beteekenis daarvan niet en zij zich wel bewust, dat deze arbitrage niet wordt voorgesteld als een middel om den oorlog geheel te vervangen, maar alleen ten doel heeft de gelegenheid te verschaffen om alle hulpmiddelen der beschaving te kunnen uitputten, voordat de hand aan het zwaard geslagen wordt en de beslissing van een gerezen geschil aan de wapenen wordt overgelaten.

In dien zin bespraken wij ook ten vorigen jare de arbitrage, omdat wij meenen, dat zij van een practisch standpunt niet anders beschouwd mag worden, en het zou

ons leed doen, indien de Nederlandsche Vredesbond meende — het openingswoord van den voorzitter op de 13de algemeene vergadering zou zulks doen onderstellen —, dat onze beschouwingen het gevolg waren van de omstandigheid, dat wij een *militair* tijdschrift zijn. Niemand zal zich, meer dan wij, kunnen verheugen, wanneer het beginsel der arbitrage — als vrucht van steeds hoogere beschaving — meer en meer toepassing vindt, maar juist omdat wij een *militair* tijdschrift zijn en dus de daarmede verband houdende belangen van den Staat niet uit het oog mogen verliezen, achten wij ons verplicht te waarschuwen tegen het hechten van te groote beteekenis aan de reeds verkregen uitkomsten, voor zoverre zij mocht kunnen leiden tot de meening, dat meerdere toepassing van het stelsel van arbitrage aanleiding zou mogen wezen voor vermindering van de weerkracht van den Staat.

Daar, waar het de hoogste belangen van een volk — zijne onafhankelijkheid — geldt, vreezen wij, dat nog in lengte van dagen niet zal mogen gerekend worden op den invloed der internationale arbitrage tot behoud van dat kostbaar kleinood.

Handleiding tot het voeren en controleeren der compagnies-administratie in tijd van vrede, met verschillende toelichtingen en aantekeningen, het inwendig beheer betreffende, naar officieele bronnen bewerkt door W. J. H. FEBER, Eerste-Luitenant der Infanterie. Breda, H. ENGELBREGT, 1897. Prijs f 1.—.

We kondigen bovengenoemd boekwerkje gaarne aan, omdat we ons al lezende hebben kunnen overtuigen, dat er aan indeeling en afwerking van het geheel, alsmede aan groepeerings en uitwerking van de onderdeelen, veel zorg is besteed.

Het zal zonder twijfel een handleiding worden voor aspiranten-sergeant-majoor en opperwachtmeester bij hunne studie, voor luitenanten bij hunne administratieve opdrachten, voor compagniescommandanten bij het voeren en doen voeren van de administratie.

Dat er geene modellen in het boekje zijn opgenomen, lijkt ons eene verdienste te meer. Zij zouden den prijs hebben verhoogd en bevatten in den regel voor den een te veel, voor een ander te weinig.

Enkele welwillende opmerkingen, waarvoor de bewerker zich aanbeveelt, laten we hier volgen.

De bewerker heeft tusschen het gereguleerde gedeelte verschillende toelichtingen en aantekeningen gesteld. Verreweg de meeste zijn behartigenswaardig en juist; ten aanzien van enkele veroorloven we ons echter met hem van gevoelen te verschillen.

We noemen als voorbeeld daarvan het gestelde op bladz. 4 (regel 15—9 v. o.), aanvangende met: »die kan worden gesteld als volgt.....» Met het oog op het daarin aangegeven »zegge», hetwelk voor ons het begrip van *herhaling* en niet van *verbetering* insluit, achten wij eene toelichting, in den geest van het voorbeeld van Vs. ad. art. 210, punt *d* van § 11 beter.

In Hoofdstuk II vinden we de sedert '88 uit ons reglement verbannen »summiere» terug; later ontmoeten we de oude »recepis» weer; »dagelijksche aantee-

kening" en »kleedingstaat" zijn voor menig Hollander meer begrijpelijke benamingen.

Ook voert de bewerker in Hoofdstuk II het »Dagelijksch rapport" ten tooneele, om met de dagelijksche aantekening als grondslag bij het opmaken van alle verantwoordingstukken te dienen. Dit strookt niet geheel met Vs. ad. art. 202 § 1. Zonder te ontkennen, dat men met het dagelijksch rapport niet zijn voordeel zou kunnen doen, beschouwen wij het voor een groot deel overbodig en overigens wellicht te vervangen door een »straf- en verlofboekje".

Evenmin lacht ons de aantekening toe (bladz. 7), dat het in den regel voldoende zou zijn, doorhalingen met een paraaf te waarmerken. Liever zouden we, gaarne berustende in het wijs beleid van het Hoofdbestuur, daar hebben gelezen: »In den regel worden doorhalingen *niet* gewaarmerkt. De Vs. geven in ad. artt. 201 (§ 4) en 210 (*d* van § 11) aan, in welke stukken en hoe doorhalingen moeten worden gewaarmerkt. Elke uitbreiding, eigenmachtig aan die voorschriften gegeven, leidt tot parafenjacht, eene bezigheid, uiterst gevaarlijk voor de zenuwen van de deelnemers".

En dan nog: wie waarmerkt? In den gedachtengang van den bewerker is het degeen, die zich vergist. Dus de »opper" of de »majoor"! *Waarborg* geeft dat waarmerken o. i. niet.

Nog mag men, naar onze meening, niet *al te streng* zijn in het ter verbetering terugzenden van stukken. Daarmede gaat dikwijls veel kostbare tijd verloren, en de goede werker wordt door een hoogst zeldzame tekortkoming maar niet zoo dadelijk slordig en onachtzaam.

Op bladz. 10 vinden we onder »bon voor brood" vermeld, dat voor de laatste uitdeeling van het kwartaal eene voorloopige bon wordt opgemaakt. Dit Breda'sche gebruik verdient gereguleerd te worden, maar is het, naar wij meenen, nog niet.

Waar, zooals uit het vorenstaande blijkt, verschil van opvatting mogelijk is nopens de waarde of het nut van enkele aantekeningen en toelichtingen, verdient het, naar onze meening, aanbeveling de aantekeningen en toelichtingen met eene andere letter te doen drukken, dan datgene wat aan officieele bronnen is ontleend. Nu loopt men gevaar uit het *vele goede* tot het *algoede* te besluiten, terwijl toch het volmaakte niet van deze aarde is. De aspirant-sergeant-majoor, die zich op het examen vergist, kan zich in den regel niet vrijpleiten met »het staat in de handleiding". Daarom achten wij het wenschelijk, dat ook door de lettersoort het officieele van het overige gedeelte gemakkelijk te onderkennen zij.

Enkele andere opmerkingen hebben we, met onze »kladaantekeningen" verbrand; op de modellen n°. 80, 82 en 164 van het A. R. vestigen we nog even de aandacht van den bewerker. Vermelding van die modellen hopen we aan te treffen in een tweeden druk, die we gerust durven voorspellen.

Moge deze aankondiging strekken om den, in zijn geheel genomen zeer verdienstelijken, arbeid van den Eerste-Luitenant W. J. H. FEBER meer algemeen bekend te maken.

De Krijgsgeschiedenis van Nederlandsch-Indië van 1811—1894, samengesteld door G. B. HOOIJER, gepens. luitenant-kolonel der inf. O.-I. L., deel I en II. Den Haag, De GEBR. VAN CLEEF. Batavia, G. KOLFF & C°. 1895 en 1896.

Er is wel eens om gelachen, dat in wetenschappelijke bijeenkomsten van Indische officieren met kennelijk welbehagen groote Europeesche veldslagen werden behandeld en de eigen krijgsgeschiedenis, zoo rijk en van zooveel meer actueel belang, op schromelijke wijze werd verwaarloosd.

Bestond er echter wel aanleiding tot deze vroolijkheid? Mocht verwacht worden, dat niet aan ernstige bronnenstudie gewende officieren de her- en derwaarts verspreide, in militaire bibliotheken niet gemakkelijk op te sporen brokstukken onzer historie zouden weten te vinden; de dikwerf zeer uiteenlopende lezingen omtrent de voornaamste oorlogshandelingen van eene expeditie tot een betrouwbaar geheel zouden kunnen omwerken; met behulp van veelal zeer gebrekkige kaarten zichzelf en hun gehoor een goed overzicht zouden weten te geven van het verloop van een veldtocht en van het verband tusschen de voornaamste, daarin voorgevallen gebeurtenissen?

Immers neen!

Ik herinner mij nog zeer goed, dat ik, in eene belangrijke buitenbezitting geplaatst en uitgenoodigd tot het houden eener voordracht in eene bijeenkomst van officieren, mij voorstelde om de in het gewest afgespeelde krijgsv verrichtingen te bespreken en aan te geven op welke wijze het door ons garnizoensbataljon bezette gebied aan het Nederlandsche gezag was ondergeschikt gemaakt.

Een nasnuffelen van de bibliotheek leidde, vooral door mijne onbedrevenheid, tot zeer poovere uitkomsten, het oud-archief, door den gewestelijken militairen commandant zeer welwillend tot mijne beschikking gesteld, leverde mij een lijvigen bundel bestoven en wanhopig door elkander gehaspelde papieren, die het mij niet gelukte te ordenen en te schiften, terwijl een aan den resident gericht verzoek om toegang tot het civiel archief met een hooghartig schouderophalen afgewezen werd.

En zoo zal het anderen ook wel gegaan zijn. Geen gebrek aan belangstelling, maar het gemis van een betrouwbaren gids was oorzaak, dat onze krijgsgeschiedenis weinig gekend werd en een groot en belangwekkend veld van studie bleef braak liggen.

Het werk van den gepensioneerden luitenant-kolonel HOOIJER is als eene welgeslaagde poging te beschouwen, om in dezen toestand verbetering te brengen; het wijst door zijne gelukkige indeeling den weg aan hen, die van eenig gedeelte van onze krijgsgeschiedenis meer willen weten; het bezingt, goddank! geene heldenfeiten, maar levert in sobere taal een kort, doch zakelijk verhaal van de geschillen, die in den loop dezer eeuw in onze koloniën door het zwaard zijn beslecht; en voor de weinigen, die wat dieper in de zaken willen doordringen, worden aan het hoofd van elk hoofdstuk eenige bronnen genoemd.

Het standpunt van den heer HOOIJER om zich van critiek op tactisch gebied te onthouden, acht ik zeer wel te verdedigen. De officieren van dertig en meer jaren geleden traden onder zulke andere omstandigheden op, hadden een zoo oorspronkelijke bewapening tot hunne beschikking, zagen de verpleging van den troep zoo gebrekkig geregeld en hadden overigens met zooveel moeielijkheden te

kampen, waarvan het tegenwoordig geslacht zich geen denkbeeld kan vormen, dat het onbillijk zou zijn, om hun de maat van het einde der 19de eeuw aan te leggen en in een zee van aanmerkingen op hun beleid misschien te vergeten, dat zij zich eerlijk en trouw tot hun laatsten ademptocht aan de belangen van de koloniën hebben gegeven en dat zij en niet wij de mannen zijn, die het Nederlandsche gezag in Zuidoost-Azië zoo stevig bevestigd hebben. Bovendien zijn de officieren van den tegenwoordigen tijd over het algemeen best in staat om voor zichzelf de noodige tactische lessen uit het verleden te trekken en zich te hoeden voor handelingen, die bij vroegere gelegenheden onnoodige offers hebben gekost.

Met de beoordeelaars in de 5de en 10de afleveringen van het *Indisch Militair Tijdschrift* van 1896 ben ik evenwel van oordeel, dat eenige beschouwingen van politieken en strategischen aard de waarde van het werk zouden hebben verhoogd. Wat op dit gebied in het begin en het midden van deze eeuw juist en verkeerd was, is, op misschien enkele uitzonderingen na, nog heden ten dage juist en verkeerd, terwijl critiek op politiek en strategie, door een deskundige op welwillende wijze uitgeoefend, een licht doet opgaan voor hen, die niet geleerd hebben door dezen bril te zien. Mocht derhalve te eeniger tijd tot een herdruk besloten worden, dan zal het zaak zijn, eenig commentaar in dien geest te leveren.

De weinige kleine leemten, waarop de Schrijver van de boekbeschuwing in de 10de afl. van het *Indisch Militair Tijdschrift* van 1896 wijst, zijn een bewijs voor de volledigheid van het werk; immers wanneer in een zoo omvangrijken arbeid slechts zulke onbeteekenende omissiën kunnen worden opgemerkt, kan gerust gezegd worden, dat de taak met groote nauwgezetheid is opgenomen. Kleinigheden, die ik in de eerste twee deelen zocht, vond ik er alle met veel zorg in opgeteekend.

Moet ik enkele opmerkingen maken, dan zou het zijn dat bij sommige bronnen de namen van de Schrijvers wel, bij andere niet zijn vermeld en dat het aanbeveling verdient, waar mogelijk, de namen en qualiteiten van de auteurs steeds op te geven. Men vormt zich daardoor dikwerf reeds eene meening over den inhoud, vindt aanleiding den een na te slaan, den ander te laten rusten.

Onder de bronnen over de Balische expeditiën had WINCKEL en HOOIJER's »Militaire Willemsorde», samengesteld uit de overige genoemde gegevens, achterwege kunnen blijven en ware het wellicht wenschelijk geweest het boek van den Kapitein ter Zee J. O. H. ARNTZENIUS »de derde Balische expeditie» te noemen.

Het oordeel, dat het werk van Dr. J. JACOBS »Eenigen tijd onder de Baliërs» eene *interessante* reisbeschrijving zou wezen, moet voor rekening van den Heer HOOIJER gelaten worden, ik althans deel die meening niet; wel is het onderhoudend geschreven en laat het zich gemakkelijk lezen.

Gaarne had ik voorts in den tekst of in noten onderaan de bladzijden vermeld gezien, aan welke bron mededeelingen zijn ontleend, die of van bijzonder overwegend belang zijn of aanmerkelijk verschillen van andere lezingen. Zooals we thans van de gebeurtenissen kennis nemen, krijgen we den indruk alsof niets aan den minsten twijfel onderhevig is, alsof alles volkomen zeker gebeurd is, zooals het daar geboekstaafd staat. Ik geloof volgaarne, dat de Schrijver steeds met zorg het meest waarschijnlijke relaas heeft teruggegeven, maar het kan toch mogelijk zijn, dat meer uitvoerige bestudeering den lezer tot andere inzichten

brengt. Bovendien is het aangeven van belangrijke verschillen in de bronnen een krachtige prikkel tot nadere kennismaking met de onderscheidene gegevens.

Waarbij behoort de noot onderaan bladz. 175 van het 2de deel en waarom staat de beschrijving van de Zuid-Floresexpeditie van de hand van Kapitein SCHMIDHAMER niet op de gewone wijze aan het hoofd onder de bronnen vermeld?

Zoo heette bijv. de officier, die 23 Mei 1885 te Djambi werd afgemaakt (deel I, bladz. 245), BUENINCK en niet BEUNINCK; was bij de Noord-Floresexpeditie (deel II, bladz. 185) als chef van den staf ingedeeld Kapitein F. C. GRANPRÉ MOLIÈRE en niet Kapitein G. S. T. C. GRAMPRE MOLIÈRE; heette de civiele ambtenaar, die in 1854 te Sintang was geplaatst (deel II, bladz. 35), VON GAFFRON en niet GAFFRON; was de luitenant-adjutant bij de Timorexpeditie van 1857 (deel II, bladz. 137) O. F. VAN CATTENBURCH en niet O. F. VAN COLLENBURG, enz.

Ik erken, dat een verkeerd geschreven naam weinig afdoet tot de waarde van een krijgsgeschiedkundig verhaal, maar waar personen speciaal genoemd worden, moet, ook uit piëteit voor de gevallen onder hen, naar juiste spelling gestreefd worden.

Natuurlijk mogen aan de betrouwbaarheid en de volledigheid van de kaarten geene hooge eischen gesteld worden; voor het meerendeel zijn zij samengesteld naar oude schetsen, terwijl, wanneer zij naar later gedane topographische opnamen vervaardigd zijn, natuurlijk niet onvoorwaardelijk mag worden aangenomen, dat het terrein tientallen jaren vroeger, toen de in de krijgsgeschiedenis beschreven gebeurtenissen voorvielen, er evenzoo uitzag.

Dit voor oogen houdende, blijven de verschillende plans en teekeningen overigens eene goede hulp bij de bestudeering van de verschillende expeditiën.

Aanvankelijk was ik van plan met de bespreking van het hier bedoelde boek te wachten totdat het 3de deel verschenen en daarmede het geheele werk compleet zou zijn. Nu het zich echter laat aanzien, dat daarmede nog eenige tijd gemoeid zal zijn, heb ik den indruk weergegeven, dien ik van de kennismaking met de eerste twee deelen heb ontvangen.

Zooals men ziet, is deze nagenoeg onverdeeld gunstig.

EEN INDISCH OFFICIER.